

694

Kari Ristimäki

YLIOPISTO JA YRITTÄJYYSKASVATUS

Yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissa

Pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 1997
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kari Ristimäki. YLIOPISTO JA YRITTÄJYYSKASVATUS. Yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissa. Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 1997. 127 sivua. Julkaisematon.

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli selvittää yliopiston suhde yrittäjyyteen. Tutkimuksessa selvitettiin ensin, millaisia ovat yrittäjämäiset ominaisuudet ja miten niiden kehittymistä voidaan edistää. Tämän jälkeen päämääränä oli selvittää, miten yliopisto osallistuu näiden ominaisuuksien edistämiseen, ja sitä kautta yliopistokoulutuksen suhdetta opiskelijoiden myöhempään ulkoiseen yrittäjyyteen. Tämän lisäksi tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää, minkälainen muunlainen suhde yliopistollisella koulutuksella on yrittäjyyteen, sekä laajemmin koko yrittäjyyskasvatuksen viitekehykseen.

Tutkimuksen empiirinen aineisto muodostui kaikkien Suomen yliopistojen ja korkeakoulujen kirjoitettujen opetussuunnitelmien tavoitekuvauksista. Tutkimuksen empiirinen aineisto oli siis kvalitatiivinen. Kvalitatiivisuuden lisäksi tutkimusote oli induktiivinen eli yksityisestä yleiseen. Tutkimuksen ongelmat ratkaistiin hermeneuttisessa, ymmärtävässä kehässä.

Tutkimustulokseksi saatiin, että yliopisto sosiaalistaa opiskelijoitaan julkisen sektorin virkoihin tai suurten organisaatioiden palkkatyöhön, joitain harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, joissa myös ulkoinen yrittäjyys nähtiin mahdollisena ammattiurana opintojen jälkeen.

Toiseksi tutkimustulokseksi saatiin, että yliopistojen koulutusohjelmissa, joitain harvoja poikkeuksia lukuunottamatta, ei löytynyt yrittäjän ominaisuuksia edistäviä tavoitteita eikä myöskään niitä edistäviä opetusmenetelmiä.

Kolmanneksi tutkimus paljasti yliopistokoulutuksen suhteen laajempaan yrittäjyyskasvatukseen viitekehykseen. Yliopiston tavoitteena on esiopetukseen ja ala-asteelle kouluttaa yrittäjämäisiä ominaisuuksia omaavia opettajia, jotka ovat kykeneviä myös opettamaan näitä ominaisuuksia omille oppilailleen. Samalla paljastui, että yläasteen ja lukion opettajien koulutuksen tavoitteena ei ole yrittäjämäiset ominaisuudet tai niiden kehittymistä tukevat opetusmenetelmät.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että yliopistokoulutuksella itsellään on verrattain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa opiskelijoidensa yrittäjyyteen ja yrittäjämäisiin ominaisuuksiin ja sitä kautta myös ulkoiseen yrittäjyyteen, varsinkin kuin yrittäjämäisiin ominaisuuksiin vaikuttaa niin moni muukin taho, esimerkiksi formaali koulujärjestelmä kokonaisuudessaan ja sen jokainen osa erikseen, mutta toisaalta myös koti, ystävät, mediat, vapaa-aika, harrastukset, työ, markkinaivoimat sekä valtio.

Avainsanat: yrittäjyys, yliopisto, yrittäjyyskasvatus, yrittäjyyskoulutus, yrittäjämäiset ominaisuudet.

SISÄLTÖ

1	YRITTÄJYYDEN LYHYT HISTORIA	7
2	YRITTÄJYYDEN MONIMUOTOISUUDESTA	13
2.1	Yrittäjä yrittää yrityksessä	13
2.2	Yrittäjäyys	15
2.3	Yrittäjäyyskvalifikaatiot	20
2.3.1	Ulkoisen yrittäjäyden lähestymistapoja	20
2.3.2	Yrittävän yksilön ominaisuudet	24
2.3.3	Yhteenveto yrittäjäkvalifikaatioista	28
2.4	Yrittäjäyyskvalifikaatiot sekä niiden kasvatus ja koulutus	31
2.4.1	Elämänkaari ja ominaisuuksien kehitys	33
2.4.2	Elämänkaari ja ulkoinen yrittäjäyys	35
2.5	Yliopiston arvosteltu vaikutus	37
2.5.1	Koulutustaso ja yrittäjäyys	39
2.5.2	Yrittäjämäiset ominaisuudet ja käytetyt opetusmetodit	40
3	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, ONGELMAT JA AINEISTO	44
3.1	Tutkimuksen tarkoitus	44
3.2	Tutkimusongelmat	45
3.3	Koulutussuunnitelma tutkimuksen kohteena	48
3.4	Tutkimusaineisto ja sen luokittelun lähtökohdat	50
4	EMPIIRISEN AINEISTON RAAKAHAVAINNOT	53
4.1	Perus-, luonnon- ja ideatieteet	54
4.2	Humanistiset tieteet	62
4.3	Yhteiskuntatieteet	66
4.4	Soveltavat tieteet	80
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	85
5.1	Yliopisto-opiskelijan tuleva ammattikuva	86
5.1.1	Tarve merkitysperspektiivin transformaatioon	88
5.2	Yliopiston yrittäjämäiset toimintatavat ja yrittäjäominaisuudet	91
5.3	Yrittäjäyys yliopistojen koulutusohjelmissa	95
5.3.1	Yliopistokoulutus suhteessa opiskelijoiden yrittäjäyteen	95
5.3.2	Yliopiston suhde yrittäjäyyskasvatukseen	96
5.3.3	Johtopäätökset	98
5.4	Tutkimustuloksista ja opetussuunnitelmien kehittäminen	99
5.5	Metodisia kysymyksiä ja jatkotutkimusehdotuksia	102
	LÄHTEET	106
	LIITTEET	112

1 YRITTÄJYYDEN LYHYT HISTORIA

Tämän tutkimuksen ongelma liittyy yrittäjyyteen ja sen koulutettavuuteen. Yrittäjyys siinä merkityksessä kuin me sen tällä hetkellä ymmärrämme on suhteellisen nuori, edelleen muuttuva ilmiö. Taloudellisessa kirjallisuudessa Richard Cantilonilla (1680 – 1734) on ollut kunnia johdatella termi "entrepreneur", yrittäjä, julkisuuteen vuonna 1755 ilmestyneessä kirjoituksessa, "Essai Sur la Nature du Commerce en General" (Gopakumar 1995, 2). Tätä ennen ranskankielistä termiä entreprede voidaan jäljittää 12:lle vuosisadalle, tällöin sillä kuitenkin ei vielä ollut taloudellista merkitystä (Huuskonen 1992, 34).

Yrittäjyyden tuleminen mukaan taloudelliseen keskusteluun ja ajatteluun ajoittuu siis sen tunnetuimman edustajan Adam Smithin aikakauteen, jolloin muukin taloudellinen keskustelu sai alkunsa yhteiskuntaa kiinnostavana ilmiönä (vrt. Puttonen & Syväoja 1993, 13). Yrittäjyys liitetään tässä valossa taloudelliseen toimintaan ja vaikuttamiseen.

Yrittäjyydellä ja sen tutkimuksella on juurensa taloustieteen kirjallisuudessa ja keskustelussa. Toisaalla yrittäjyyden "syntyhistoriasta" voidaan johtaa sosiologinen näkökulma, jossa Max Weber liittii protestanttisen etiikan, kapitalismin hengen ja taloudellisen kehityksen toisiinsa (Weber 1990). Yrittäjyys ja yrittämisen synty taloudellisessa mielessä on siis myös sosiologinen ilmiö, jonka juuret ovat yhteiskunnan rakenteissa. Samalla näiden rakenteiden kehittyminen mahdollisti yrittäjyyden esiinnousun. Tätä teemaa on tuotannossaan edelleen soveltanut mm. McClelland (1961. ks. myös Cuevas 1994, 83).

Taloustieteellisessä keskustelussa yrittäjyys ei ole ollut näihin päiviin saakka mikään merkittävä seikka tai pääkysymys. Pääkysymys on ollut lähinnä tuotannon ja yritysten toiminnan kehittäminen sekä tehostaminen niin, että ne voivat vastata yhteiskunnassa esiintyvään kysyntään (vrt, Lahdenpää 1984, 13), tai toisaalta niiden hintamekanismien selittäminen ja

tasapainomallien kehittäminen, jolla ainaiset talouden vaihtelut kyettäisiin tasapainottamaan (vrt. Tamminen 1988, 6).

Taloudellinen kehitys länsimaissa on aina vuosisatamme alkuvuosikymmeniltä meidän päiviimme saakka ollut taloudellisen kasvun aikakautta, mikä pikemminkin on suosinut suuria byrokraattisia ja ehkäpä samalla epäyrittäjämäisesti toimivia yrityksiä. Tämä puolestaan on johtanut huomion kiinnittymiseen tämänkaltaisten suurten yritysten toiminnan tutkimiseen ja tukemiseen. Tämä on ehkä samalla tapahtunut sen kustannuksella, että pk-yritykset, yrittäjäyys ja yritteliäisyys ovat kohdanneet aika ajoin, jollei vihamielistä, niin ainakin nuivaa tai välinpitämätöntä suhtautumista. Tämän suhtautumistavan syitä on tuotannossaan tutkinut esimerkiksi Hietala (1987, 83-84). Hän on päätenyt johtopäätökseen, jonka mukaan Hegelin ja Snelmanin filosofisena perintönä Suomen valtion virallinen tai ainakin puolivirallinen filosofia on selvästi yrittäjäyden vastainen. Vielä tarkemmin, virallinen asenne on tai on ollut lähinnä pienyrittäjäyden vastainen. Snelman kannatti totalitaarista valtiota, jossa yksilö saavuttaa vapauden alistumalla täysin valtion tahtoon. Snelmanin filosofian syyt olivat ymmärrettäviä. Hän halusi että Suomi saavuttaa ja säilyttää itsenäisyytensä. Näin tapahtuikin, mutta samalla saimme perinnöksi yksilön vapauden ja yrittämisen vapauden vastaisen epävirallisen filosofian.

Yritysten määrä ja siihen liittyvä yrittäminen ovat lisääntymässä ainakin tilastollisesti niin Suomessa kuin muuallakin länsimaissa. Cartner ja Shane (1995, 295) esittävät miten organisaatioiden määrä USA:ssa on pysynyt suhteellisen tasaisena aina vuodesta 1860 vuoteen 1980 noin 15 organisaation tasolla per 1000 asukasta, mutta kokenut rakettimaisen nousun 1980 luvun puolivälistä 1990-luvun alkuun. Tänä lyhyenä ajanjaksona organisaatioiden määrä nousi noin 15 organisaation tasolta noin 35 organisaation tasolle per 1000 asukasta. Euroopassa Storeyn (1994, 22) mukaan vastaavasti vuonna 1988 oli silloisten EU-maiden keskuudessa yritystiheus 45 kpl per 1000 asukasta. Englannissa MacDonaldin (1996, 433) mukaan itsensä-työllistäneiden yrittäjien määrä on noussut vuoden 1979 1,76 miljoonasta vuoden 1994 3,27 miljoonaan, tämä 1990-luvun alun väliaikaisesta taantumasta huolimatta.

Yritysten lukumäärä Suomessa suhteutettuna asukasluukuun viimeisen kymmenen vuoden ajalta selviää oheisesta taulukosta 1.

TAULUKKO 1 Yritystiheys Suomessa (STV 1996, 49, 156)

Vuosi	Yrityksiä	Väestö	Yrityksiä per 1000 asukasta
1985	109 806	4 910 700	22.36
1986	113 556	4 925 600	23.05
1987	117 716	4 938 600	23.83
1988	123 050	4 954 400	24.84
1989	129 249	4 974 400	25.98
1990	136 351	4 998 500	27.28
1991	138 452	5 029 000	27.53

(jatkuu)

Taulukko 1. (jatkuu)

1992	136 202	5 055 000	26.94
1993	134 654	5 077 900	26.51
1994	135 354	5 098 800	26.54
1995	212 307	5 116 800	41.92

Yritysten määrän kasvu ennen 1990-luvun lamaa Suomessa näyttää noin 1 prosenttiyksikön suhteellista kasvua vuosittain. Taulukosta ilmenee myös se, että Suomi ei vielä tässä suhteessa kaikilta osin ole selvinnyt 90-luvun alun lamasta, kuten muualla ehkä on tapahtunut. Vuonna 1995 arvonlisäverolain voimaantullessa myöskin ammatinharjoittajat otettiin mukaan yrityksiä koskevaan tilastoon, luku ei siten ole vertailukelpoinen aikaisempien vuosien lukuihin.

Länsimaissa tapahtunut ja tapahtuva kehityssuunta näyttää olevan, että yritysten määrä on huomattavassa kasvussa. Kysymys kuuluukin, miksi? Syitä kehitykseen on varmasti monia. Kyrö (1997, 208) liittää yrittäjyyden muutoksen historialliseen viitekehitykseen. Feodaalisella ajalla yrittäjyys liittyi yksilöön. Modernilla ajalla se piiloutui ja piilotettiin yritykseen ja tarkemmin tälle ajalle tyypilliseen suureen yritykseen. Postmoderni aika, hänen mukaansa, nostaa yrittäjyyden uudestaan talouden prosessin kuvaajaksi ja yrittäjyydestä tulee ajan eetos.

Kyrö ja Nissinen (1995, 142) kuvaavat (kuvio 1) miten yrittäjyys on syntynyt, muuttunut ja –mikä ehkä mielenkiintoisinta –muuttumassa. Kyrö ja Nissinen (1995, 22) esittävät myös, että aiemmin vallinnut ymmärrys yrittäjyydestä on riittämätön kuvaamaan sitä merkitystä, joka tässä ajassa käsitteelle on muodostunut tai johon se viittaa. Tämän hetken ja tulevaisuuden yrittäjyyden ymmärryksen jäsentäminen niistä merkityksistä käsin, jotka siihen eksplisiittisesti tai implisiittisesti halutaan kytkeä tai, jotka siihen kytkeytyvät jo käytännön toiminnassa, ovat edellytyksiä tietoiselle muutokselle. Tämän tietoisien muutoksen kautta ymmärryksemme yrittäjyydestä ja siitä ajan eetoksena saa merkityksperustansa ja johtaa uuteen, omalle ajallemme paremmin soveltuvaan yrittäjyyskäsitteeseen.

Suomea 1990-luvulla kohdannut taloudellinen taantuma ja sen mukanaan tuoma työttömyysongelma on nostanut yrittäjyyden ja sen edistämisen talouspoliittisessa keskustelussa ensiarvoiseen asemaan. Nyysölä (1996, 13–17) kuvatakseen ongelmakenttää nostaa esiin fragmentaatioteesin. Fragmentaarinen tarkoittaa katkonaista, katkelmallista tai epäyhtenäistä (Kodin Tietokeskus 2000/1, 428). Samalla Nyysölä kuitenkin liittää Allarttia lainaten fragmentaation laajemminkin eurooppalaisissa yhteiskunnissa tapahtuneisiin sosiaalisiin muutoksiin. Vanhojen järjestelmien järkkäminen työttömyysongelmineen on nostanut esiin vaatimukset lisääntyvästä joustavuudesta työmarkkinoilla. Tämä puolestaan on osaltaan muuttanut perinteistä tulkintaa itsensä työllistamisestä ja pienyrittäjyydestä.

Viime vuosikymmeninä uusien ja pienten yritysten määrä on lisääntynyt (Tervo & Niittykangas 1995, 38. Ks. myös edellä s. 8). Toisaalta

Yrittäjyys ja yrittäjähenkisyys nähdään yhtenä mahdollisuutena pyrittäessä ratkaisemaan yhteiskuntaa tällä hetkellä kohdannut työttömyysongelma. Toisaalta se voidaan nähdä myös pyrkimyksenä luoda joustavuutta työmarkkinoille. Ajattelun mukaan, yritykset vakinaisia työsuhteita joustavammin voisivat vastata niihin vaihteluihin, joita talouselämässä näyttää nyt ja tulevaisuudessa enenevässä määrin tapahtuvan (vrt Nyysölä 1996, 16). Kolmanneksi joidenkin (ks, Peltonen 1987, 1 ja 3. Gilder 1992, 161–168. Koironen 1993, 3 ja 165) mielestä yrittäjyys on selvä tulevaisuuden toimintamuoto, jolle ei juuri näy vaihtoehtoja, jos nykyinen elämänmuoto ja taso halutaan säilyttää. He liittävätkin tämänkaltaisen kehityksen yleisempään viitekehykseen, jossa yrittäjyys on ikään kuin evoluutioteorian kaltainen sopeutumisstrategia tulevaisuuden ihmiselle. Kyrön (1997) sekä Kyrön ja Nissisen (1995) esittämää ”yrittäjyyden merkityksen muuttuminen” (Kuvio 1) saa tukea, niin fragmentaation, kuin evoluutioteoriankin perspektiivistä katsoen.

Edellä esitelty taloustieteellinen ja sosiologinen lähestymistapa tarkastelevat yrittäjyyttä paljolti makrotason ilmiönä. Yrittäjyydellä on toinenkin, mikrotason näkökulma. Tästä näkökulmasta yrittäjyyttä tarkastelevat käyttäytymis- ja liiketaloustieteet. Perspektiivi on tällöin joko liiketoiminnan, organisaation tai yksilön tarkastelua (Vesalainen 1996, 159. Ristimäki & Vesalainen 1997, 11).

Tämän tutkimuksen viitekehys sijoittuu yrittäjyyskasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristöön. Kyseessä on käyttäytymistieteellinen yrittäjyyden mikrotasoinen, yrittävään yksilöön ja hänen ominaisuuksiensa kehittämiseen kohdistuva tutkimus. Pyrkimyksenä on ensiksi teoreettisen tarkastelun avulla selvittää niitä koulutuksellisia ja kasvatuksellisia ominaisuuksia, kvalifikaatioita, joita yrittämiseen ja yrittäjyyteen yksilön kautta liitetään. Toiseksi tutkimuksen viitekehysten muodostaa se melko yleinen käsitys, ettei korkea-asteinen ja erityisesti yliopistokoulutus kannusta yrittäjyyteen tai saattaa jopa vieroittaa siitä (vrt. Heinonen 1996, 8). Onkin esitetty, että koulutusohjelmien rakennetta ja sisältöä tulisi kehittää mm. yrittäjyyttä edistävään suuntaan (Kajaste 1996, 74). Kolmanneksi, erityisesti kauppakorkeakoulujen merkitystä yrittäjyys-kouluttajina on korostettu (Mäkilä 1996, 21). Samalla kuitenkin esimerkiksi ekonomiliiton jäsenillään teettämässä kyselyssä valmistuneet antoivat omille yrittäjävalmiuksilleen koulutuksensa jälkeen kouluarvosanan 6.39 (Mäkilä 1996, 34) eli korkeintaan tyydyttävän, ellei jopa huonon. Neljänneksi, perinteinen akateemisesti koulutettujen sijoittumispaikka, julkinen hallinto, on ilmeisesti pysyvästi tukossa, joten maisteriputkesta on pakko ryhtyä kehittämään uusia selviytymistrategioita. Tästä perspektiivistä katsoen tutkimuksen empiirisessä osassa tarkastellaan, miten tämänhetkinen yliopistotasoinen koulutus vastaa ja kannustaa teoreettisessa osassa esille tulleisiin kvalifikaatioihin tai niiden kehittämiseen, ja miten se mahdollisesti edistää tai ylipäätään suhtautuu yrittäjyyteen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää yrittäjyyskasvatusta ja erityisesti yliopiston osuutta tässä viitekehyksessä. Tutkimuksessani en pyri ottamaan kantaa siihen, onko yrittäjyys sen kaltainen asia tai ilmiö, jonka

koulutuksen kehittämistä erityisesti tulisi edistää. Toisaalta tutkimus on yksi puheenvuoro tällä hetkellä yhteiskunnassa yleensä ja koululaitoksessa erityisesti käytävässä yrittäjyyskasvatusta ja koulutusta koskevassa keskustelussa.

Esityksen rakenne tästä eteenpäin on seuraavanlainen. Luvussa 2 selvitän yrittäjyyden ja sen lähikäsitteiden sisältöä ja merkitystä tämän tutkimuksen valossa. Luon katsauksen niihin yrittävän yksilön ominaisuuksiin, kykyihin ja taitoihin, joita yrittäjyyteen aikaisempien tutkimusten valossa liitetään. Samalla luvun tarkoitus on selvittää niitä kvalifikaatioita, joita yrittämiseen ja toisaalta menestyvän yritystoiminnan aikaansaamiseen tarvitaan, ja jotka ovat yrittäjän ominaisuuksien kehittymisen ja yrittäjyyden edistämisen tarkoituskin. Luvussa käsitellään myös yrittäjämäisten ominaisuuksien kasvatuksen ja koulutuksen viitekehys ja yliopiston asemaa tässä viitekehyksessä. Luvussa 3 selvitän tämän tutkimuksen tarkoituksen, tutkimusongelmat ja luon pohjaa tutkimuksen empiiriselle tarkastelulle. Luvussa 4 tarkastelen yrittäjyyden ilmenemistä ja esiintymistä tutkimuksen empiirisessä aineistossa. Luvussa 5 ratkaistaan tutkimusongelmat, ja se käsittää myös tutkimuksen tarkastelun ja jatkotutkimusehdotukset.

2 YRITTÄJYYDEN MONIMUOTOISUUDESTA

Yrittäjyys perinteisessä mielessä on liitetty yrittäjään, joka hoitaa yritystoimintaa omistamassaan yrityksessä. Yrittäjä puolestaan on johdettu verbistä yrittää, jonka tarkoituksena on ilmentää sitä toimintaa, jota yrittäjä harjoittaa yrityksessään. Käsitteellistettäviä termejä ovat siis yrittää, yrittäjä, yritys sekä yrittäjyys. Näiden lisäksi nykyisessä merkityksessään yrittäjyys jaetaan vielä käsitteiksi ulkoinen, sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys, joita myös selvitän tässä yhteydessä.

2.1 Yrittäjä yrittää yrityksessä

Suomalaisen *yrittää*-verbin vastineena on ranskalainen sana *entreprendre*. Se tarkoittaa ryhtymistä ja vastuun ottamista. Sanan alkuosa *entre* tarkoittaa välillä- tai keskelläoloa ja loppuosa *prendre* tarttumista, kiinnikäymistä ja hyökkäämistä. Tällä tavalla yrittämiseen liittyy siis mm. tarttuminen esille tulleeseen mahdollisuuteen, joka on nähty tärkeänä yrittäjän taitoihin liittyvänä ominaisuutena (*seeing and seizing*). Eräässä toisessa merkityksessä verbi viittaa myös sortamiseen, loukkaamiseen ja hyökkäämiseen, *entrepreneur* sanan jälkiosa merkitsee voittajaa ja pyydystäjää (Marjosola 1979, 8).

Huuskosen (1992, 32) mukaan yrittäminen, joka on peräisin kantasanasta *yrittää*, on päämäärätietoista ajattelua, pyrkimistä, ahkerointia ja ponnistelua, sekä toisaalta tahtomista ja lähellä onnistumista olevaa yritystä.

Suomen kielen sanaa *yrittäjä* vastaa englannin kielessä sana

entrepreneur, joka taas suomeksi tarkoittaa uudistajaa, tilaisuuteen tarttujaa ja viittaa siten vasta yritystoimintaa suunnittelevaan henkilöön. Suomen kielen sanaa yrittäjä, tarkoitetaan englanninkielessä myös sanoilla small business manager, joka on pienen yrityksen johtaja, sekä small business owner, joka taas on pienen yrityksen omistaja tai omistajajohtaja (Koiranen & Peltonen 1995, 80–81). Jatkossa käytän suomen kielen sanaa yrittäjä kaikissa näissä merkityksissä, jollei muuta ole erikseen mainittu.

USA:ssa yrittäjä nähdään myös henkilöksi, joka koettaa onneaan monenlaisissa hankkeissa. Termillä on myös jonkinlaisia kulttuurisankaria tarkoittavia sivumerkityksiä, ja se liittyy ”ryyysistä rikkaaksi” ja ”hirsitölliä valkoiseen taloon” myytteihin (Huuskonen 1992, 35). Tällä tavalla ymmärrettynä termi saa myös amerikkalaiselle elämänmuodolle niin tyypillisen meritograattisen vivahteen, joka ei liene aivan outo omassa yhteiskunnassamme (Aittola & Pirttilä 1988, 95–96).

Huuskonen (1992, 35) lainaa vielä Hebert ja Linkkiä ja liittää yrittäjä-termiin amerikkalaisen sivukonnotaation, joka on epärehellisyyden rajojen hipominen, tai saita kaupankäynti. Tätä sivukonnotaatiota, kuten myös edellä esitettyä yrittää-verbin loukkaamis- ja sortamismerkitystä vastaan, normatiivinen yrittäjyyskirjoittelu on yrittänyt ponnekaasti puolustautua. Siinä yrittäjyys esitetään yleisesti varsin myönteisessä sävyssä (vrt. Koiranen & Peltonen 1995, 24–28. Huuskonen 1992, 57).

Huuskonen (1992, 36–38) on selvittänyt yrittäjän funktioihin perustuvia yrittäjän määritelmiä. Tällaisia funktioita on hänen mukaansa neljä. 1. Toimiminen innovaattorina, joka yhdistää tuotannon tekijät uudeksi yhdistelmäksi. 2. Riskien kantaja, joka viime kädessä vastaa yrittäjäriskistä. 3. Yrittäjän funktio on perustajan, johtajan ja organisoijan. Näin yrittäjä on ylin mahdollinen auktoriteetti organisaatiossa. 4. Yrittäjä on yrityksen omistaja, joka viittaa aiemmin esiteltyyn small business manager-käsitteeseen ja rajaa siten pelkän pääoman sijoittajan ilman aktiivista osallistumista yrittäjä-käsitteen ulkopuolelle.

Johannisson ja Madsén (1997, 60–61) pohtivat yrittäjyys- ja samalla yrittäjä-sanan ja käsitteen merkitystä eri kielissä. ”Engelskan erbjuder lägligt nog två skilda begrepp för företagsam: ”enterprising” respektive ”entrepreneurial” som orienterar sig mot vardagsvärld respektive affärsvärld. Detta hindrar inte att ”enterprising” i dess egen språkliga och kulturella kontext, Storbritanniens, är tvetydigt.

Företagsamhetens uttryck är konkreta och synliga aktiviteter i ambitionen att förverkliga en tanke. Betoningen ligger på att individen sätter kraft bakom ord och tankar, att han/hon går till handling...Det viktiga är att man prövar genom konkret handling, går till verket även om utfallet är osäker. På finska heter Företagare ”yrittäjä” vilket bokstavligt talat betyder ”försökare”. Uppenbarligen betingas en företagsam kultur av om människor tillåts försöka och då ibland även misslyckas”.

Tämän yllä olevan pohdinnan perusteella suomen kielen sana ”yrittäjä” osoittaa kieleemme rajallisuutta vastatessaan kaikkia edellä esitettyjä merkityksiä ja vastaavia sanoja muissa kielissä. Ehkä suomen kielessäkin yrittäjyyskasvatuksen viitekehyksessä kaivattaisiin englannin kielen tapaan elinkeinoelämävapaaata enemmän ”arkielämään”

suuntautuvaa yrittäjä- ja yrittäjyys-sanaa. Samalla selittyy osittain myös se, miksi yrittäjä- ja myöhemmin esille tulevaa yrittäjyys-sanaa, ei lukuisista pyrkimyksistä huolimatta ole kyetty yhtenäisesti määrittelemään ja käsitteellistämään (Ks. Routamaa 1993, 11). Samalla Kyrön ja Nissisen kuviota "yrittäjyyden merkityksen muuttuminen kahdessa murroksessa" (kuvio 1) analysoiden yrittäjä ja yrittäjyys, sanoina ja käsitteinä sekä niihin liittyvine assosiaatioineen, kuuluvat arkiajattelussa teolliselle modernille ajanjaksolle. Samalla tulee esiin tarve, jossa yrittäjyys tulisi ja tulee jakaa erillisiksi sanoiksi, joita voi sen jälkeen yrittää ehkä helpommin määritellä ja käsitteellistää. Kyrö ja Nissinen ovat jo lähteneet sille tielle eritellessään ulkoisen, sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden, mihin palaan myöhemmin kappaleessa 2.2.

Yritys on taloudellisessa kirjallisuudessa määritelty varmasti monella tavalla. Tässä yhteydessä tyydyn kuitenkin vain toteamaan, että yritys on se toimintaympäristö, jossa tämän tutkimuksen osittainen kiinnostuksen kohde, eli ulkoinen yrittäjä yrittää tai jossa yrittäjyyttä esiintyy tai ei esiinny. Käsite on kuitenkin jatkossa tärkeä, koska kuten totesin, yrittäminen tapahtuu yrityksessä ja yrityksen menestymisestä riippuu, kuinka kauan tuota yrittämistä siinä tapahtuu. Eli, kun tutkitaan yrittäjyyttä ja yrittäjäkasvatusta ja -koulutusta, ei voida unohtaa niitä yrityksen ja yritystoiminnan luomia ehtoja, jotka ne yrittämiselle asettavat. Samalla yritys menestyäkseen edellyttää yrittäjältä yrittäjämäisiä kvalifikaatioita, joiden määrittämistä yrittäjyyden kasvatuksen ja koulutuksen tutkiminen omalta osaltaan edellyttää.

2.2 Yrittäjyys

Yrittäjyys on kolmea edellä esiteltyä käsitettä monimutkaisempi ja monivaihteisempi käsite. Vai pitäisikö ehkä vielä tässä vaiheessa keskustella yrittäjyydestä metaforana, siksi selkiytymätön ja määrittelemätön se tieteellisessä kirjallisuudessa vielä on (Routamaa 1993, 11). Tämän lisäksi yrittäjyys laajasti käsitettynä sisältää merkityksiä, jotka selkeästi poikkeavat tai eroavat toisistaan niin, että sen yksiselitteinen käsitteellistäminen on vaikeaa ja ehkä tarpeetontakin. Edellisenkaltaisia ovat esimerkiksi käsitteet sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys, jotka kummatkin sisältyvät metaforaan yrittäjyys mutta ovat monilta osiltaan samanlaisia, mutta ratkaisevalla tavalla myös erilaisia yrittäjyyden ilmenemismuotoja.

Bird (1989, 3-4) esittää yrittäjyydestä kolme määritelmää. 1. Yrittäjyys on arvonluontia luodun organisaation kautta. 2. Yrittäjyys on uuden kannattavan liiketoimintaprosessin aloittamista tai kasvattamista. 3. Yrittäjyys on tuote tai palveluprosessista huolehtimista.

Vesalainen (1996, 161. Ristimäki & Vesalainen 1997, 11-15, 65) esittää, että yrittäjyys voidaan jakaa neljään perusulottuvuuteen. Ensiksi

makroulottuvuuteen, jossa yrittäjä toimii osana kansantaloutta ja jonka osa-alueet auttavat meitä ymmärtämään sekä yrittäjyyden syntymistä että sen aikaansaannoksia yhteiskunnallisella tasolla. Toiseksi yrittäjän ja yritystominnan liikatoiminnallinen ulottuvuus ja kolmanneksi organisationaalinen ulottuvuus, näissä varsinainen liiketoiminnan hoitaminen sekä johtaminen ja hallinnointi ovat pääkiinnostuksenaiheita. Neljänneksi yrittäjän ja yrittämisen yksilöulottuvuus, jossa korostuu yksilön yrittäjäominaisuudet ja yrittäjän työn vaatimuksiin vastaaminen. Yksilöulottuvuuden yrittäjäominaisuuksia ovat: luovuus, epävarmuuden sietokyky, elämän hallinta, suoritustarve, proaktiivisuus, yhteistyötaidot. Se käsittää myös yrittäjäksi ryhtymisen kulun. Yrittäjän työn vaatimukset ovat: ammattitaito, näkemyksellisyys, suunnitelmallisuus, johtamis- ja organisointitaidot.

Yrittäjyyden käsitettä ovat Koironen ja Peltonen (1995, 23–27) lähestyneet siten, että he ovat tutkineet monikansallisessa tutkimuksessa ”tavallisten” ihmisten käsityksiä siitä, mitä asioita he liittävät yrittäjyyteen tai jotka parhaiten sopivat käsitteen piiriin. Parhaiten ja vähiten yrittäjyyttä kuvaavia lähikäsitteitä on kuvattu taulukossa 2.

TAULUKKO 2 Yrittäjyyden lähikäsitteitä

Parhaiten kuvaa yrittäjyyttä	Vähiten kuvaa yrittäjyyttä
1. aloitekyky	40. häikäilemättömyys
2. myönteinen työasenne	39. itsekkyyys
3. työhalu	38. kovuus
4. määrätietoisuus	37. järjestelmällisyys
5. menestymishalu	
6. vastuun kantaminen	
7. halu ottaa riskejä	
8. luovuus	
9. kekseliäisyys	
10. aktiivisuus	

Ulkoisella yrittäjyydellä Peltosen (1987, 4–5) mukaan tarkoitetaan oman yrityksen perustamista, joka samalla on ymmärrettävissä myös ajanjaksoksi, jolloin henkilö on suunnittelemassa ja perustamassa omaa yritystä, siitä huolimatta, ettei tuota yritystä ole vielä juridisessa mielessä olemassa. Toisaalta ulkoinen yrittäjyys on oman yrityksen johtamista eli toimimista omassa yrityksessä. Myös tässä tulkinnessa aiemmin esitetty pelkkä pääoman sijoittaminen yritykseen ilman aktiivista toimintaa, rajataan yrittäjyyden ulkopuolelle.

Edellä esitetty analysoi sitä yrittäjyyden näkyvää osaa, joka on helppo määritellä. Peltosen (1987, 5) mukaan yrittäjyys kuitenkin yleisenä mielipiteenä ymmärretään metaforana, jonka tavoite on tehokkuus työssä. Hänen mukaansa yrittäjyys voi olla itsensä ja toisten johtamista ja samalla itsensä ja muiden motivoimista. Edelleen ulkoinen yrittäjyys on sekä

asenne että motivaatio, mutta tällaisen yrittäjyyden taustalla ovat myös arvot ja kokonainen elämänfilosofia, joka ohjaa yrittäjyyspersoonan toimintaa ja esitystä.

Koirasen (1993, 77) mukaan yrittäjyys on puolestaan tulosta tulolausekkeesta, valmius, joka sisältää kyvyt, x motivaatio, joka on halua, x uskallus. Tulolauseke tuottaa tässä tapauksessa yrittäjyyttä, jos sen yksikään osatekijä, niin kuin tulolausekkeen luonteeseen kuuluu, ei ole nolla. Tulolausekkeesta voisi päätellä, että se liittyy vain ulkoiseen yrittäjyyteen, mutta esimerkiksi Pinchotin kautta tulolauseke voidaan yhdistää myös sisäiseen yrittäjyyteen.

Sisäinen yrittäjyys. Pinchot (1985) alkusanoissaan määrittelee sisäisen yrittäjän "toteuttavaksi uneksijaksi, joka toteuttaa sekä omia että toisten ideoita ja unelmia". Toisaalla kirjassaan (1985, 44) hän kuvailee sisäistä yrittäjää korkean visionäärisen ja korkean toiminta-asteen toteuttajana. Sisäisellä yrittäjällä on uneksijan ja taiteilijan parhaat visioinnin edellytykset tai ominaisuudet ja toisaalta parhaan työntekijän ja linjajohtajan toimintatarmo ja -kyky.

Sisäinen yrittäjyys eroaa Peltosen (1987, 4–5) mukaan ulkoisilta puitteiltaan ulkoisesta yrittäjyydestä siten, että se ei tapahdu omassa omistuksessa olevassa yrityksessä, vaan toisen tai toisten omistamassa yrityksessä. Sisäistä yrittäjyyttä esiintyy tai voi esiintyä työskentelynä perustettavassa yrityksessä tai työskentelynä jo vakiintuneessa yrityksessä. Sisäinen yrittäjyys Peltosen (1987, 5) näkemyksen mukaan on asenteita ja motivaatiota, mutta josta puuttuu ulkoiselle yrittäjyydelle tyypilliset syvemmmälle menevät arvot ja elämänfilosofia.

Koirasen ja Pohjansaaren (1994, 36) mukaan intraprenööri, sisäinen yrittäjä, täyttää keksijöiden ja ammattijohtajien välisen innovaatiokuilun (vrt. myös Pinchot 1985, 34–35). Sisäinen yrittäjä on siis organisaation osasten kokoonpanija, joka toiminnallaan saa ne toimimaan yhteisen tavoitteen mukaisesti. Sisäinen yrittäjä toimii motivoituneesti ja intuitiivisesti yhdistellen ja pohtien eri mahdollisuuksia sekä yrityksen toimintatapoja kyseenalaistaen. Hän on turhautunut byrokraattisiin systeemeihin ja lisäksi hän on kunnianhimoinen ja kilpailunhaluinen (vrt. Koironen & Pohjansaari 1994, 37).

Sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys liittyvät organisaatiossa tapahtuvaan toimintaan. Kolmas erikseen määriteltävä käsite on *omaehtoinen yrittäjyys*. Se (Kyrö & Nissinen 1995, 144) puolestaan viittaa yksilön roolin muuttumiseen, työnjaon ja organisoitumisen tuotteena. Sen merkitys liittyy yksilön omaan kehityskertomukseen, hänen käyttäytymiseensä, asenteisiinsa ja tapaansa toimia. Omaehtoiseen yrittäjyyteen saattaa liittyä myös omistuksellisuus, mutta se ei ole käsitteelle leimaa antava piirre. Pikemminkin käsitteeseen liittyy vastuu omasta työllistyvyydestä ja toimeentulosta, näihin liittyvistä etuisuuksista ja riskeistä. Se on manifesti yksilön omasta vaikuttamisesta itseensä ja ympäristöönsä, yksilön toimimisesta objektin sijasta subjektina ja oman yhteisön jäsenenä.

Ulkoisen ja sisäisen yrittäjyyden vertailua

Pinchot (1985, 54–55) on vertaillut yrittäjää (entreprenööriä) ja yrityksen sisäistä yrittäjää (intraprenööriä) sekä johtajaa yrityksessä. Seuraavassa joitain hänen huomioitaan näiden eroista ja samankaltaisuuksista (vrt. myös Koironen & Pohjansaari 1994, 39. Vuonamo 1987, 14)

TAULUKKO 3 Intraprenöörin tunnusmerkit

Yrittäjä entreprenööri	Yrityksen sisäinen intraprenööri	Johtaja yrityksessä
On motivoitunut asettamaan ja saavuttamaan omat tavoitteensa	On motivoitunut saavuttamaan omat tavoitteensa	Haluaa saada vaikutusta ja valtaa toisiin
On tyytyväinen itseensä	On tyytyväinen itseensä mutta haluaa tulla yhteisymmärrykseen toisten kanssa	Haluaa tulla yhteisymmärrykseen toisten kanssa
Pitää kiinni omista tavoitteistaan	Haluaa saada toiset mukaan omaan tavoitteensa saavuttamiseen	Haluaa tulla yhteisymmärrykseen muiden kanssa joilla on "valta"
Ajattelee tekniikkaa ja markkinoita	Tarkkailee sekä yritystä että ympäristöä	Hänen huolenaan ovat yrityksessä toimivat ihmiset
Haluaa ottaa laskettuja riskejä	Haluaa ottaa laskelmoituja riskejä, joissa turvallisuus on huomioitu	On varovainen
Sietää epävarmuutta ja asioiden monitahoisuutta	Voi hyvin epävarmuuden keskellä ja auttaa toisia näkemään paremmin sen varmuuden mikä on olemassa	Haluaa varmuutta
Pitää epäonnistumista opettavaisena kokemuksena	Pitää epäonnistumista opettavaisena kokemuksena	Pelkää ja välttää epäonnistumista
Raha on mittari	Raha on mittari	Investoinnin takaisinmaksu on riittävä mitta
Ottaa itselleen pitkäaikaistehtäviä	Ottaa itselleen pitkäaikaistehtäviä	Vaihtaa tointa edetäkseen

Taulukosta 3 voi nähdä, miten Pinchot ajattelee yrityksessä johtajan (ei intraprenöörityyppisen) toimivan valta ja urakehitysorientaation pohjalta, ja toisaalta entreprenöörin ja intraprenöörin välisen sosiaalisen eroavaisuuden. Intraprenööri on entreprenööriä hänen jaotteluun tulkiten huomattavasti sosiaalisempi toiminnassaan ja toimintansa tavoitteissa. Edellinen taulukko ja sen tulkinta saa tukea eräistä tutkimuksista (Winslow & Solomon, 1989, 149–151. Solomon & Winslow, 1988, 169), joiden mukaan yrittäjät itse kuvailivat itseään lievästi sosiopaattisiksi.

Yrittäjyys ja oppiva organisaatio

Yläpuolella olen käsitellyt yrittäjyyttä sen laajassa merkityksessä, jolloin se sisältää sekä sisäisen että ulkoisen yrittäjyyden. Saksalainen sosiologi Max Weber (1947, 58, 337) vuosisatamme alkupuolella piti byrokratiaa voimakkaana ja tehokkaana johtamisen ja hallinnon muotona. Yrittäjyydelle, niin ulkoiselle kuin sisäiselle yrittäjyydelle, byrokratia on kuitenkin nykypäivänä suuri haaste (vrt. Koiranen & Pohjansaari 1994, 8–9). Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava että yrittäjyyden ja byrokratian suhde on ambivalentti. Byrokratian tehtävänä on tarjota rationaalisuutta organisaation päämäärien saavuttamiseen (Daft 1983, 126). Byrokraattisuus ei kuitenkaan sovellu pienikokoisille organisaatioille, asiantuntijaorganisaatioille eikä epävakaaassa ympäristössä toimiville organisaatioille, joissa esimerkiksi joustavuus on olennaista (Daft 1983, 146). Tässä mielessä yrittäjyyttä voidaan siis käsitellä byrokratian vastakohtana.

Sisäistä yrittäjyyttä yrityksissä on tutkittu myös yrittäjämäisen organisaation metaforan avulla. Yrittäjämäiset organisaatiot on näissä parhaiten kuvattu oppiviksi organisaatioiksi (Cornwall & Perlman 1990, 94. Strömmer 1997, 43). Tällä tavalla yrittäjyys liittyy myös yleisempään keskusteluun oppivasta organisaatiosta. Samassa yhteydessä yrittäjyyteen on luotu toiveikkaita katseita juuri byrokraatisoitumisen estämiseksi ja lievittämiseksi sekä siten pyrkimyksenä rakentaa tehokas yrityksen yrittäjyysympäristö (Carrier 1994, 54. Kuratko, Montagno, Jeferey & Hornsby 1990, 49). Lisäksi sisäisellä yrittäjyydellä on strategisessa ajattelussa yhä kasvava merkitys (Kuratko, Hornsby, Naffziger & Montagno, 1993, 28. Lahdenpää 1984, 65–66), ja mitä traditionaalisimmat yrityskulttuurit byrokraattisuutensa sijaan ovat etsimässä sisäistä yrittäjyyttä (Economist 1991, 57).

Sisäinen yrittäjyys ja oppiva organisaatio ovat mitä mielenkiintoisimpia ja ajankohtaisimpia ilmiöitä taloustieteellisessä ja kasvatustieteellisessä keskustelussa (Senge 1990. Strömmer 1997). Jatkossa keskityn kuitenkin tämän tutkimuksen osalta perinteiseen ulkoisen yrittämisen ja yrittäjyyden ongelmakentään ja erityisesti sen koulutettavuuteen laajassa kontekstissa. Ulkoisen yrittäjyyden tutkimuksessa ei sisäistä yrittäjyyttä eikä varsinkaan omaehtoista yrittäjyyttä voida sivuuttaa, siksi lähellä ne ovat toisiaan. Omaehtoisen yrittäjyyden kautta puolestaan myös ulkoinen yrittäjyys on

helpommin saavutettavissa, ja se luo ehkä paremmat menestymisen edellytykset myös ulkoisen yrittäjyyden viitekehyksessä.

2.3 Yrittäjyyskvalifikaatiot

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan niitä kykyjä, taitoja, ominaisuuksia eli kvalifikaatioita, joita yrittäjyyteen tai toisaalta menestykselliseen yritystoiminnan aloittamiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan, jotta päämäärä ulkoisen, sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden lisääntymisestä voitaisiin saavuttaa.

Lähestyn yrittäjyyskvalifikaatioita siltä kannalta, miten koulutuksen avulla yrittäjyyteen voidaan vaikuttaa vai voidaanko ollenkaan. Luvun tarkoituksena on samalla arvioida, mitä nämä kvalifikaatiot sisältävät ja samalla luoda pohjaa tarkastelulle, jossa yliopistollista koulutusta voi tässä viitekehyksessä arvioida.

2.3.1 Ulkoisen yrittäjyyden lähestymistapoja

Yrittäjyyttä koskevan tutkimusperinteen eräs perusviesti on se, ettei yrittäjäksi valikoituminen tapahdu satunnaisesti. Eroja on lisäksi löydettävissä yrittäjien arvoissa ja asenteissa. Vahvasti tätä tutkimusperinnettä edustavat myös motiiveihin kohdistuneet tutkimukset. Eroja on löydettävissä toisaalta myös kasvuympäristöstä ja kokemustaustasta. Tilanteisiin, joissa yrityksen perustaminen tapahtuu, liittyy myös tunnistettavissa olevia ulkoisia, yksilöistä riippumattomia tekijöitä (Littunen 1996, 6). Seuraavassa esitän katsauksen näihin eri lähestymistapoihin.

Piirreteoriat korostavat yrittävän yksilön persoonallisuutta kuvaavien tekijöiden merkitystä yritysten synnylle ja menestykselle (Littunen 1996, 7). McClelandin tutkimuksia voidaan pitää perustana suuntauksille, jotka pyrkivät selvittämään, liittyykö yrittäjiin muista poikkeavia persoonallisuuden piirteitä. McClelandin (1961) mukaan yrittäjille oli tunnusomaisena muita korkeampi saavuttamistarve "need to achieve, nAch" eli tarve menestyä tai tulla paremmaksi (ks. myös Marjosola 1979, 60. Huuskonen 1992, 62-63. Tamminen 1988, 11).

McCleland (1961, 47) liittää korkean saavuttamistarpeen weberläisittäin (1990) yhteiskuntien ja kulttuurin kautta uskuntoon. Näin perin psykologiselle piirreteoreettiselle lähestymistavalle saadaan sosiologiset juuret, kun korkea saavuttamistarve yhdistetään protestanttiseen etiikkaan. Myöskin muut tukijat, Littunen (1996, 9) mukaan lukien, esittävät, että yrittäjälle tyypillisiä piirteitä voidaan lähteä tarkastelemaan lapsuuden

kokemusten ja aikuisen kokemusten välisestä yhteydestä. Perusajatuksena on, että sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen ympäristö sekä perhe, jossa yksilöt ovat varttuneet, muovaavat yksilön ajattelua ja käyttäytymistä. Littusen mukaan edelleen Collins ja Moore osoittavat, että saavuttamistarpeeseen liittyvällä vallan halulla sekä sopeutumattomuudella strukturoituihin tilanteisiin, on keskeinen merkitys piirreteorioiden yhteydessä. Kets de Vries (1985, 160-167) liittyy joidenkin yrittäjien minäkuvaan ongelmia itsearvostuksessa, epävarmuutta, luottamuksen puutetta sekä piilo-aggressiivisuutta. Tällaisen yrittäjän eteenpäinvievänä voimana voi olla alemmuuden- ja avuttomuudentunteiden kompensatio (vrt. Huuskonen 1992 57. Littunen 1996, 9). Vertaa myös (Solomon & Winslow 1988. Winslow & Solomon 1989) aiemmin esitettyjä tuloksia lievästä sosiopatiasta eräiden yrittäjien luonteenpiirteinä.

Edellä esitetty piirreteoreettinen lähestymistapa johtaa yrittäjäyden osittain arveluttavaan valoon. Tämän lisäksi Chellin (1985, 43, 51) mukaan piirreteoreettinen tutkimus ei ole kyennyt todistamaan yhtä piirrettä tai piirteiden tihentymää, joka voisi selittää yrittäjäyttä, tai sovittaa yrittäjiin yleensä. Lisäksi Huuskosen (1992, 64) mukaan nykyinen tutkimus on osoittanut, ettei suoriutumistarve ole yksi- vaan kolmiulotteinen ilmiö. Nämä ulottuvuudet ovat 1. työn hallinta (mastery), 2. työsuuntautuneisuus ja 3. kilpahenkisyys. Mielenkiintoista Huuskosen mukaan on, että kaikkien kolmen ulottuvuuden ollessa korkeita, tulokset eivät ole koetilanteessa olleet parhaat mahdolliset. Eli tällä tavalla korkea saavuttamistarve kaikilla osa-alueilla yhtäaikaisesti ei johtaisikaan korkeisiin saavutuksiin.

Piirreteoreettiseen lähestymistapaan liittyy myös "logos of control" -käsite. Käsitteellä tarkoitetaan kontrolliodotusta, sitä asennoitumistapaa, joista yksilö katsoo toiminnan tulosten riippuvan (Littunen 1996, 18). Tutkimusten mukaan yrittäjät selittävät toimintansa tuloksia muuta väestöä useammin riippuvaisiksi omasta käyttäytymisestään tai omista pysyvistä piirteistään (Vesala 1991, 371. Vesala 1992). "Logos of control" lähestymistapa ja syntyminen voidaan liittää atribuutioteoriaan. Teoreettisesti sisäisen ja ulkoisen kontrolliodotuksen syntymistä ja vahvistumista ovat selvittelleet Nurmi ja Salmela-Aro (1992). Heidän mukaansa ne kuuluvat yksilön käsitykseen omasta pystyvyydestään ja onnistumisen ja epäonnistumisen ennakoinnit. Kuusinen (1995, 203-209) liittyy atribuutiot, kontrolliodotukset edelleen suoritusmotivaatioon.

Suoritusmotivaatiota kuvataan teorioiden yhteydessä seitsämällä eri dimensiolla, jotka ovat halu suoriutua, halu suoriutua hyvin, halu ratkaista ongelmia, halu johtaa, halu saavuttaa tietty asema, halu kilpailla muiden kanssa ja halu saada materiaalisia palkkioita (Littunen 1996, 7). Kritiikistä huolimatta suoritusmotivaatio on keskeinen piirreteoreettinen lähestymistapa yrittäjäyteen. Olkoon piirreteorioiden saama kritiikki aiheellista tai ei, niillä on joka tapauksessa vankka kannattajakuntansa yrittäjäyden tutkimuksessa.

Loppupäätelmänä piirreteorioista esitän, että tutkimusten mukaan tämän teorian kulmakivi eli suoriutumistarve liittyy yrittäjiin, mutta että vaikutus ja vaikutuksen suunta on epäselvä. Esimerkiksi yrittäjäyden

opiskelijoilla ei kyetty mittaamaan korkeampia saavuttamistarvearvoja (Huuskonen 1992, 63–64). Saavuttamistarpeen yhteys yrittäjäksi hakeutumiseen tai ryhtymiseen näyttää vaativan lisätutkimuksia, ja tieto on ilmeisesti saavutettavissa vain pitkittäistutkimuksen avulla, jossa tutkittavia seurataan riittävän pitkän ajan alkaen jo varhaisista nuoruusvuosista.

Sosiologinen lähestymistapa laajentaa yrityksen synnyn ja siten myös ulkoisen yrittäjyyden tarkastelun yksilön kasvuympäristöä ja kokemustaustaa kuvaaviin tekijöihin. Kasvuympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi koti- ja perhetaustaa sekä ulkoista kasvuympäristöä. Kokemustaustalla tarkoitetaan koulutusta, työkokemusta ja harrastussuuntautuneisuutta (Littunen 1996, 10). Sosiologista lähestymistapaa voi verrata Bourdieun (Bourdieu & Wacquant 1995, 144–173) habituksen käsitteeseen. Bourdieu yhdistää habituksen syntymisen pääsääntöisesti primaarisosialisaation eli perheen, ja siten kotitaustan vaikutukseksi (Bourdieu 1987, 12). Jälkimodernissa yhteiskunnassa ei kuitenkaan ole aivan selvää se, kuka sosiaalista ja kehen tai keihin sosiaalistutaan (Aittola, Jokinen & Laine 1994, 479). Kyseessä on tällöin sekundaarisosialisaatio, jossa sosiaalistajina ovat primaarisosialisaation eli perheen lisäksi kaverit, mediat, vapaa-aika, harrastukset työ ja koulutus sekä markkinavoimat ja valtio. Bourdieun mukaan habituksensa kautta yksilö tulkitsee ja ratkaisee toiminnan kentässä tapahtuvia ilmiöitä samalla, kun toimii kentässä oppimallaan tavalla. Ajattelu siirrettynä yrittäjyyteen teoreettisesti tarkoittaa, että yrittäjämäisessä ympäristössä toiminut ja sen ”sääntöihin” ja tottumuksiin oppinut yksilö tuntisi yrittäjänä olevansa enemmän omalla kentällään (vrt. Bourdieu 1987, 105–110). Teorian mukaan nämä yksilöt kykenevät paremmin toimimaan tällä ”kentällä” kuin yksilöt, jotka eivät ole kasvaneet yhtä yrittäjämäisessä ympäristössä.

MacDonald (1996, 431–447) on sosiologisesta lähestymistavasta käsin tutkinut työläislähtökohdista tulevien itsensätyöllistäjien (self-employed) menestymistä työläistaustan omaavilla paikkakunnilla. Hänen pitkittäistutkimuksensa tulokset eivät ole rohkaisevia siinä suhteessa, että yrittäjyyttä voitaisiin synnyttää ja ylläpitää ilman, että otetaan huomioon yrittäjän taustaorientaatio eli sosiaaliset lähtökohdat. Tutkimustulos tukee sosiologisen lähestymistavan huomioonottamista pyrittäessä edistämään ulkoista yrittäjyyttä.

Kontigenssiteoria on poikkitieteellinen lähestymistapa, joka yleistyi 1970-luvulla. Kontigenssiteorian mukaan kenenkään yksilön käyttäytymistä ei, eikä näin ollen yrittäjyyttä ja yrittämistä, määrää yksin hänen omat tarpeensa ja motiivinsa, vaan kaikki käyttäytymistä määräävät tekijät vaikuttavat toisiinsa (Littunen 1996, 11). Teorian mukaan yrityksen perustamista ja menestymistä ei voida tarkastella ottamatta huomioon tilannetta ja toimintaympäristöä.

Kontigenssiajattelun avulla sivuutetaan ne näennäisen keinotekoiset piirreteorian psykologiset ja toisaalta sosiologisen lähestymistavan sosiologiset raja-aidat. Kontigenssiajattelussa liitetään yrityksen perustamisvaiheeseen yrittäjän osaaminen, jota pidetään keskeisenä yritysten menestymisessä. Tällöin oleellista onkin tunnistaa ne tekijät,

jotka liittyvät yrittäjän hallinnassa olevaan osaamisen tasoon, yrittäjän persoonallisuuden piirteisiin ja yrittäjän tapaan toimia (Littunen 1996, 12).

Kontigenssijattelun mukaan yrittäjäksi ryhtymistä ei siis voida tarkastella irrallaan tilanteesta ja toimintaympäristöstä. Tilanne ja toimintaympäristön huomioon ottaminen tarkoittaa niitä työntö- ja vetotekijöitä, joita yrittäjäksi ryhtymisessä ilmenee. Työntötekijöillä tarkoitetaan niitä olosuhteita, esimerkiksi työttömyyttä, joiden seurauksena yrittäjä ryhtyy yrittäjäksi, koska muitakaan parempia vaihtoehtoja ei ole. Tässä yhteydessä puhutaan myös sosiaalisen marginaalisuuden teoriasta, jossa kaikki muut vaihtoehdot tuottavat huonomman sosiaalisen ratkaisun kuin yrittäjäyys (Niittykangas & Tervo 1993, 10-11). Vetotekijöillä taas tarkoitetaan niitä tilanteita, joissa yrittäminen nähdään houkuttelevana senhetkistä tilannetta parempana vaihtoehtona, ja sen vuoksi yrittäminen aloitetaan (vrt. Nyssölä 1996, 50 Littunen 1996, 12). Lisää tietoa työntö- ja vetotekijöistä löytyy esimerkiksi Giladin ja Levinen (1986, 46-49) ja Suomen olosuhteisiin sovellettuna esimerkiksi Niittykankaan ja Tervon (1993) tutkimuksista.

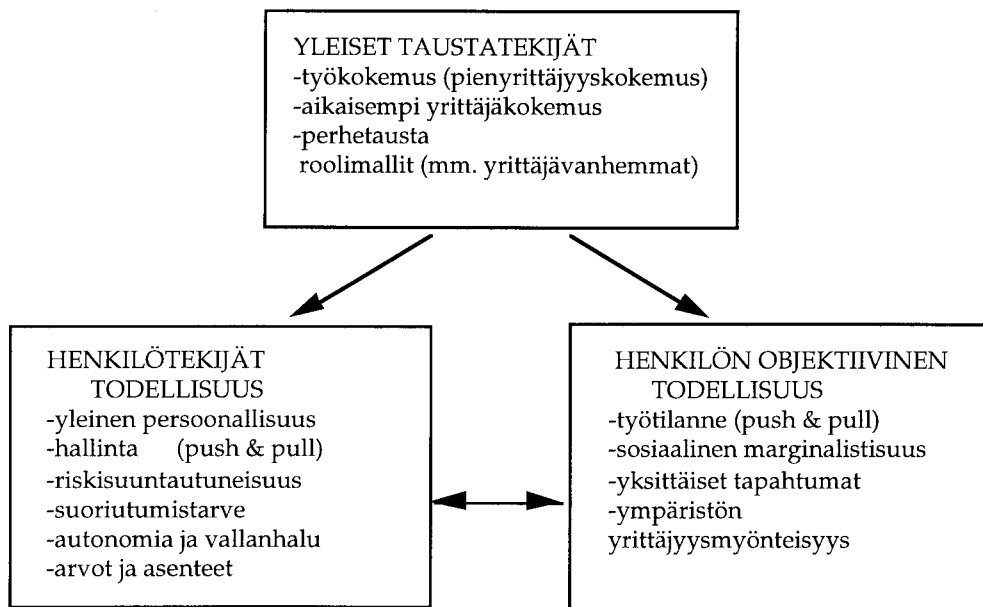
Ulkoista yrittäjäyttä voidaan teoreettisesti lähestyä vielä kahdelta suunnalta: yritysten strategisten valintojen sekä verkostoteoreettiselta kannalta. *Yritystrategisen valinnan teorit* pohjautuvat SWOT-ajatteluun, jossa strateginen valinta edellyttää toimintaympäristön uhkien ja mahdollisuuksien, sekä toisaalta yrittäjän tarjoamien voimavarojen eli heikkouksien ja vahvuuksien vertailua (Littunen 1996, 12-13). Strategisen valinnan teoria on siis lähtökohdiltaan läheinen muun muassa kontigenssiteorian kanssa, mutta vie sitä enemmän strategisen ajattelun ja ohjailun suuntaan. Yritystrateginen lähestymistapa on liiketaloudellistekninen lähestymistapa ulkoisen yrittäjäyden lisäämisessä ja siten erittäin tärkeä, mutta tämän tutkimuksen valossa vähemmän mielenkiintoinen.

Verkostoteorit korostavat yrityksen toimintaa tukevan verkoston etuja (Littunen 1996, 12-13). Tällainen verkosto voi koostua yrittäjän henkilökohtaisista sidosverkoista sekä kulttuuriverkoista. Verkostoitumisen kautta yrittäjän on mahdollista saada sekä henkistä että aineellista tukea yrittäjänä toimimiseensa. Verkoston ja verkostojen luominen yrittäjäyttä edistävänä toimenpiteenä on luonteeltaan erilainen kuin kasvattaa ja kouluttaa yksilöitä, jotka ovat valmiita tai kyvykkäitä yrittäjiksi. Myös verkostoteoreettinen lähestymistapa jää luonteensa vuoksi tässä tutkimuksessa vähemmälle huomiolle.

Tämän tutkimuksen viitekehys on yrittäjäyden synnyttäminen tai edistäminen koulutuksellisin ja kasvatuksellisin keinoin. Tässä tapauksessa huomio kiinnitetään niihin enemmän tai vähemmän yksilöön ja hänen toiminta- ja suhtautumistapaansa liitettäviin henkilöominaisuuksiin, eli persoonallisuuteen ja persoonallisuuden piirteisiin, joita etsimällä ja vahvistamalla voitaisiin edistää myös yrittäjäyttä. Tässä yhteydessä en niinkään ole kiinnostunut verkosto- tai yritystrategisen valinnan teoriasta siitä huolimatta, että ne omalta osaltaan kieltämättä vaikuttavat ulkoiseen yrittäjäyteen. Niidenkaltainen yrittäjäyden edistäminen tämän tutkimuksen valossa, yleisen yrittäjäkykyjen koulutuksen kentässä, on liian rajoittunut yritystoimintaan

yrittäessäni pohtia yrittäjyyden lisäämistä laajassa, yrittävän yksilön ominaisuuksien kontekstissa.

Yhteenvetona ulkoisen yrittäjyyden lähestymistavoista esittelen Huuskosen (1992, 52, 90) mallin, jossa hän esittää yrittäjäksi ryhtymisen riippuvaiseksi seuraavista tekijöistä. 1. Yleiset taustatekijät. 2. Henkilötekijät. 3. Henkilön objektiivinen todellisuus.

KUVIO 2 Yrittäjän taustatekijät

Huuskosen mallissa yhdistyvät edellä esitetyistä ulkoisen yrittäjyyden lähestymistavoista niin persoonallisuuteen liittyvä piirreteoreettinen malli (henkilötekijät), sosiologiseen lähestymistapaan liittyvä sosiaalisen taustan huomioon ottaminen tai vaikuttavuus henkilön ulkoiseen yrittäjyyteen (yleiset taustatekijät), sekä näiden lisäksi myös kontigenssiteoreettinen lähestymistapa, jossa tilanne ja muut ympäristötekijät vaikuttavat yksilön päätökseen ryhtyä ulkoiseksi yrittäjäksi (henkilön objektiivinen todellisuus). Kuviossa näkyy myös eri tekijöiden vaikutussuhteet ja hierarkkisuus toisiinsa nähden.

2.3.2 Yrittävän yksilön ominaisuudet

Edellä olen käsitellyt teorioita yrittäjän ominaisuuksista ja piirteistä tai olosuhteiden vaikutuksesta ulkoisen yrittämisen viitekehyksessä. Jatkossa tarkoitukseni on keskittyä niihin ominaisuuksiin, joita yrittäjään ja tai yrittämiseen itse yrittävän henkilön kannalta liitetään, ja jotka siten ovat mahdollisesti koulutuksellisin ja kasvatuksellisin keinoin edistettävissä.

Menger, marginalistisen ja neoklassisen taloustieteen klassikko, (Cuevas

1994, 80) kuvasi yrittäjän pohjimmiltaan laskelmoijaksi, organisoijaksi sekä johtajaksi. 1800-luvun puolivälissä Thunen mukaan yrittäjän hyöty on johdettavissa riskistä ja epävarmuudesta (Cuevas 1994, 81). Frank Knight puolestaan näki ”yrittäjän” (businessman) riippuvaiseksi innovatiivisista kyvyistään (Cuevas 1994, 81). Knightin työtä on laajentanut vuoden 1979 Nobel-voittaja Theodore Schultz, joka pääsääntöisesti keskittyi Human Capital-teoriaan. Schultz painottikin, että yrittäjän erikoisominaisuuksia kyetään kehittämään koulutuksen kautta (Cuevas 1994, 81–82).

Cuevas (1994, 85) esittää myös, että yrittäminen on kolmen eri kokonaisuuden päällekkäisyyttä ja samanaikaisuutta yrittäjän toiminnassa ja ajattelussa. Kokonaisuudet ovat taloudellinen (finacial -), johtamis-hallinnollinen (management -) sekä kasvu-, parantaminen- ja energisoijan tehtävä (”booster” sphere). Kets de Vriesin (1977, 37) puolestaan esittää, että yrittäjä täyttää funktiot, jotka ovat innovointi, johtaminen hallinto, koordinointi sekä riskin ottaminen.

Peltonen (1984, 52) erittelee erillisiksi yrittäjyyskyvyiksi tutkimuksessaan kyvyn arvioida tulevaisuutta, liikemiestaidon ja yritteliäisyyden omassa työssään. Samassa tutkimuksessaan (1984, 40) yrittäjyyden henkilökohtaisena esteenä tutkitut pitivät oman ammattitaidon puuttumista, rohkeuden puutetta, yrittäjyys ja yritystoiminta eivät kiinnosta, kunnianhimon puute, myyntikyvyn puute, osaamattomuus tuotekehittelyssä, laskentatoimen vaikeus, luonteen pehmeys, johtamiskyvyn puute.

Cassonin (1982) mukaan yrittäjiltä vaadittavia ominaisuuksia on seitsemän: riskinottokyky, innovatiivisuus, markkinoiden toimintaperiaatteiden tuntemus, tuotannollinen osaaminen, markkinointiosaaminen, liikkeenjohdollinen osaaminen ja yhteistoiminnan kyky.

Vesalaisen mukaan (1996, 161) yrittäjyyteen kuuluu neljä ulottuvuutta 1 makro, 2 liiketoiminta 3 organisaatio ja 4 yksilöulottuvuus. Yksilöulottuvuus sisältää yrittäjäominaisuudet, luovuuden, epävarmuuden sietokyvyn, elämän hallinnan, suoritustarpeen, proaktiivisuuden ja yhteistyötaidot. Se käsittää lisäksi yrittäjäksi ryhtymisen kulun ja yrittäjän työn vaatimukset joita ovat ammattitaito, näkemyksellisyys, suunnitelmallisuus sekä johtamis- ja organisointitaidot.

Ennen kuin lähemmin erittelen ja kokoan näitä edellä esitettyjä yrittäjään ja yrittäjyyteen liittyviä ominaisuuksia lainaan Solomon ja Winslowin taulukkoa (1988, 165), jonka kautta luon katsauksen ominaisuuksiin, joita aiemmat tutkijat ovat yrittäjään liittäneet.

TAULUKKO 4 Yrittäjäominaisuudet aiemman tutkimuksen valossa

Vuosi	Tutkija	Ominaisuus
1848	Mill	Riskinkantaja
1917	Weber	Muodollisen auktoriteetin lähde

(jatkuu)

TAULUKKO 4 (jatkuu)

1934	Schumpeter	Innovaattori, alullepanija
1954	Sutton	Vastuunhalu
1959	Hartman	Muodollisen auktoriteetin lähde
1961	McClelland	Riskinottaja, saavuttamistarve
1963	Davids	Kunnianhimo; riippumattomuuden veto, vastuu, itseluottamus
1964	Pickle	Henkinen into, ihmissuhde yhteensopivuus tekninen tieto
1971	Palmer	Riskinmittaus
1973	Winter	Vallanhalu
1974	Borland	Sisäinen kontrollin lähde
1974	Lilles	Saavuttamistarve
1977	Gasse	Henkilökohtainen arvo-orientaatio
1978	Timmons	Veto/ itseluottamukseen; päämäärä-orientaatioon; luovuus/innovaatio
1980	Sexton	Energisyys/kunnianhimo positiivinen suhtautuminen takaiskuihin
1981	Welsh & White	Kontrollintarve; vastuunkantaja; haasteenottaja; hallitun riskin ottaja.
1982	Dungerberg & Cooper	Kasvuorientoitunut; riippumattomuus-orientoitunut; käsityöorientoitunut
1986	Fernald & Solomon	Yrittäjän arvo
1987	Winslow & Solomon	Lievä sosiopaattisuus

Seuraavaksi arvioin edellä esitettyjä yrittäjyys- ja yrittäjäominaisuuksia siinä valossa, miten niihin kyetään koulutuksellisin keinoin vaikuttamaan. Luokittelen ominaisuudet Cuevasin edellä esitetyn kolmen tehtäväalueen (taloudellisen, johtamis-hallinnollisen sekä kasvu-, parantamis- ja energisoijan alueet) mukaan.

Yrittäjyyden taloudellinen funktio

Taloudelliseen funktioon ja sen edellyttämiin ominaisuuksiin voidaan luokitella seuraavat edellä esitellyt huomiot: Mengerin laskelmoija, Kets de Vriesin riskinottaja, Huuskosen riskisuuntautuneisuus henkilötekijänä, Peltosen yrittäjyyden esteenä koettu rohkeuden puute sekä laskentatoimen vaikeus ja sitä kautta taloudellisten muuttujien hallinta, Millin riskinkantaja, Suttonin vastuunhalu, McClellandin riskinottaja, saavuttamistarve, Palmerin riskinmittaus, Cassonin riskinottokyky.

Yrittäjyyden taloudellinen funktio näyttää keskittyvän mielipiteeseen yrittäjästä riskinottajana. Yrittäminen perusluonteeltaan on taloudellisen riskin ottamista, koska yrittäjä yhtiömuodosta riippuen vastaa omaisuudellaan tai sijoittamallaan pääomalla yrityksensä vastuista. Tutkimuksissa kuitenkin tulee esiin myös riskisuuntautuneisuuden toinen puoli eli hallittu riski. Monien tutkimusten mukaan yrittäjä pyrkii välttämään hallitsemattomia ja liian suuria riskejä, jotka voisivat vaarantaa

hänen yritystoimintansa. Samalla tutkimustuloksissa on kiistanalaista kumpi oli ensin, yrittäminen vai riskisuuntautuneisuus.

Taloudellisen funktion ja hallitun riskin kantamiseen vaadittavat ominaisuudet eivät siis välttämättä olekaan "synnynnäinen" tai "pitkän" aikavälin aikana kehittynyt riskisuuntautuneisuus, vaan ehkä päinvastoin. Tulisikin ehkä kehittää välineitä, yksilön ominaisuuksia, kykyjä ja taitoja, joiden avulla, yrittäjä voi mahdollisimman hyvin arvioida taloudellisia funktioita niin, ettei hänen tarvitse ottaa liian suuria tai tarpeettomia riskejä. Toisaalta kyseessä on yrittäjän ammattitaito, joka on ulkoisen yrittäjän taloudellista puolta eli taloudellisten reunaehtojen hallintaa.

Yrittäjyyden johtamis- ja hallinnollinen funktio

Johtamis- ja hallinnollinen funktio ilmenee esimerkiksi Mengerin johtajana ja organisoijana, Kets de Vriesin johto- hallinto koordinoituna, Peltosen yrittäjyyden estävänä, johtamiskyvyn puutteena. Weberin ja Hartmanin yrittäjä on muodollisen auktoriteetin lähde, Fernald & Solomonin yrittäjän arvona, Winterin vallanhalu, Gassen henkilökohtainen arvo-orientaatio, Welsh & Whiten kontrollintarve; vastuunkantaja, Winslow & Solomonin lievä sosiopaattisuus, Cassonin liikkeenjohdollinen osaamisen, Vesalaisen johtamis- ja organisointitaidon.

Weberin mukaan yrittäjä/yrityksen omistajajohtaja on ylin auktoriteetin lähde yrityksessä, samalla on löydetty yrittäjistä piirteitä halusta valtaan, vastuunkantoon ja johtamiseen. Yrittämistä edistävänä toimintana vallan- ja johtamishalun kasvattaminen ei ole kovin yksinkertaista ja saattaa myös olla eettisesti arveluttavaa. Edistettäessä yrittämisen johtamis- ja hallinnollisia ominaisuuksia tulisikin ehkä kiinnittää huomiota siihen, kuinka johtamiseen suuntautuneet yksilöt voisivat toimia johtajina parhaalla mahdollisella tavalla itsensä ja yritystensä eduksi. Toisaalta myös niin, että johtamiskoulutuksen kautta olisi ehkä mahdollista synnyttää kiinnostusta johtamista, ja siten samalla yrittäjyyttä kohtaan niin, että sitä ei koettaisi ylivoimaisena kynnyksenä toimia yrittäjänä ja että johtaminen koettaisiin enemmän arkisena toimintana.

Yrittäjyyden kasvu-, parantamis- ja energisointifunktio

Kasvu, parantaminen ja energisointi näkyy Thunenin epävarmuudesta hyötyjänä, Knightin, Kets de Vriesin sekä Cassonin innovatiivisuutena, Peltosen estävänä toimintana, jota on osaamattomuus tuotekehittelyssä. Schumpeterin innovaattori, alullepanija, Picklenin henkinen into tekninen tieto, Sextonin energisyys, Dungerbergin ja Cooperin kasvuorientoituneisuus, riippumattomuus-orientoituneisuus, käsityö-orientoituneisuus, Vesalaisen ja Crantin proaktiivisuus, Peltosen kyky

arvioida tulevaisuutta.

Kasvu-, parantamis- ja energisointifunktio innovatiivisuutena viittaa ensiksi oman alan hallintaan, sen menetelmien ja välineiden viimeisimpään kehitykseen. Toisaalta se viittaa myös tulevaisuuteen ja sen mahdollisten muutosten hallintaan, niin välineiden kuin koko alankin osalta. Yrittäjän ominaisuutena tai kykynä se viittaa mahdollisimman laajaan käsitykseen ympäröivästä yhteiskunnasta ja yrityksen sekä nykyisestä että tulevasta toimintaympäristöstä. Yrittämistä edistävänä toimintana tässä yhteydessä voidaan siis pitää mahdollisimman laajaa tietämystä, mahdollisesti poikkitieteellistä lähestymistapaa ympäristön tarkkailussa ja oman erikoisalnan hallintaa sekä yrittäjän kykyä itse ohjata omaa ja yrityksen toimintaa ja sen suuntaa.

2.3.3 Yhteenveto yrittäjäkvalifikaatioista

Yrittäjyyttä edistävinä ominaisuuksina tai hankittuina taitoina voidaan edellisen perusteella pitää yleistä sen alan tuntemusta, jolla yritystoimintaa aiotaan tai halutaan harjoittaa. Toisaalta ainakin jonkinasteinen tietämys yrityksen taloushallinnosta näyttäisi poistavan esteitä yritystoiminnan aloittamiselle, joskin on kai todettava, että tietämykseen tulisi liittyä myös käsitys siitä, ettei yrittäjän itse tarvitse osata esimerkiksi koko laskentatoimen hoitamista, koska siihen on saatavissa asiantuntija-apua tarvittaessa riittävästi. Samaan kategoriaan voidaan lisätä muut liiketoiminnan menestymiseen vaikuttavat tekijät, kuten esimerkiksi markkinoinnin ja henkilöstöhallinnon osaaminen. Kolmanneksi aito uteliaisuus ja poikkitieteellinen suhtautuminen ympärillä tapahtuvia ilmiöitä kohtaan auttavat ennakoimaan niitä tulevia tilanteita ja toimintaympäristöjä, joissa tuleva, aiottu, aloittava tai toimiva yritys tulee operoimaan.

Tutkimuksen viitekehyksen kannalta mielenkiintoisia ovat erityisesti ne yleiset ominaisuudet, joita yrittäjän persoonaan voidaan liittää, esimerkiksi mahdollisuuksien näkemisen ja niihin tarttumisen taito (seeing and seizing). Tällöin on kyse myös intuitiivisesta kyvystä, joka Kodin Tieto Keskuksen 2000 (1990, 646) mukaan on välitön oivallus asian olemuksesta, tai (www.spl.fi.):n mukaan kokonaisvaltaista ja visioivaa ymmärtämistä, ja jota ei voida saavuttaa loogisesti päättelemällä ja, että se on henkilökohtainen "ahaa"-elämys. Toisaalta on kyse innovatiivisesta kyvystä, joka Kodin Tieto Keskuksen (1990, 640) mukaan on uudistus, uutuus, merkittävässä laajuudessa käyttöön otettu uusi tuote, prosessi tai järjestelmä, joka vaikuttaa merkittävästi mm. taloudelliseen kasvuun. Näiden kautta oivallus on mahdollista muuttaa taloudellista hyvinvointia edistäväksi toiminnaksi.

Viimeaikainen keskustelu proaktiivisen persoonallisuuspiirteen kuulumisesta yrittäjyyteen on mielenkiintoinen. Crant (1996, 43) määrittelee proaktiivisen persoonallisuuden mahdollisuuksien näkijänä, aktiivisena ja aloitteellisena sekä sinnikkäänä yrittäjänä, joka ei vähästä

lannistu ja joka samalla on tulevaisuuteen suuntautunut. Crantin tutkimuksen mukaan (1996, 45–46) juuri proaktiivisuus luonteenpiirteinä korreloi voimakkaimmin yrittäjyysaikeisiin amerikkalaisilla taloustieteen opiskelijoilla.

Lisäksi yrittäjänä toimiminen on edellinenkin huomioon ottaen itseohjautuvaa toimintaa ja yrittäjä joutuu tai saa tehdä omat ratkaisunsa oman käsityksensä varassa (vrt. Huuskonen 1995, 59). Itseohjautuvuus yrittäjän ominaisuutena kattaa suuren osan edellä esitetystä kaikesta teoreettisesta tarkastelusta yrittäjän tai ylipäätään yksilön ominaisuutena, ja on se avainsana, jonka kautta hän voi yrittää hallita maailmaansa, suhtautua sen muutokseen ja käyttää niitä hyväkseen. Tätä kautta myös elinikäinen oppiminen on liitettävissä yrittävän yksilön ominaisuudeksi tai toimintamuodoksi ja tavaksi.

Itseohjautuvuus

Itseohjautuvuus ominaisuutena ja kykynä nousee edellisen perusteella erikseen esiin tarkasteltaessa yrittäjyyttä ja yrittäjämäisiä ominaisuuksia. Koro (1993 47) kuvaa yhteenvedossaan itseohjautuvan oppijan piirteitä seuraavasti.

TAULUKKO 5 Itseohjautuvan oppijan piirteet

Guglielmino	Rogers	Skager	Varila
Avoimmuus oppimismahdollisuuksille		Avoimuus uusille kokemuksille	
Myönteinen käsitys itsestä oppijana		Itsensä hyväksyminen oppijana	Käsitys itsestä tehokkaana oppijana
Aloitteellisuus ja itsenäisyys oppimisessa	Oma-aloitteisuus	Itsenäisyys	Oma-aloitteisuus
Vastuu omasta oppimisesta Oppimishalukkuus	Vastuullisuus ja kriittisyys	Sisäinen arviointi Sisäinen motivaatio	Oppimisen innostavuus
Luovuus	Soveltuvuus uusiin tilanteisiin	Joustavuus	
Tulevaisuuteen suuntautuneisuus		Suunnitelmallisuus	

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Ongelmanratkai-
sun perustaitojen
hallinta

Yhteistyö-
kykyisyys

Kykenevyys
valinnantekoon

Itseohjautuvuuden ja yrittäjyyden analogia näkyy selvästi taulukosta 5, kun sitä vertaa tämän tutkimuksen yrittäjyyttä ilmiönä ja yrittävän yksilön ominaisuuksia selvittävään osaan. Avoimuus uusille kokemuksille yrittäjyyden viitekehyksessä tarkoittaa mm. näkemyksellisyyttä, mahdollisuuksien näkemisen taitoa ja se mahdollistaa siten myös niihin tarttumisen. Itsenäisyys ja oma-aloitteisuus liittyvät olennaisesti edelliseen, mutta myös sisäiseen arviointiin ja sisäiseen motivaatioon. Yrittäjyyden tutkimuksessa tätä ominaisuutta voi selittää piirreteoreettisen saavuttamistarpeen tai "logos of control"-käsitteen avulla (Vesala 1992. 1991). Saavuttamistarve (McClelland 1961) tai sisäinen kontrollin lähde ovat eräs perustavaa laatua olevia yrittäjyyden ja yrittäjän perusominaisuuksia. Edellisen lisäksi Skager, Koron mukaan, sisäisellä arvioinnilla tarkoittaa oppijan kykyä arvioida omaa oppimista, mutta myös kykyä ottaa vastaan puolueetonta arviointia ulkopuoliselta arvioitsijalta. Myös tämän kyvyn, tässä nimenomaisessa muodossa, tutkijat liittävät yrittävän yksilön ominaisuuksiin (Kets de Vries 1985). Luovuus ja sopeutuvuus uusiin tilanteisiin on osa yrittäjän työtä ja ominaisuuksia. Joustavuus, suunnitelmallisuus ja yhteistyökykyisyys liitetään yrittäjään ominaisuutena tai toimintatapana (Vesalainen 1996). Tulevaisuuteen suuntautuneisuus, niin itseohjautuvan oppijan kuin erityisesti yrittäjän toimintatapana lienee, yksi olennaisimmista (Vesalainen 1996. Crant 1996, 43). Yrittäjän toiminta olennaisilta osiltaan on juuri tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin suuntautunutta eli proaktiivista ei reaktiivista.

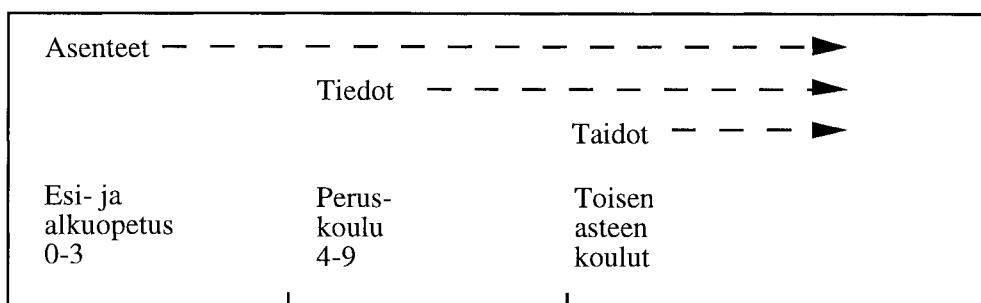
Tutkimuksen viitekehysten yrittäjyyden, ja erityisesti ulkoisen yrittäjyyden, edistämisen kannalta en ole niinkään kiinnostunut yritystoiminnan liiketaloudellisesta tai liiketoiminnallisesta koulutuksesta. Enkä toisaalta myöskään liiketoiminnan hallinnoinnin ja johtamisen koulutuksesta. Tämän tutkimuksen viitekehysten muodostaa yrittäjyyden yksilöulottuvuus, yrittäjämäisen käyttäytymisen, innovatiivisuuden, intuitiivisuuden, itseohjautuvuuden, proaktiivisuuden ja sen kaltaisten ominaisuuksien koulutustutkimus. Tällä tavalla ymmärrettynä yrittäjyyskasvatus ja yrittäjämäisten ominaisuuksien kouluttaminen ei sisällä eettistä ongelmaa. Mainitunkaltaiset yksilön ominaisuudet, niin ulkoisella yrittäjällä kuin kellä tahansa yksilön ominaisuutena, voidaan katsoa hyviksi ja kannustettaviksi ominaisuuksiksi, joista kenelle tahansa on hyötyä tai pitäisikö sanoa, ei ainakaan haittaa.

2.4 Yrittäjyyskvalifikaatiot sekä niiden kasvatus ja koulutus

Kaikki edellä esitetyt määrittelyt yrittäjän ominaisuuksista, kyvyistä, taidoista ja valmiuksista, joita yrittäjäksi aikovalta, ryhtyvältä tai toimivalta vaaditaan, saattavat aiheuttaa sen, että haaveet tai etäiset ajatukset yritystoiminnan aloittamisesta jätetään. Kaikesta tästä huolimatta joka päivä Suomessa syntyy uusia yrityksiä uusien yrittäjien toimesta. Samalla monet uskovat, ja haluavat uskoa, että koulutuksen keinoin voidaan henkilön yrittäjyyden suhteen edullisia ominaisuuksia parantaa ja kehittää ja siten myös luoda edellytyksiä uuden ulkoisenkin yrittäjyyden lisääntymiselle.

Kun keskustellaan yrittäjyyden edistämisestä koulutuksellisin keinoin käytetään kolmea eri käsitettä. *Yrittäjyyskasvatus*, jolla tarkoitetaan englanninkielisen sanan development kaltaista toimintaa, joka kattaa koko ihmisen elinajan lapsuudesta aikuisuuteen ja vanhuuteen. Toisaalta *koulutuksesta*, education, joka on enemmän tai vähemmän institutionaalista ja jolla on alku ja loppu, mutta joka kestoaltaan on pidempiaikaista kuin lyhytkestoiset kurssit. Puhuttaessa puhtaasti yrittäjyys-koulutuksesta esimerkiksi sopii vaikkapa jokin yliopiston yrittäjyys-koulutusohjelma. Yleisesti koulutus voi myös olla mikä tahansa esimerkiksi yliopiston koulutusohjelma, kuten Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen koulutusohjelma. Kolmanneksi yrittäjyyden edistämiseen liitetään *yrittäjäkurssit*, joista voisi käyttää myös englanninkielistä sanaa training. Nämä ovat leimallisesti lyhytkestoisia tietoisuudellisia yrityksiä vaikuttaa yrittäjyyteen ja kouluttaa tai opettaa tulevia tai nykyisiä yrittäjiä. Tällaisista esimerkkinä ovat vaikkapa työvoimapolitiittiset, usein lyhytkestoiset yrittäjäkurssit, joissa kurssilaisia kurssitetaan yrittäjiksi. Tässä yhteydessä keskityn jatkossa käsittelemään koulutukseksi luonnehdittavaa toimintaa, joka tässä tapauksessa on osa yrittäjyyskasvatusta. Yrittäjyyskasvatuksella puolestaan tarkoitetaan koko tutkimuksen viitekehystä, jonka puitteissa yrittäjämäisiin ominaisuuksiin ja niiden kehittymiseen vaikutetaan.

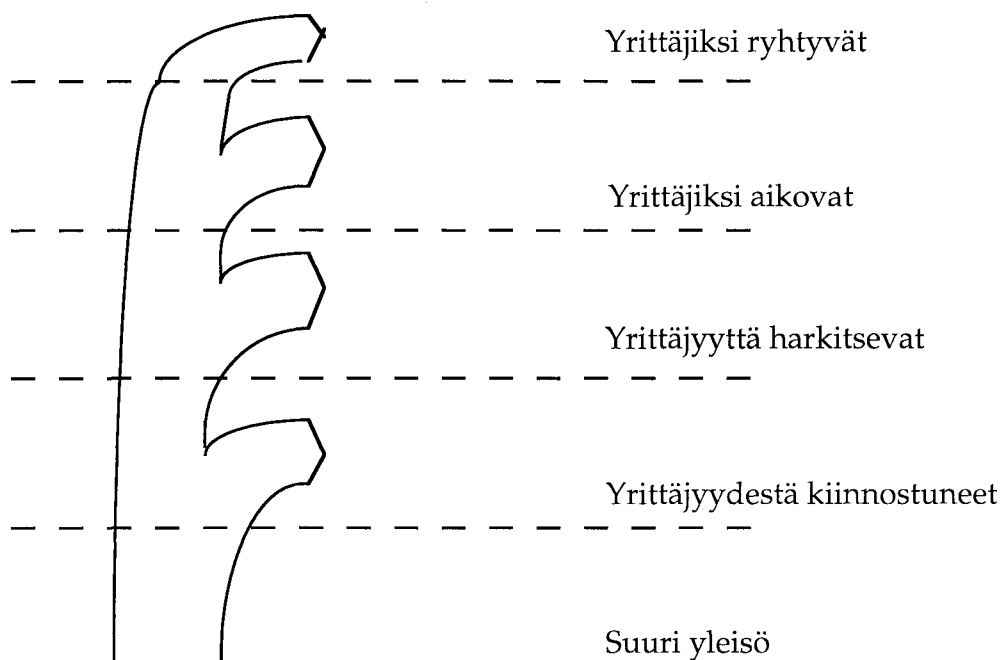
Kuvion 3 avulla hahmotan yrittäjyyskasvatuksen asemaa eri kouluasteilla formaalissa koulujärjestelmässämme. Yrittäjyyskasvatuksen katsotaan sen mukaan käsittävän yrittäjämäisen asenteen sekä yrittäjän kyvyt ja taidot. Kuvion nuolien voi ajatella jatkuvan myös korkeammanasteisen koulutuksen piiriin, jolloin siinä tulisi ottaa huomioon kaikki nämä ilmiöt. Kuvioista ilmenee yrittäjyyskasvatuksen idea, jonka mukaan se kattaa koko koulujärjestelmän aina esiopetuksesta lukioon ja ammatillisiin oppilaitoksiin ja myös yliopistoon. Yksikään formaalin koulujärjestelmän osa ei näin yksin hoida yrittäjyyskasvatusta "kuntoon", vaan kyseessä on prosessi, jossa koko koulujärjestelmän on kuljetettava sitä yhteisenä punaisena lankana, jotta se voisi siinä parhaalla mahdollisella tavalla onnistua (Merimaa 1995, 79–81. Johannisson & Madsén 1997, 20. Ristimäki & Vesalainen 1997, 7, 20).

KUVIO 3 Yrittäjyyskasvatuksen sisällölliset painotukset eri kouluasteilla (Yk. ops. 1995, 5)

Ennen kuin ryhdyn lähemmin tarkastelemaan nimenomaan koulutuksen ja yrittäjyyden välistä suhdetta, havainnollistan yrittäjäksi ryhtymisen viitekehystä, ja siten myös koulutuksellisten mahdollisuuksien kenttää Huuskosen (1992, 86) kuvion avulla.

Kuviosta 4 havainnollistuu se viitekehys, jossa yrittäjyyskasvatus ja -koulutustoimintaa harjoitetaan. Kuvion avulla voi huomata, että yrittäjyyteen liittyen koulutuksen tuloksellisuutta tai päämääriä ei tule arvioida ainoastaan ulkoisen yrittäjyyden eksplisiittistä ilmenemistä tarkastelemalla, vaan että tässä tapauksessa yrittäjäkoulutuksen tuloksellisuus näkyy jo siinä, että ihmisiä, yksilöitä, siirtyy ajatusmaailmassaan Huuskosen hierarkiassa ylemmälle tasolle.

KUVIO 4 Yrittäjyys valikoitumisen tuloksena

Toisaalta tarkasteltaessa yrittäjyyskasvatusta ja -koulutusta yliopistoperspektiivistä ulkoisen yrittäjyyden viitekehyyksessä, joudutaan ottamaan huomioon myös muitakin ulkoiseksi yrittäjäksi ryhtymisen tekijöitä. Esimerkiksi Hauta-Ahon (1990, 155) tutkimuksen mukaan yli puolet (54%) hänen tutkimistaan yrittäjistä kertoi, että yrittäminen oli tullut ensimmäisen kerran mieleen vasta yrityksessä, josta sitten lähdettiin yrittäjäksi. Toisin sanoen yrittäjäksi ei useinkaan siirrytä välittömästi suoraan koulunpenkiltä, joskin sekin mahdollisuus tulevaisuudessa näyttää entistä todennäköisemmältä. Lisäksi (Cooper & Dunkelberg 1986, 66) yrittäjäksi ryhtyneillä on usein kokemusta pienistä yrityksistä, he ovat joko itse olleet aikaisemmin yrittäjinä tai ovat työskennelleet vastaavankokoisissa yrityksissä.

Kolmanneksi ulkoisen yrittäjyyden viitekehyyksessä on syytä ottaa huomioon myös elämänkaarinäkökulma. Esimerkiksi Koskinen (1996, 37–38. 1989, 68. 1986, 6) kirjoittaa ”vapaan valinnan periodista”, joka sijoittuu ikävuosien 26 ja 36 väliin, tällöin yrittäjäksi ryhtyminen on ehkä kaikkein luontevinta. Koskisen käsitystä voi verrata esimerkiksi Levinsonin elämänkaariteoriaan ja juuri näiden ikävuosien ”kehitystehtävään” ihmisen elinkaareissa (Levinson 1979, 67–70. Dunderfelt 1991, 28, 103–171). Elämänkaarinäkökulmasta katsoen ihmisellä näyttäisi siis olevan oma ”etsikkoaikansa” ulkoisen yrittäjyyden viitekehyyksessä. Siitä ja yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymisestä seuraavaksi.

2.4.1 Elämänkaari ja ominaisuuksien kehitys

Tämän tutkimuksen viitekehys, ulkoinen yrittäjyys ja sen aloittaminen, näyttäisi tutkimusten mukaan sijoittuvan pääsääntöisesti ikävuosien 26-36 välille. Ulkoista yrittäjyyttä ei kuitenkaan synny vain iän lisääntyessä, vaan se on aikaisemman elämän kehyskertomuksen tuote. Seuraavaksi pohdin tämän kehyskertomuksen tehtävää ja merkitystä yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymisen viitekehyyksessä. Ominaisuuksien syntymistä tarkastelen lähinnä Eriksonin vaiheteorian avulla, josta on kirjoittanut esimerkiksi Kuusinen (1995, 117-123). Lisäksi tarkastelen sitä Piagetin (1988) teorian valossa.

Kolmivuotiaasta kouluikään lapset, Eriksonin teorian mukaan, kokevat rajun fyysisen ja psyykkisen kehityksen (Kuusinen 1995, 119). Hänen teoriassaan tämän kehitysvaiheen onnistunut ratkaisu antaa yksilölle tulevan elämän perusvoimaksi elämyksen oman toiminnan merkityksellisyydestä ja tarkoituksesta; yksilö kokee olevansa itse oman toimintansa subjekti eikä toimi vain muiden pakotuksesta. Tärkeää on miten ympäristö vastaa lapsen toimintaan. Aloitteellisuuden ottaminen todesta antaa lapselle elämyksen siitä, että hän ja hänen toimintansa on tärkeää ja merkityksellistä.

Saman kehitysvaiheen (kaksivuotiaasta seitsenvuotiaaksi) Piaget (1987, 37) liittää varsinaisen toiminnan sisäistymisen, ajattelun alkamisen sekä

toiminnan sosiaalistumisen alkamisen. Sosialisointi, yhteiskunnassa tarpeellisten ja vallitsevien, tietojen, taitojen, arvojen, normien ja käyttäytymistapojen sisäistäminen alkaa siis ihmiselämässä hyvin varhain ja päättyy periaatteellisesti vasta, kun yksilö tulee yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi.

Ala-asteen lapset ovat Eriksonin teorian mukaan kehitysvaiheessa, jossa vastakkain ovat pystyvyys ja alemmuudentunne (Kuusinen 1995, 120). Pystyvyydellä hän tarkoittaa kykyä työhön ja toimintaan sen itsensä takia, halua ja kykyä saada aikaan jotain, joka on sinänsä arvokasta. Alemmuudentunne on seurausta epäonnistumisista, ja nämä voivat johtaa elämyksiin siitä, ettei oman toiminnan avulla pääse arvokkaina pidettyihin tuloksiin. Kehitysvaiheen onnistunut ratkaisu tuottaa tulevan elämän perusvoimaksi itseä koskevan pystyvyyden ja pätevyyden elämyksen; mikä tahansa onnistuu, jos yksilö vain yrittää riittävästi.

Piagetin (1987, 62–86) mukaan lapsuus seitsämästä kahteentoista vuoteen on ratkaiseva käänne henkisessä kehityksessä. Lapsi kykenee yhteistoimintaan, keskustelemaan ja itsekeskeisyys häviää, samalla rationaalisen ajattelun kyky kehittyy ja lapsi oppii käsittämään syy-seuraussuhteita.

Eriksonin vaiheteorian mukaan nuoruusiässä lapsen fysiologiset ja psyykkiset muutokset saavat aikaan prosessin, jossa yksilö sananmukaisesti etsii itseään, omaa elämäntilfilosofiaa, ammattia, elämäntapaa ja elämänmuotoa, joka veisi hänet tyydytystä tuottavaan ja toivottavalta tuntuvaan tulevaisuuteen. Itsensä etsimisen prosessissa yksilö takoo itselleen jonkin keskeisen periaatteen ja suunnan, jonkin toimivan ykseydentunteen, joka yhdistää lapsuuden ja ennakoitun aikuiselämän. Identiteetin onnistunut löytäminen tuottaa elämän perusvoimaksi elämyksen minän aitoudesta, joka toisaalta varjelee yksilöä olemasta täysin riippuvainen ratkaisuissaan muiden mielipiteistä, toisaalta auttaa realistisella tavalla sopeutumaan muuttuviin tilanteisiin omana itsenään (Kuusinen 1995, 121).

Piagetin (1987, 86–102) yläasteen nuoren ajattelu ja sen operaatiot ovat sillä tasolla, että yksilö kykenee rakentamaan järjestelmiä ja laatii teorioita. Tunne-elämä käy ilmi persoonallisuuden muodostumisessa ja yhteiskuntaan sopeutumisessa. Tämä tapahtuu samansuuntaisesti muodollisten operaatioiden ja ajattelun kehityksen päättymisen kanssa.

Nuoruusiän ja varhaisaikuisuuden aikana nuoren psyykkiseen kehitykseen kuuluu Havighurstin mukaan (Kuusinen 1995, 129–130) mm. identiteetin tunteen kehittyminen, valmistautuminen koulutus- ja ammattiuralle, käyttäytymistä, toimintaa ja tulevaisuuden suunnitelmia ohjaavien arvojen omaksuminen, koulutus- ja/tai ammattiuralle antautuminen sekä työelämään osallistuminen ja työuralla eteneminen.

Erityisesti Eriksonin teoria on teoria, jota on tieteellisesti hankala todistaa. Toisaalta sitä voi kritisoida myös sen staattisuudesta. Eriksonin teorian kautta yksilö hankkii lujan ja kestävästi identiteetin, joka pysyy tilanteesta huolimatta samanlaisena. Toisaalta kritiikkiä voi myös esittää siinä suhteessa, että Erikson jakaa kehitysvaiheet jyrkästi toisiaan seuraaviksi vaiheiksi ja että jokaisella vaiheella on oma tehtävänsä. Tätä

vaiheittaisuutta voi epäillä varsinkin, kuten todettiin, sen empiirinen koettelu on hankalaa. Toisaalta teorian ansiona ja hyödyllisyytenä tässä tutkimuksessa pidän sitä ajattelutapaa, joka liittyy yrittävän yksilön ominaisuuksien kehyskertomukseen.

Eriksonin mukaan oma-aloitteellisuuden ottaminen todesta johtaa oman toiminnan merkityksellisyyden tunteen vahvistumiseen. Seurauksena on yksilö, joka on oman toimintansa subjekti ja joka hyödyntää omaa asiantuntijavoimaansa. Toisaalta halu ja kyky työhön sen itsensä vuoksi on seurausta onnistumisista, jotka johtavat yksilön käsitykseen itsestään yksilönä, joka onnistuu, kun vain yrittää tarpeeksi kovasti. Lisäksi, nuoruusikä, ammattiuralle antautumisen ja identiteetin, myös ammatillisen, kehittymisen kannalta on ensiarvoisessa asemassa. Yrittäjyyden ja yrittävän identiteetin kannalta merkittävää on se, millaisen ammattikuvan tai esimerkkejä koulutuksen kautta identiteettiään muodostavalle tässä suhteessa annetaan.

Kuten jo edellä totesin Eriksonin teoriassa vaihe seuraa toistaan ja yksilö muodostaa suhteellisen pysyvän ja lujan identiteetin saamistaan vaikutteista. Todellisuudessa näin saattaa ollakin, mutta tämän tutkimuksen valossa katson, että kyseiset ominaisuudet voivat vahvistua tai muuttua latenteiksi sen mukaan, millaisessa ympäristössä yksilö elämässään myöhemmin toimii. Tutkimuksessa on kysymys siis siitä kehyskertomuksesta, jonka kautta koulutus eri kouluasteilla, ja tässä erityisesti yliopistossa, suosii tai käyttää menetelmiä, joiden voidaan katsoa vahvistavan yksilöä toimimaan oman toimintansa subjektina, yrittävänä persoonana. Toisaalta yliopistoa arvioidaan myös yrittävää identiteettiä etsivän yksilön toimintaa auttavana ja kehitystä tukevana oppilaitoksena.

2.4.2 Elämänkaari ja ulkoinen yrittäjyys

Olen selvittellyt edellisessä kappaleessa koko formaalin koulujärjestelmän, ja yliopiston erikseen, mahdollisuutta vaikuttaa ulkoiseen yrittäjyyteen, yrittäjämäisiä ominaisuuksia kehittämällä. Toisaalta elämänvaihetta, jossa ulkoista yrittäjyyttä luontevimmin esiintyy, lähestyn seuraavaksi tarkastelemalla sitä edelleen elämänkaarinäkökulmasta.

Elämänkaarinäkökulma on valittu kahdesta syystä. Ensiksi Koskinen (1996, 37-38) liittyy yrityksen perustamisen "vapaan valinnan periodiin", jonka hän Lillesin kautta nimeää suotuisimmaksi yrittäjäksi ryhtymisen ikävaiheeksi, perustellen tätä henkilön riittävällä kapasiteetilla. Koskisen mukaan tämä suotuisa yrittäjyyden heräämisen vaihe ajoittuu ikävuosiin 26-36.

Ulkoisen yrittäjyyden ja vapaan valinnan periodin suhdetta tarkastelen Levinsonin elämänkaariteorian valossa. Levinson kutsuu vapaan valinnan periodin alkuvaihetta 30. vuoden siirtymäksi, joka tiivistyy 27-30 ikävuoden tienoille. Levinson tarkoittaa tällä ajanjaksoa, jossa yksilö kohtaa oman itsensä ja maailmansa (Dunderfelt 1992, 103). Kolmenkymmenen ikävuoden seutu on sisäisen itsenäistymisen aikaa. On

aika löytää itsenäisen, mahdollisimman tietoinen suhde omaan itseen. Tässä kehitysvaiheessa yksilö joutuu sellaisten kysymysten eteen kuin: mitä oikein olen tekemässä? miksi ajattelen näin? kenen arvojen mukaan suuntaan elämäni? haluanko toteuttaa elämässäni tämän instituution arvoja? minkälaiseen järjestykseen laitan rahat, työn, vapaa-ajan? pitääkö minun olla loppuikäni tällainen? (Dunderfelt 1992, 104–105). Toisaalta saavutettu sosiaalinen asema on suuri tuki yksilön kehitykselle, samalla kun on tietysti vaara, että ”jämhättää” paikoilleen ja muuttuu passiiviseksi jossain tietyssä roolissa. Sosiaalisen aseman puuttuminen tai epävakaisuus aiheuttaa ennemmin tai myöhemmin vaikeuksia ihmiselle (Dunderfelt 1992, 107).

Vapaan valinnan periodin loppupuolella kolmannenkymmenennen ikävuoden jälkeen, yksilö saa yhä enemmän ”jalat maan pinnalle”. Kuitenkin tämä vaihe on dramatiikkaa täynnä ja ulkoisesti se on elämän aktiivisinta aikaa (Dunderfelt 1992, 121–124). Toisaalta tämän vaiheen päättyessä moni kokee neljäkymmenen ikävuoden lähestyessä sisäisiä ja ulkoisia muospaineita. Voi tulla tunne: ”Nyt tai ei koskaan!” ”Minun on otettava elämäni omiin käsiini. Jos en itse auta itseäni, ei mitään tule tapahtumaan!” (Dunderfelt 1992, 131)

Tällä tavalla vapaan valinnan periodilla, jolla yrittäjyyden kannalta tutkimusten mukaan on perustavaa laatua olevaa merkitystä, voidaan havaita vivahteita, jotka voi löytää myös identiteetin muodostumisprosessista. Tällä tavalla myös identiteettirakenne on dynaaminen ja siihen lisätään ja sitä kartoitetaan koko ihmiselämän ajan (Marcia 1980, 159). Myös tästä syystä yrittävä identiteetti ja yrittävien ominaisuuksien hankkiminen eivät kuulu vain määrätylle ajanjaksolle, vaan on pikemminkin jatkumo, jonka suhteen yksilö koko ajan muuttuu ja kehittyy elämän aikana.

Vapaan valinnan ikävaihetta on Koro (1993, 111) omassa tutkimuksessaan lähestynyt itseohjautuvuuden mittauksen avulla. Itseohjautuvuus nousi tämän tutkimuksen ja yrittäjän yrittäviä ominaisuuksia koskevassa teoreettisessa pohdinnassa implisiittisesti esiin. Tästä havainnosta katsoen mielenkiintoisella tavalla Koro sai tutkimuksessaan itseohjautuvuudelle suurimmat arvot ikävuosien 25–44 välillä. Tässä yhteydessä en väitä, että luontevalla yrittäjäksi ryhtymisen ajanjaksolla, vapaan valinnan periodilla ja suurimman itseohjautuvuuden ajanjaksolla olisi deterministinen selitysvoima toisiinsa ja että sen avulla voisi selittää itseohjautuvuuden ja ulkoiseen yrittäjyyteen suhdetta.

Itseohjautuvuuden suhteen on kuitenkin selvää, että iällä ja itseohjautuvuusvalmiudella on merkitystä. Itseohjautuvuus ei ole synnynnäinen ominaisuus (Koro 1993, 112), vaan kehittyy iän myötä yksilön ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksen seurauksena. Iän lisääntyminen ei kuitenkaan takaa itseohjautuvuuden kasvua, vaan on samalla tavalla kuin yrittäjämäiset ominaisuudetkin, aikaisemman elämän kehyskertomuksen tuote, jota ilmenee eri asteisena sen mukaan, minkälainen tuo yksilön ja hänen ympäristönsä vuorovaikutus on ollut. Omien toimien vaikuttavuus ja oman toiminnan merkityksellisyys ympäristössä tapahtuviin muutoksiin ovat edellytyksiä sille, että yksilö

kokee itsensä itseohjautuvaksi tai tulee itseohjautuvaksi henkilöksi ja, joka ominaisuus tässä tutkimuksissa myös yrittävään henkilöön liitetään. Itseohjautuvuudella oman toiminnan merkityksellisyyden ja vaikuttavuuden, oman toiminnan subjektiksi tulemisen ja olemisen sekä toisaalta yrittäjän yrittäjämäisenä ominaisuutena ja toimintatapana on tällä tavalla teoreettinen yhteys.

2.5 Yliopiston arvosteltu vaikutus

Tämän tutkimuksen yleisen viitekehyksen muodostaa se väite, ettei yliopisto ole kovinkaan yrittäjyyteen kannustava ja opettava. Toisaalta yrittäjyyden viitekehystä yliopistossa käsitellään tässä siten, että varsinaiseen liiketalouteen ja -toimintaan liittyvä opetus on samanarvoisessa asemassa muuhun yliopistokoulutukseen nähden. Edelläesitetyn perusteella yrittäjyys nähdäänkin ilmiönä tai ominaisuutena, jota yksilö kantaa osana persoonaansa. Tällä tavalla nähtynä yrittäjyys on yksilön koko elinkaaren kehittyvä ominaisuus, lapsuudesta aina vanhuuteen saakka. Samalla yrittäjyys kuuluu koko formaalin koulujärjestelmämme piiriin, jossa jokaisella sen osalla on oma tehtävänsä, ja jonka yhtä osaa yliopisto on toteuttamassa.

Jos yliopiston väitetään tuottavan vain vähän yrittäjyyteen orientoituneita opiskelijoita tai vastavalmistunutta ainesta, voi samalla syyttävän sormen osoittaa koko koulujärjestelmää kohtaan. Yrittäjyyskoulutus ja -kasvatus on tässä kontekstissa nähtävä ensiksi yli oppiaineiden tapahtuvana yrittäjämäisiä ominaisuuksia opettavana toimintana (ks. kuvio 2). Toisaalta yliopistoa arvosteltaessa yrittäjyyden viitekehyksessä, on kysymys myös siitä, onko yliopisto laitos, johon hakeutuu aines, joka ei ole yrittäjämäisesti orientoitunutta. Näin tuskin on, jos oman toimintansa ja elämänsä subjektina toimiminen ja siten esimerkiksi oman elämän hallinta, suunnitelmallisuus ja näkemyksellisyys (Ristimäki & Vesalainen 1997 11–15) ovat yrittäjän ”hyviä” ominaisuuksia. Eikö tässä viimeksi mainitussa tapauksessa henkilö, joka pyrkii mahdollisimman korkean koulutuksen kautta hankkimaan ammattitaidon, jonka avulla hän kykenee hyödyttämään parhaalla mahdollisella tavalla niin itseään kuin yliopistolain vaatimuksen mukaan, ”isänmaataan ja koko ihmiskuntaa” (Yliopistolaki, annettu Helsingissä 27 päivänä kesäkuuta 1997), tässä mielessä ole yrittävä ja siten omaa myös yrittäjämäisiä ominaisuuksia. Jos edelliseen vielä lisätään että pikemminkin harkittu, hallittu riskinottaminen kuin yltiöpäinen riskisuuntautuneisuus on yrittäjän toimintatapa. Eikö koulutuksen hankinta tässä nykyisessä työllisyystilanteessa ole hallitun riskin ottamista, sillä korkeakaan koulutus ei nykyään kykene takaamaan varmaa työpaikkaa. Loppupäätelmänä voidaan todeta, että yliopisto sinällään ei houkuttele ei yrittäjämäisiä yksilöitä koulutukseensa, vaan ehkä

päinvastoin, tai on ilmiön suhteen neutraali.

Kolmas perspektiivi on yliopisto-opintojen myöhäinen päättyminen elämänkaarinäkökulmasta. Ulkoisen yrittäjyyden viitekehystä yliopistokoulutuksen eksplisiittisenä tai implisiittisenä osana on edellä lähestytty yksilön yrittäjämäisiä ominaisuuksia tukevana toimintana. Ulkoinen yrittäjyys aloitetaan kuitenkin tutkimusten mukaan usein aikaisemmassa työpaikassa hankitun vahvan ammattitaidon varaan. Toisaalta yrityksen perustaminen elämänkaareissa yleisemmin sijoittuu ikävuosien 25-36 väliin. Yliopistosta valmistuessaan yksilöt ovat iässä, jolloin heidän olisi elämänkaaren perspektiivistä luontevinta aloittaa yritystoiminta (vapaan valinnan periodi). Ammatillisesti he ovat kuitenkin tilanteessa, jossa ammattitaitoa ei ainakaan vuosissa mitattuna ole kertynyt kovin paljon. Tästä syystä yritystoiminnan aloittaminen ehkä siirtyy ainakin vapaan valinnan periodin myöhemmälle vaiheelle, ellei vieläkin kauemmaksi. Välttämättä tällä viivästyksellä ei ole suurta merkitystä, mutta se tulee ottaa huomioon arvioitaessa yliopiston suhdetta ulkoisen yrittäjyyden viitekehukseen.

Neljänneksi yliopistojen kautta valmistuneiden aliedustusta yrittäjien keskuudessa on pyritty selittämään monin selityksin. Yleisin lienee väite, jonka mukaan yliopistosta valmistuneilla on ainakin aiemmin ollut kylliksi muita "riskittömämpiä" työllistymismahdollisuuksia kuin ulkoinen yrittäjyys. Selityksenä on käytetty sosiaalisen marginaalisuuden teoriaa. Edellä esitetyn perusteella onkin mielenkiintoista ajatella, että onkohan mahdollisesti niin, että yliopistosta valmistuminen viivästyy ulkoisen yrittäjyyden kannalta kohtalokkaastikin ja koulutuksen jälkeen hankittava riittävä ammattitaito oman yrityksen perustamiseksi vie yksilöltä niin kauan aikaa, että vapaan valinnan periodi ehtii ikäänkuin "liukua alta", ennen kuin yksilö vakavasti harkitsee ulkoista yrittäjyyttä. Ja kun yksilö on riittävän "ammattitaitoinen" ovat päätökseen vaikuttamassa jo monet muut asiat ja ilmiöt. Tämän mielenkiintoinen näkökannan pohtiminen tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista, mutta se tulee ottaa huomioon yrittäjyyskasvatuksen ja yliopiston välistä suhdetta arvioitaessa. Lisäksi edellä esitetty on tutkimisen arvoista myöhemmin, ainakin jossain muodossa.

Yhteenvedona siitä mitä edellä olen esittänyt Eriksonin ja Piagen teorioista liittyen yksilön elämän kehyskertomukseen ja sen vaikutuksiin yrittäjämäisiksiin luokiteltavien ominaisuuksien kehitykseen totean, että teoreettisesti nuo ominaisuudet opitaan, tai ne "tarttuvat" yksilön historiassa elämän alkutaipaleella. Nykyisen käsityksen mukaan ihminen muuttuu ja kasvaa ja oppii koko elämänsä ajan (Hypen, K., Keskinen, E., Kinnunen, P., Niemi, P. & Vauras, M. 1985). Tällä tavalla ei yrittäjämäistenkään ominaisuuksien kehittyminen rajoitu vain nuoruusiän "herkkyyskausille", vaan on koko ajan kehittyvää ja muuttuvaa aluetta ihmisen elämässä. Tällä tavalla yrittäjämäisiin ominaisuuksiin ja niiden kehittymiseen voidaan vaikuttaa ja niihin vaikutetaan yksilön elämässä elämänkaaren kaikissa vaiheissa. Niiden vaikutus tai vaikutuksen tehokkuus saattaa vaihdella edellä esitettyjen teoreettisten vaiheiden luomassa kontekstissa, mutta ne ovat kuitenkin

jonkinasteisina mukana henkilön kehityshistoriassa koko elämän ajan.

Peruskysymykseksi tämän kappaleen perusteella jääkin, millä tavalla yliopisto omalta osaltaan osallistuu yksilön koulutushistoriaan yrittäjämäisiä ominaisuuksia tukevasti ja opettavasti. Eli miten yliopisto kohtaa yksilön, opiskelijan. Miten se ohjaa opiskelijaa olemaan oman toimintansa subjekti, miten hänen onnistumistaan kannustetaan, yrittäväksi, aloitteelliseksi, aktiiviseksi ja pystyväksi yksilöksi, joka uskoo onnistuvansa, kun vain yrittää riittävän kovasti.

Kaiken edellä esitetyn perusteella vaatimukset ulkoisen yrittäjyyden näkymisenä suoraan yliopistollisen koulutuksen jälkeisenä suorana vaikutuksena näyttäytyvät vähintäänkin liiotelluilta. Ulkoiseen yrittäjyyteen vaikuttaa niin moni muukin seikka kuin yksin yliopistollinen tai mikään muukaan koulutus, joten ulkoisen yrittäjyyden esiintymistä koulutuksen suorana vaikutuksena on vaikea hyväksyä validiksi mittariksi. Toisaalta yliopisto on osaltaan vaikuttamassa yksilön ominaisuuksiin, myös yrittäjämäisiin, tavoilla, joilla siten voidaan katsoa olevan ainakin epäsuoria vaikutuksia (impact) (Vaherva & Juva 1985, 139). Yliopistokoulutusta voidaan tästä syystä arvioida tässä yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen viitekehyksessä.

2.5.1 Koulutustaso ja yrittäjyys

Edellä olen esittänyt, että yrittäjyyteen liitettävät ominaisuudet tai ilmiöt, ja yrittäjäksi ryhtymisen kulku on pitkäaikaisen kasvamisen, ja siten myös kasvatuksen tulos. Tässä koulutusketjussa yliopisto on yksi toimija. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan koulutuksen merkitystä ulkoisen yrittäjyyden viitekehyksessä yleensä ja yliopistollisen koulutuksen erityismerkitystä siinä.

Littunen (1996, 34) on tutkinut yritysten alkuvaiheen menestymistä mm. yrittäjän koulutustason mukaan. Yritykset oli jaettu kahteen ryhmään, tutkimushetkellä toimiviin ja lopettaneisiin yrityksiin. Toimivissa yrityksissä korkea-asteinen kaupallinen koulutus oli 31,9 % yrittäjistä, kun lopettaneissa sen osuus oli vain 9,4 %. Koulu ja opistotasoinen tekninen koulutus yrittäjillä toimivissa yrityksissä oli 57,1 % ja lopettaneissa 61,5 %. Ilman ammatillista koulutusta olevilla yrittäjillä toiminnassa olevia yrityksiä oli 11,0 % ja lopettaneista 29,1 %. Tuloksista voi päätellä, että korkeammalla koulutustasolla oli selvä yhteys yritystoiminnan alkuvaiheen jatkumiseen ($p=0.01$).

Myös Robinson ja Sexton (1994, 141–156) ovat tukimuksensa perusteella todenneet, että 1. yrittäjillä (self-employed) on takanaan enemmän vuosia formaalista koulutusta kuin niillä, jotka eivät ”työskennelleet itselleen”. 2. Formaalin koulutuksen määrä (vuodet) kohottivat mahdollisuutta ryhtyä yrittäjiksi. 3. Formaalin koulutuksen määrällä ja menestymisellä yrittäjänä oli merkittävä positiivinen korrelaatio. 4. Kokemuksen ja yrittäjyysmenestyksen välillä on positiivinen merkittävä korrelaatio.

Grantin (1996, 46) tutkimuksessa alemman korkeakoulututkinnon

suorittaneilla oli vähemmän innokkuutta aloittaa yritystoiminta kuin ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneilla.

Edellä esitettyjen tutkimusten mukaan koulutustasolla on merkitystä sekä perustetun yrityksen menestyksen että yritystoiminnan aloittamisaikomusten suhteen. Eli arkiajatteluun ja aiempiin tilastoihin nojautuva käsitys korkeasti koulutettujen alhaisesta innosta ryhtyä yrittäjiksi on ehkä väärä, ja heidän alhainen osuutensa yrittäjien keskuudessa selitettävissä sosiaalisen marginaalisuuden teorialla, sillä toistaiseksi muut vaihtoehdot ovat muodostuneet yksilölle edullisemmiksi. Toisaalta edellä esitettyjen tutkimustulosten mukaan korkeampi koulutustaso auttaa menestymään paremmin yrittäjänä ja edelleen lisää kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan. Koulutustasolla ja koulutuksella ylipäätään näyttäisi siis olevan positiivinen vaikutus ulkoiseen yrittäjyyteen.

2.5.2 Yrittäjämäiset ominaisuudet ja käytetyt opetusmenetelmät

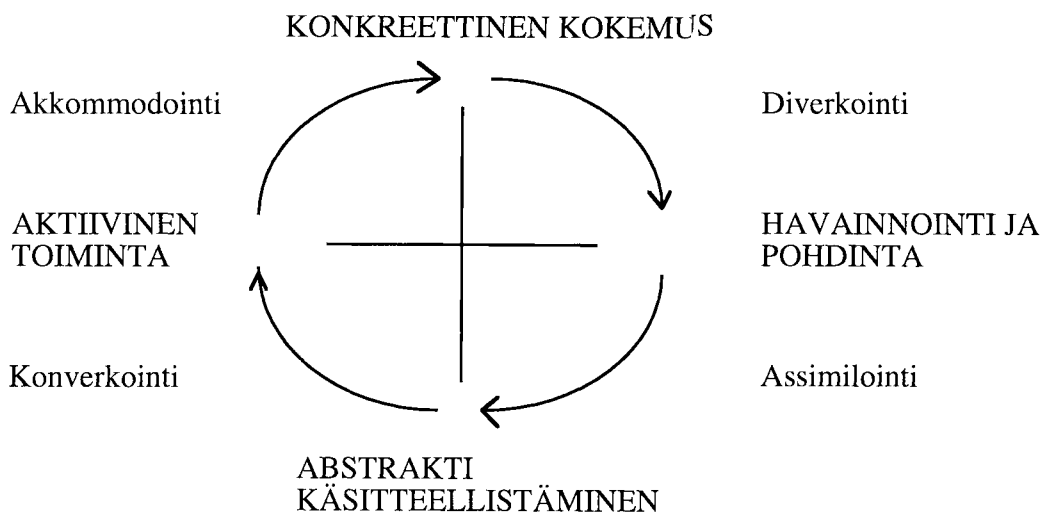
Yrittäjyyskasvatuksessa ja -koulutuksessa ei edellisen perusteella tulisi niinkään korostaa niitä yksittäisiä tietoja, mitä yrittämisessä tarvitaan, vaan tulisi pyrkiä näiden tietojen perusteisiin ja korostaa pätevyyttä yrittäjyyden opetuksessa. Tämä tarkoittaa reflektiivistä pyrkimystä pintatason tietämisestä tiedon premisseihin, jotka omaksumalla ja syventämällä yksittäinen tieto ja taito saa syvemmän merkityksen.

Yrittäjyyskoulutuksen pääongelmaksi näyttää toisaalta muodostuvan koulutuksen balanssi. Liian paljon korostetaan tietoja ja liian vähän pätevyyttä. Liian paljon käytetään tiedonsiirtoa opetusmenetelmänä ja liian vähän yksilö- ja pienryhmäopetusta kuten projektiryhmät, opiskelijakeskustelut (peer exchange), yksilöohjaus ja työpajaopiskelu (workshops) (Garavan & O Cinneide, 1994, 3-12). Edellisessä on kyse käsityksestä, että simuloimalla yrittäjän työssään kohtaamia oppimis- ja vuorovaikutustilanteita voidaan yrittäjämäistä esitystä opettaa. Edelleen tämän käsityksen mukaan yrittäjän tapaa toimia ja ratkoa ongelmatilanteita voidaan opettaa.

Ajatukset simuloinnista tai tekemällä oppimisesta eivät ole uusia, jo Dewey (Miettinen 1990, 35-41. Kajava 1957, 7) noin vuosisata sitten esitti, että paras koulu on sellainen, jossa lapsi oppii omien toimintojensa, omien kokemustensa, yhteistyön ja prosessin avulla. Deweyn filosofia on laajasti tunnettu ja tunnustettu kasvatustieteessä. Aikanaan se kuitenkin jäi osittain modernin ajan ihanteiden jalkoihin (Miettinen 1990). Nyt post-modernilla ajalla Deweyn ajatukset saattavat olla ajankohtaisempia ja maaperä niille otollisempi (Doll 1993). Ainakin osittain kiinnostus yrittäjyyttä, sen kasvatusta ja koulutusta kohtaan ominaisuuksien ja opetusmenetelmien valossa näyttäisi tukevan tällaisia ajatuksia.

Toisaalla käytettyihin opetusmenetelmiin läheisesti liittyvä oppimistyylitutkimus on tuottanut tutkimusta, jonka mukaan yrittäjät erottautuisivat oppimistavoiltaan jollakin tavalla muusta väestöstä. Tätä

piirreteoriaan pohjautuvaa käsitystä voidaan varmasti kritisoida monella tavalla, mutta palaan siihen vähän myöhemmin. Oppimistyylitutkimukset perustuvat Kolbin kehittämään kokemuksellisen oppimisen malliin. Hänen malliaan ovat yrittäjyyteen soveltaneet mm. Ulrich ja Cole (1987, 34–36. Koiranen & Peltonen 1995, 85–86. Garavan & O Cinneide 1994, 9), joiden mukaan yrittäjät ovat usein oppimistyyliältään akkommodoivia tai konvergoivia.

KUVIO 5 Kolbin kokemuksellisen oppimisen sykli

Kolbin (1984) konvergenttiin oppimistyyliin liitetään abstrakti käsitteellistäminen ja aktiivinen toiminta. Näiden ihmisten paras voima on ideoiden soveltaminen käytäntöön. Tällainen henkilö selviytyy parhaiten tilanteista, missä on ennalta sovitut "oikeat" ratkaisut tai kysytään suoraa vastausta. Tämän tyylin henkilö selviytyy järkeilyn avulla, oletamus-johtopäätös logiikalla (hypoteettis-deduktiivinen ajattelu). Konvergentit ovat suhteellisen ei-tunteellisia, viittavat enemmän asioihin kuin ihmisiin. He keskittyvät usein "fyysisiin tunteisiin". Tutkimuksissa oppimistyyliä kutsutaankin usein insinöörien oppimistyyliksi.

Akkommodoivan oppimistyylin yksilöt ovat parhaimmillaan konkreettisten kokemusten ja aktiivisen toiminnan parissa. Akkommodoijan vahvuudet on tehdä asioita – toteuttaa suunnitelmat käytännössä ja kokeilla uusia asioita. He ovat riskinottajia enemmän kuin muut oppimistyylin edustajat. Tämä tyyli on nimetty myös mukautuvaksi, sillä he sopeutuvat hyvin muutoksiin. Jos teoria ei sovi tosiasioihin, mukautuja hylkää sen ja ratkoo ongelmat yrityksen ja erehdyksen avulla. Hän luottaa tiedon osalta muutenkin ihmisiin enemmän kuin analyttiseen kykyynsä. Mukautujat ovat mielellään ihmisten parissa, mutta vaikuttavat usein kärsimättömiltä ja määräileviltä. Koulutusala on usein tekninen tai käytännöllinen (Kolb 1984).

Kolbin mallin mukainen oppimistyylitutkimus (ks. Fuller-Love 1995, 68) pyrkii kehittämään opetusmenetelmiä, joita voidaan kehittää paremmin yrittäjyyttä edistävään suuntaan. Hän päätyy Garavania ja O Cinneidea (1994, 3-12) myötäillen Kolbin konvergoivaa ja akkommodoivaa oppimistyyliä suosiviin opetusmetodeihin eli ryhmäprojekteihin, ”oikea elämä” tilanteiden simultointiin, oppilasvierailuihin ja roolipeleihin.

Opetusmenetelmien oikeansuuntaisuus näyttää yrittäjän toimintojen kannalta perustellulta, mainitunlaiset opetusmenetelmät simuloivat yrittäjän toimintatapoja. Toisaalta voidaanko yrittäjistä tutkimustulosten valossa tehdä tämänkaltaiset johtopäätöksiä jää selvittämättä. Jos mainitut yrittäjyyteen liitetyt oppimistyyli perustuvat toimivien yrittäjien parissa tehtyihin tutkimuksiin, onko niissä silloin riittävästi otettu huomioon se seikka, että valtaosa yrityksistä toimii jollakin teknisellä alalla. Näistä oletettavasti on vain lyhyt matka ”insinöörien oppimistyyliksi”, joka edellä liitettiin, niin akkommodoivaan kuin konvergoivaan tyyliin. Jos tämänkaltaisen olettamus on edes osittain oikeansuuntainen, kuinka edistää yrittäjyyttä ei-teknisillä aloilla, varsinkin tilanteessa, jossa yrittäjyyden koulutusta annetaan ”yrittäjien” suosimalla koulutustyyllillä. Kolbin oppimistyylin soveltamista suoraan yrittäjille tunnusomaisena oppimistyylinä vastaan on esimerkiksi Lessemin tutkimus (1985, 166–168). Hänen soveltamansa metodi, toiminta tai toiminnassa oppiminen (action learning), jossa opetuksen pääpaino on toiminnassa, ja mahdollisimman vähän perinteisessä luokassa istumisessa. Hänen tutkimuksensa yllättävä löydös oli, että yrittäjät, jotka helpoiten omaksuivat tämän opiskelutavan, olivat analyttisesti suuntautuneita, eli Kolbin mallin divergoivia tai assimiloivasti suuntautuneita oppimistyyliltään.

Ehkä oppimistyylin ja yrittäjyyden yhdistäminen saattaa johtaa meidät ainakin osittain kohtalokkaallakin tavalla harhaan. Oppimistyylitutkimus, ja sen mukana käytettyjen opetusmetodien tutkimus edellä esitetyssä valossa, vaatii lisäselvitystä. Tässä yhteydessä kuitenkin rajoitan tutkimuksen koskemaan niitä opetuksen sisältöjä, joilla yrittäjyyttä tai yrittäjämäisiä ominaisuuksia opetetaan tai niihin vaikutetaan. Tässä tutkimuksessa keskityn korkea-asteiseen eli yliopistotasoiseen koulutukseen, joten vielä lyhyt katsaus yrittäjyyden ja yliopistokoulutuksen suhteeseen

Yrittäjyys ja yliopistokoulutus

Yrittäjyyden ja korkea-asteisen koulutuksen vertailua tutkimuksessaan on tarkastellut esimerkiksi Allan Gibb (1987, 18) alla olevan taulukon mukaisesti. Hänen mukaansa ristiriitaa esiintyy korkeakouluissa annettavan opetuksen sekä yrittäjän tärkeinä pitämien suhtautumistapojen välillä.

TAULUKKO 6 Tärkeää korkeakoululle, tärkeää yrittäjyydelle

Tärkeää korkeakoululle	Tärkeää yrittäjälle
-menneisyys	-tulevaisuus
-arvioiva erittely	-luovuus
-tietäminen	-näkemys
-passiivinen ymmärtäminen	-aktiivinen ymmärtäminen
-objektiivisuus	-tunteilla sitoutuminen
-symbolinen käsittely	-tapahtumien käsittely
-kirjallinen viestintä	-henkilökohtainen viestintä
-käsite	-ongelmat ja mahdollisuudet

Toisaalta olen edellä esittänyt tutkimustuloksia (Littunen 1996, 34. Robinson ja Sexton 1994, 141–156), joiden mukaan korkea-asteisella opetuksella on positiivinen vaikutus yrittäjänä menestymiseen. Samalla tavalla Chrisman, Hynes ja Fraser (1995, 280) esittävät, että yliopistolla on merkitystä pyrittäessä luomaan uutta yrittäjyyttä. Samoin Ivanicevichin (1991, 7) mukaan akateemisella yrittäjyyskoulutuksella on kasvava kysyntä, joten yrittäjyyskoulutus ei voine jäädä yliopiston ulkopuolelle.

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, ONGELMAT JA AINEISTO

3.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen viitekehysten muodostaa se melko yleinen käsitys, ettei korkea-asteinen ja erityisesti yliopistokoulutus kannusta yrittäjyyteen tai saattaa jopa vieroittaa siitä (vrt. Heinonen 1996, 8). Toisaalta on esitetty mielipiteitä, että koulutusohjelmien rakennetta ja sisältöä tulisi kehittää mm. yrittäjyyttä edistävään suuntaan (Kajaste 1996, 74). Kolmanneksi erityisesti kauppakorkeakoulujen merkitystä yrittäjyyskouluttajina on korostettu (Mäkilä 1996, 21). Neljänneksi ekonomiliiton jäsenillään teettämässä kyselyssä vastaajat antoivat omille yrittäjävalmiuksilleen koulutuksensa jälkeen kouluarvosanaksi korkeintaan tyydyttävän ellei jopa huonon (Mäkilä 1996, 34). Viidenneksi perinteinen akateemisesti koulutettujen sijoittumispaikka eli julkinen hallinto on ilmeisesti pysyvästi tukossa, joten "maisteriputkesta" on pakko ryhtyä kehittämään uusia selviytymistrategioita.

Vaikka koulutusohjelma tähtäisi selvästi julkiselle sektorille, niin opiskelijan tulisi varautua siihen, että valmistuttuaan hän saattaa joutua etsimään töitä myös yksityiseltä sektorilta (Kylä-Tuomala & Ahola 1995). Nykyisessä tilanteessa jo itsensä työllistäminen toisen palveluksessa, tai itsenäisenä yrittäjänä, vaatii sinällään jo yrittäjämäisiä otteita tai toimintaa. Kylä-Tuomalan ja Aholan (1995) mukaan tällaisia tarvittavia työelämätaitoja ovat muun muassa työnhakuvalmiudet, urasuunnittelu, projekti- ja verkostotyön perusteet, viestintätaidot, luovuus ja itseilmaisuus sekä kokous-, neuvottelu- ja ryhmätyötaidot. Toisaalta itsensä työllistäminen saattaa edellyttää yrittäjyyden asenteellisia ja

keinovalmiuksia, muun muassa oman osaamisen markkinointia, suunnitelmallista ja itsenäistä suunnittelusta toteutukseen asti ulottuvaa toimintaa, talouden ohjauskykyä ja yhteistoiminnallista yrittäjyyttä.

Edellä esitetyn vakuudeksi Yliopisto opinnot 1996-1997 kirjassa (238-240) sanotaan mm. seuraavasti: "yrittäjävalmiuksien vahvistaminen on tulevaisuuden opiskelijalle yksilöllinen haaste, mutta samalla myös keino omien työllisyysmahdollisuuksien lisäämiseksi. Valmius koko työuran kestävään opiskeluun on yliopisto-opintoihin suuntaavan tärkeimpiä ominaisuuksia". Tai toisaalla: "korkeakoulutettujen on selvästi aikaisempaa useammin löydettävä työpaikkansa yksityiseltä sektorilta, oltava jopa valmis luomaan työpaikkansa ammatinharjoittajana ja yrittäjänä välittömästi valmistumisensa jälkeen".

Edellisen perusteella voisi siis hyvinkin odottaa, että yliopistotasoisessa koulutuksessa tulisi olla yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen toimintaan ohjaavia ja yrittäjämäisiä ominaisuuksia opettavia aineksia. Tämä voi jonkun mielestä olla kovin kerettiläinenkin mielipide yliopistosta, joka keskiajalla on saanut alkunsa kirkon tarpeista kouluttaa papistonsa (Bruhn 1962, 85-109) ja joka myöhemmin, meidän päiviimme asti on nähty koulutusväylänä ja tienä kohti valtion tai kunnan virkamiesammattaita. Yliopistolla on näin ollen ollut mahdollisimman vähän tekemistä yrittäjänä toimimisen ja yrittäjäksi ohjaamisen kanssa. Samalla voi kuitenkin miettiä yliopistonkin asemaa asettamalla se ja sen tehtävät esimerkiksi Kyrön ja Nissisen (1995, 42) kahden murroksen malliin. Tulisiko yliopistonkin miettiä, onko myös sen arvioitava toimintaansa uudelleen vastaamaan ajan asettamaan haasteeseen ja muutokseen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia valmiuksia yliopistokoulutus luo yrittäjyyden viitekehyksessä. Tutkimus on kiinnitetty ulkoisen yrittäjyyden viitekehukseen sen vuoksi, että sen suuntaisia vaatimuksia, kuin myös tarpeita yliopistokoulutustakin kohtaan esiintyy. Tämän lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää millaisia lähestymistapoja ulkoiseen, sisäiseen kuin omaehtoiseenkin yrittäjyyteen yliopistolla on. Edellisen kautta yliopistokoulutus kiinnittyy osaltaan yrittäjyyskasvatukseen viitekehukseen, jonka yksi osa ja vaikuttaja yliopistokin on. Myös tätä perspektiiviä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää.

3.2 Tutkimusongelmat

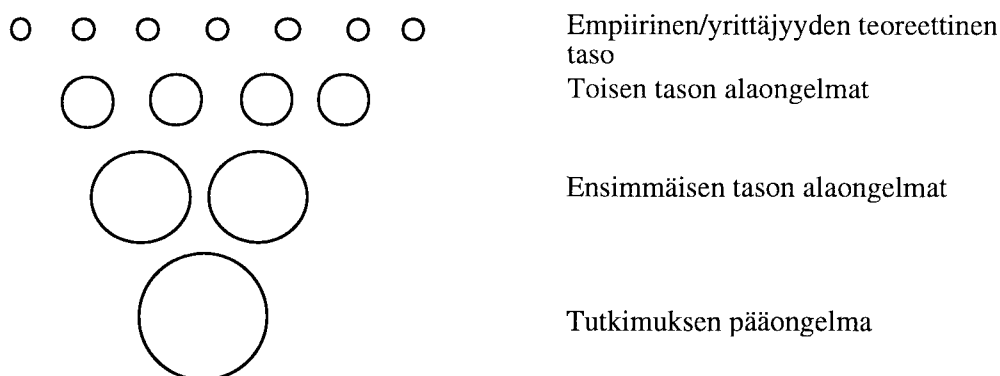
Tutkimuksen teoreettisen osan tarkoitus oli selvittää niitä yrittäjyyden kvalifikaatioita/ominaisuuksia, joita yleisesti voidaan tai tulisi kehittää, jotta saataisiin aikaan edellytyksiä uuteen ulkoiseenkin yrittäjyyteen. Tarkoituksena on tästä eteenpäin selvittää yliopistossa annettavan koulutuksen suhdetta yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen.

Tutkimuksen pääongelmaksi muodostuu näin kysymys. 1. *Yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissa?* eli tarkoitus on vastata kysymyksiin millä tavalla yliopisto lähestyy opiskelijoiden omaa (ulkoista) yrittäjyyttä. Toisaalta myös mitä muita, esimerkiksi välillisiä vaikutuksia (impact)(Vaherva & Juva 1985, 139–140), yliopistolla on opiskelijoidensa kautta tähän ilmiöön.

Tutkimuksen pääongelmaan haetaan vastausta tutkimuksen empiirisen aineiston pohjalta. Toisaalta tutkimuksen tehtävänä on selkiinnyttää tutkittavan ilmiön olemusta ja sitä kuvaavia käsitteitä. Tutkimuksen empiirinen aineisto yhdessä yrittäjyyden teoreettisen pohdinnan kanssa muodostavat sen tason, jolta tutkimuksen ongelma ratkaistaan. Tutkimuksen pääongelmaa ei tutkimuksessa kuitenkaan kyetä, eikä edes pyritä, ratkaisemaan suoraan empiirisen ja teoreettisen tarkastelun avulla. Tutkimuksen empiirisen ja yrittäjyyden teoreettisen aineiston sekä koulutus- ja kasvatusteoreettisen tarkastelun kautta yhdessä tutkimuksen alaongelmien avulla, pääongelma ratkaistaan ymmärtävässä, hermeneuttisessa, kehässä. Alaongelmien avulla empiirisen aineiston kieli "käännetään" tutkimusongelman kielelle, ja sen avulla päädytään tutkimuksen pääongelman ratkaisuun. Tutkimuksen pääongelman ratkaisua haetaan siten induktiivisesti.

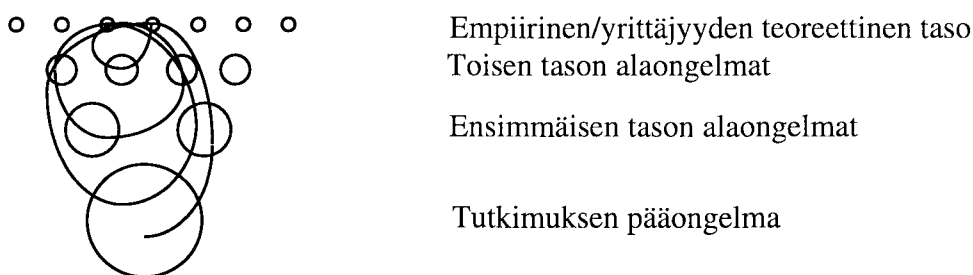
Tutkimuksen alaongelmat on jaettu kahdelle tasolle pääongelman ja empiirisen, yrittäjyyden teoreettisen tason väliin. Lähinnä pääongelmaa ovat *ensimmäisen tason alaongelmat*, jotka ovat 2. *Millaisia valmiuksia yliopisto antaa yrittäjämäisiin ominaisuuksiin? Minkälaisia työtapoja yliopisto suosii?* Tämän ongelmataason ratkaisemisella pyritään yhdessä tutkimuksen empiirisen aineiston ja yrittäjyyden teoreettisen pohdinnan kanssa havainnoimaan yliopistokoulutuksen kautta tapahtuvia vaikuttamistapoja yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymiseen. Liittämällä kasvatustieteellinen teoreettinen pohdinta havaintojen tueksi ratkaistaan tämän tason ongelmat.

Seuraavan alaongelmatason muodostavat toisen tason alaongelmat, jotka sijoittuvat ensimmäisen tason alaongelmien, ja empiirisen ja teoreettisen tason väliin. *Toisen tason alaongelmia* ovat 3. *Millaisiin tehtäviin yliopistosta valmistutaan? Millainen on yliopiston ammattikuva? Millainen on oppiaineen oma käsitys itsestään ja ympäristöstään?* Vastauksilla tämän tason ongelmiin selvitetään sitä orientaatioperustaa, johon yliopisto opiskelijoitaan ohjaa, ja miltä suunnalta se ohjaa opiskelijoitaan hakemaan mallia identifikaatiossaan. Samalla selvitetään ne yliopiston omat orientaatioperustat, jolta se lähestyy tässä tapauksessa yrittäjyyttä.

KUVIO 6 Tutkimusongelmat ja empiirinen/yrittäjyyden teoreettinen asetelma graafisesti esitettynä

Kuviosta 6 havainnollistuu tutkimuksen pääongelman ja sen alaongelmien suhde empiiriseen aineistoon ja yrittäjyyden teoreettiseen pohdintaan. Kuviossa 7 on graafisesti esitettynä hermeneuttinen kehä, jossa vaiheittain empiirian, yrittäjyyden teoreettisen tarkastelun, tutkimuksen alaongelmien ja kasvatusteoreettisen pohdinnan kautta ratkaistaan tutkimuksen pääongelma. Kuvion avulla pyrin kuvaamaan empiirisen aineiston ja alaongelmien suhdetta ja vuorovaikutusta tutkimuksen edetessä. Jokaista eri tason ongelmaa tarkastellaan yhdessä empiirisen aineiston ja yrittäjyyden teoreettisen tarkastelun kanssa reflektiivisesti. Samalla myös siten, että ensimmäisen tason alaongelman ja pääongelman ratkaisussa käytetään hyväksi edellisen tason ongelmien ratkaisuja ja havaintoja. Reflektiivisyydellä tässä tarkoitetaan sitä, että kuvion 6 ja 7 mukaisesti kuviossa alapuolella olevat "pallot" kuvaavat niitä premissejä, joita kuviossa yläpuolella olevat ilmiöt, ja niistä tehdyt havainnot heijastavat.

KUVIO 7 Tutkimusongelmat ja hermeneuttinen kehä graafisesti esitettynä

Reflektiivisyydessä premisseillä tarkoitan niitä perusteita, joihin ilmiöt, ja tässä tapauksessa empiiria perustuvat. Tässä tapauksessa premissin asemassa on tutkimuksen pääongelma ja sen ratkaisu. Tutkimuksen pääongelma ratkaistaan yksittäisten havaintojen, datan perusteella. Tutki-

muksen lähestymistapa on siis induktiivinen (Patton 1990, 44–45), myös käsitteellis-induktiivinen (begreppsligt-induktiva) (Eneroth 1984, 47, 58).

3.3 Koulutussuunnitelma tutkimuksen kohteena

Tutkimuksen lähtökohtana on selvittää yrittäjyyttä ja yrittäjämäisiä ominaisuuksia mahdollisimman kattavasti läpi koko yliopistokentän. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi valittiin yliopistojen ja korkeakoulujen kirjoitetut opintosuunnitelmat. Kysymyksessä on siis kvalitatiivinen, laadullinen, koulutussuunnitelmatutkimus.

Tutkimusaineistona kirjoitettu opetussuunnitelma kuuluu virallisiin dokumentteihin ja on koulun ulkoista kommunikaatiota. Tämänkaltainen materiaali on käyttökelpoista pyrittäessä ymmärtämään ohjelmien virallista perspektiiviä, hallinnollista struktuuria ja muita koulun aspekteja. Ulkoinen kommunikaatio on koulusysteemin hyvä indikaattori ja toisaalta edustaa suoraan koulun hallinnon mielipiteitä ja arvoja (Bogdan & Biklen 1982, 100–101).

Tämän tutkimuksen osalta opetussuunnitelmaa ja yrittäjyyttä siinä tutkitaan kirjallisen opetussuunnitelman pohjalta. Yrittäjyyskasvatusta ja -koulutusta siinä muodossa, kuin sitä tässä tutkimuksessa etsitään, saattaa hyvinkin esiintyä siitä huolimatta, ettei siitä ole mitään mainintaa kirjallisessa opetussuunnitelmassa. Silloin se kuitenkin esiintyy ja opiskelija on sen vaikutuksen alaisena enemmän tai vähemmän yhtenäisesti, ollen ehkä riippuvainen siitä mille kurssille tai kenen opettajan opintokokonaisuuksille hän osallistuu. Yliopistojen kirjoitettu opetussuunnitelma on jokaiselle opiskelijalle samanlaisena jaettu koulutusohjelman tavoitteita ja sisältöjä selittävä asiakirja. Tässä mielessä sillä on ensiarvoinen asema oppilaan ja opiskelijan opintojen ohjaamisessa samalla kun se on hänelle asiakirja, jonka pohjalta hän voi asettaa myös vaatimuksia saamalleen opetukselle. Edellisen lisäksi se on samalla asiakirja, joka ohjaa myös opettajan ja koulutusinstituution toimintaa. Tämän tutkimuksen valossa yrittäjyys, yrittäjämäinen toiminta ja yrittäjämäiset ominaisuudet ovat myös yliopiston antaman koulutuksen piirissä ja siksi sen etsiminen ja tutkiminen yliopistojen opinto- ja koulutusohjelmista on oikeutettua.

Koulutussuunnitelmatutkimuksen selkein kohde lienee kirjoitettu opetussuunnitelma. Vaikka siitä esiintyy erilaisia muotoja, on sen rajaaminen kirjoitettuun muotoon yksinkertaista (Kansanen, Uusikylä & Kaila 1980, 17). Kirjoitettu opetussuunnitelma on ideaali, jolla ajattelemme ohjaavamme opetusta (*toimeenpantu opetussuunnitelma*) ja oppilaiden oppimistulokset (*toteutuva opetussuunnitelma*) toivomaamme suuntaan (Väljjarvi 1991, 61). Kahdessa viimeksimainitussa on siirrytty kirjoitetusta

opetussuunnitelmasta *elettyyn opetussuunnitelmaan* (Kansanen, Uusikylä & Kaila 1980, 18). Koulun toimintaan ja opetukseen vaikuttaa mitä suurimmassa määrin myös piilo-opetussuunnitelma, joka toimii kaiken opettamisen taustalla, halusimme sitä tai emme (piilo-opetussuunnitelmasta Broady 1986. Meri 1992, 69-73). Piilo-opetussuunnitelma on erillinen ilmiö, mutta vaikuttaa erityisesti elettyyn opetussuunnitelmaan.

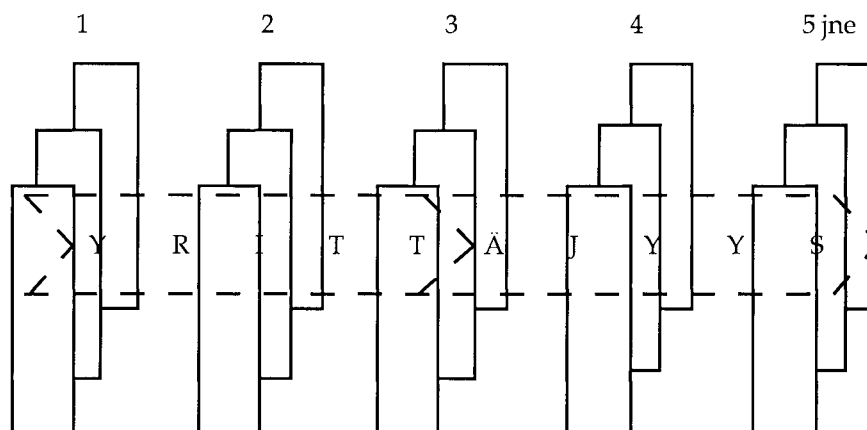
Vuosisadan vaihteessa tiedon siirto opettajalta oppilaalle opetuksen kohteesta oli koulun päätarkoitus. Opetussuunnitelma oli runko siitä mitä aineita koulussa tuli oppia ja mitä tuli osata, jotta voi siirtyä seuraavalle asteelle (Hass 1983, 299).

Väljärven (1993, 11) mukaan on ilmeisen selvää, ettei koulu kykene toimimaan ilman suunnitelmallista ohjelmaa oppilaille tarjottavasta opetuksesta. Koululla tulee olla päämäärä ja suuntaviivat, jotka luovat kriteerit toimintojen, sisältöjen ja metodien valinnalle. Opetussuunnitelma ilmentää aina vallitsevia ajatustottumuksia ja uskomuksia, mutta se voi toimia myös niiden muuttajana. Opetussuunnitelma on metafora siitä, miten koulussa eletään. Toisaalta Alexanderin (1991, 71-78) mukaan opetussuunnitelma sisältää eettisiä ja poliittisia valintoja, kuten mikä tieto on legitiimiä ja arvokkainta, kenen tieto pitäisi säilyttää oppiaineisiin ja oppitunteihin, millaista sosiaalistumista tulisi tukea ja millaisten arvojen tulisi ohjata opetusta.

Opetussuunnitelma käsite voidaan jakaa saksalaisen tradition mukaan toisaalta curriculum-käsitteeksi ja toisaalta lehrplan-käsitteeksi. *Lehrplan*-ajattelussa opetussuunnitelma laaditaan oppiaineiden ja niihin sisältyvän oppiaineiden pohjalta. *Lehrplan*-ajattelussa tärkeänä tehtävänä on siis oppiaineiden valinta ja organisointi. *Curriculum*-ajattelussa lapsi, oppilas, nähdään kokonaisuutena, jonka vuoksi myös oppimiskokemukset tulisi suunnitella kokonaisvaltaisesti. Curriculum-ajatteluun sisältyy laajempi näkökulma kuin lehrplan-ajatteluun, ja siinä on opetuksen sisältöä tarkoituksellisesti laajennettu käsittämään mm. sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen alueet (Kansanen, Uusikylä & Kaila 1980, 4-5. Malinen 1992, 12-15). Historiallisesti curriculum-ajattelu on lehrplan-ajattelua uudempaa ja perustuu Deweyn kasvatustilfilosofiaan, jonka mukaan opetussuunnitelman tulee perustua lapsen kokonaiskehityksen huomioonottamiseen (Malinen 1992, 13).

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on opetussuunnitelman tarkasteleminen curriculum-ajattelun mukaisena, koska yrittäjyyttä tarkastellaan, ei niinkään itsenäisenä oppiaineena, jota se tietysti osaltaan myös voi olla, vaan tutkimuksen teoreettisen osan viitoittamana yrittäjämäisenä asenne-, toiminta- ja suhtautumistapana kulloiseenkin tehtävään tai työhön. Yrittäjyyskasvatus nähdään oheisen kuvion 8 kaltaisena yli tiede- ja oppiainerajojen yltyvänä ja niiden opiskeluun vaikuttavana ilmiönä, jota opetuksessa ja koulutuksessa on aina mukana, joko koulutuksen kirjoitetun opetussuunnitelman osana, opettajan opetuksena (asenteena tai asennoitumisena), toimeenpannun opetussuunnitelman tai piilo-opetusasuunnitelman kaltaisena implisiittisenä ilmiönä.

Oppiaine

KUVIO 8 Yrittäjyyden ja oppiaineiden välinen suhde

3.4 Tutkimusaineisto ja sen luokittelun lähtökohdat

Tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi valittiin opetussuunnitelmista opetus- ja koulutusohjelmien ne osat, joissa asetetaan koulutusohjelmien tai opetuksen tavoitteet. Kaikissa opetus- ja koulutusohjelmissä ei erikseen ollut kirjoitettua kappaletta tavoitteista. Tästä syystä opetus- ja koulutusohjelmista tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi valittiin ja analysoitiin kaikki tekstiosuudet opetus-, koulutusohjelman nimen ja varsinaisten opintojen sisältöjen väliltä. Näin meneteltiin kahdesta syystä. Ensiksi, laajempaan, esimerkiksi opetuksen sisältöjen analyysiin, arvioimalla opintosuorituksiin vaadittavia kirjoja ja niiden sisältöä, ei tämän tutkimuksen puitteissa ollut tarkoituksenmukaista eikä mahdollista mennä. Analysoiduista tekstiosuoksista saatiin riittävä kuva opetus- ja koulutusohjelmasta ja niiden tavoitteista ratkaistaessa tutkimuksen ongelmat. Toiseksi tutkimuskentän laajuus, koko yliopisto- ja korkeakoulukenttä, omalta osaltaan vaikutti siihen, että laajempi analysoitava materiaalin määrä olisi ylittänyt tutkimukselle annetut resurssit ja tarkoituksen. Samasta syystä johtuen opetuksen observointi, joka epäilemättä olisi antanut kuvan itse opetustilanteesta ja sen vaikutuksista yrittäjämäisiin ominaisuuksiin, jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimusaineistona käytetyistä yliopistojen opinto-oppaista ja niistä tutkimukseen analysoitujen sivujen sivunumerot on luetteloitu liitteessä nro 1.

Tutkimusongelmataso \ Tieteenala	3	2	1
1. Perus-, luonnon- ja ideatieteet			
2. Humanistiset tieteet			
3. Yhteiskuntatieteet			
4. Soveltavat tieteet			

KUVIO 9 Tutkimusaineiston käsittelyruudukko

Kuvio 9 havainnollistaa graafisesti tutkimusaineiston käsittelyä ensiksi tieteenalakohtaisen jaottelun mukaisesti ja toiseksi eri tutkimusongelmatasojen mukaan. Tutkimusongelmataso 3 tarkoittaa toisen asteen alaongelmia, taso 2 ensimmäisen tason alaongelmia ja taso 1 tutkimuksen pääongelmaa. Kuvion avulla havainnollistuu raportin jatkorakenne, jossa edetään tutkimusongelmauuttuvuudella tasolta 3 kohti tasoa 1 ja tieteenalaluokituksessa tieteenala 1:stä tieteenala 4:ään. Raportti etenee siis kuvion ruudukon mukaan ylhäältä alas ja toisaalta vasemmalta oikealle.

Tutkimuksen tieteenalakohtaisen ulottuvuuden muodostaa edellisten kvalifikaatioiden tarkastelu jaoteltuna neljään alaan Nurmen (1988, 13) mallia tarkoitukseen soveltaen. 1. Perus ja luonnontieteet +ideatieteet, joita ovat esimerkiksi astronomia, maantiede, fysiikka, kemia, biologia, matematiikka, tilastotiede, logiikka, filosofia. 2. Humanistiset tieteet, kuten kieli, kulttuuri ja taiteet, historia, talous. 3. Yhteiskuntatieteet, sosiologia, valtio (ykp, sota, politiikka), talous (eri taloustieteet), oikeus, kasvat. 4. Soveltavat tieteet, lääke (ihmis, eläin), psykologia, koti ja ravitsemus, maa/metsä, teknologia, arkkitehtuuri, insinööri.

Yrittäjyyden tutkimus koskien koko yliopistolaitosta on tutkimuksen ensisijainen tavoite. Mainitunlainen tieteenalakohtainen koulutussuunnitelmatutkimuksellinen tarkastelu antaa kuitenkin mahdollisuuden vertailla tieteenaloja toisiinsa ja lisäksi on mahdollista vertailla myös eri yliopistoja keskenään. Vaikkakaan tällainen lähestymistapa ei ole tämän tutkimuksen ensisijaisena tarkoituksena, ei

tämänlaatuista tarkastelukulmaa voi, eikä ehkä ole edes tarkoituksenmukaista, välttää.

Esitetynkaltaista vertailevaa otetta puoltaa myös se tosiseikka, että opetussuunnitelmat laaditaan korkeakouluissa paikallisella tasolla, ja niillä on vain väljä valtakunnallinen pohja yliopistolaisissa ja tutkintoasetuksessa. Tiedekunnat (tai oikeastaan laitokset) valmistelevat hallinnollisen suunnitelman sekä ohjaavat itse pedagogista toimintaansa (Malinen 1985, 31-32). Tällöin niitä on mielekästäkin vertailla keskenään.

Empiirisen aineiston luokittelu ja luokittelun luotettavuus

Tutkimuksen empiirinen aineisto ja siitä saatava havaintoaineisto, raakahavainnot, luokiteltiin tutkimusongelmien sevittämistä varten viiteen eri ryhmään. Nuo viisi ryhmää olivat, i) ammattikuva, ii) työllisyystilanne valmistumisen jälkeen, iii) yrittäjämäiset ominaisuudet ja opetusmenetelmät, iiiii) tieteen oma käsitys itsestään, sekä v) koulutusohjelman yhteydet opettamiseen ja opettajan ammattiin.

Tutkijan tekemän empiirisen aineiston raakahavaintojen luotettavuuden arvioimiseksi 20 % tutkimuksen empiirisestä aineistosta luovutettiin kasv. yo Katja Sillanpäälle. Hänellä oli oman luokittelunsa pohjaksi käytettävissä tämän raportin lukujen 1, 2 ja 3 käsikirjoitukset.

Luotettavuusarvioinnin kohteeksi valittu 20 %:n otanta empiirisestä aineistosta suoritettiin seuraavasti. Ensin tutkija arpoi luvuista 1, 2, 3, 4 ja 5 yhden luvun, arvotuksi tuli luku 5. Tämän jälkeen koulutusohjelmista otettiin joka viides (1/5 on 20 %) siten, että ensimmäiseksi otettiin koulutusohjelmien säilytysmapista viidentenä (arvottu ks. edellä) ollut koulutusohjelma. Näin jatkettiin kunnes kaikki koulutusohjelmien säilytysmapit oli käyty läpi. Koulutusohjelmat ovat säilytysmapeissa siten, että ne on koottu tieteenaloittain ja koulutusohjelmittain edellä esitetyllä tavalla yhteen.

Katja Sillanpää luokitteli saamansa empiirisen aineiston käyttäen kahta luokitteluryhmää eli i) ammattikuva ja iii) yrittäjämäiset ominaisuudet ja opetusmenetelmät. Luokittelun yhdenmukaisuus Katja Sillanpään ja tutkijan välillä, samasta empiirisestä aineistosta, oli seuraavanlainen: 56:sta koulutusohjelmasta luokittelu oli luokittelun i:n osalta 80%:sti samanlainen (45 tapausta) ja luokittelun iii:n osalta 83%:sti samanlainen (47 tapausta). Luettelo luotettavuustarkastelun kohteena olleista koulutusohjelmista on liitteessä 2.

4 EMPIIRISEN AINEISTON RAAKAHAVAINNOT

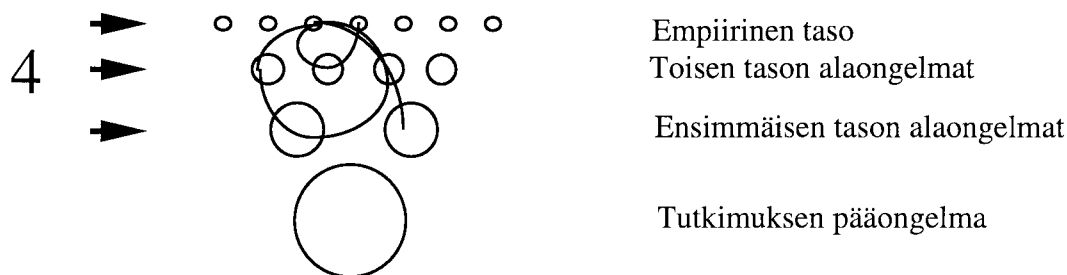
Tässä tutkimuksessa tarkastellaan korkeakoulujen eri koulutusohjelmien kirjoitettuja opetussuunnitelmia. Tutkimuksen lähestymistapa on laadullinen. Empiiristä tutkimusaineistoa tarkasteltaessa kiinnitettiin huomio siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuksen ongelmanasettelun kannalta olennaista. Analyysin kohteena oleva tekstimassa, noin 800 sivua opetussuunnitelmatekstiä, pelkistettiin hieman hallittavammaksi määräksi erillisiä "raakahavaintoja". Pelkistämisen jälkeen ideana oli edelleen karsia havaintomäärää havaintoja yhdistämällä. Erilaiset raakahavainnot yhdistettiin yhdeksi havainnoksi tai ainakin harvemmaksi havaintojen joukoksi. Tähän päästiin etsimällä havaintojen joukosta niiden yhteinen piirre tai nimittäjä, joka tältä osin pätee koko aineistoon, tai tarkasteltavan aineiston osaan (vrt. Alasuutari 1994, 30–31).

Raakahavainnot on tässä tutkimuksessa tehty kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa empiirinen aineisto luettiin etsien yrittäjyyttä eksplisiittisesti, tai teoreettisen osan perusteella saadun käsityksen pohjalta. Ensimmäinen lukukerta toimi myös orientoivana vaiheena ja mahdollisti myös itse tutkimusaineistosta nousevien havaintojen kautta sen, että aineistoa voitiin lähestyä syvemmin sen omalla kielellä. Seuraavaksi aineisto luettiin "huolellisemmin" täydentäen raakahavaintoja. Raakahavaintojen teko suoritettiin kahdessa vaiheessa myös siksi, että ensin haluttiin saada kattava kuva aineistosta ja vasta sitten tehdä syntyneen ennakkokäsityksen perusteella varsinainen raakahavaintojen keruu. Tällä lähestymistavalla pyrittiin aineiston kanssa vuorovaikutukseen jonka aikana tutkija samalla oppii aineistolta (vrt. Heiskala 1990, 246). Kaksivaiheisesti meneteltiin myös siksi, että aineisto oli niin laaja ja heterogeeninen ja haluttiin, että havaintojen perusteena oleva kriteeristö on samanlainen läpi koko aineiston.

Empiirinen tarkastelu suoritetaan alkuvaiheessa soveltaen edellä

esitettyä tieteenalajaottelua. Tieteenalajaottelun alla tulosten analyysiä ja tulkintaa tehtiin jakamalla tieteenalat vielä koulutusohjelmiksi. Tällä tavalla raakahavainnot nähdään omassa ympäristössään ja siten kyettiin muodostamaan käsitys tutkittavasta aineksesta. Näiden yksittäisten koulutusohjelmien kautta muodostettiin käsitys tieteenalan suhteesta tutkimuksen aiheesta, yrittäjyyttä kohtaan. Tutkimuksen tämä vaihe tuotti 66 konekirjoitussivua raakahavaintoja, joiden perusteella raportiksi kirjoitettiin tämä luku 4.

Tutkimustulosten, niin raakahavaintojen kuin niistä muodostuvan makrohavainnon tekeminen ja tulkinta, perustuvat tutkijan intuitioon asian yhteydestä ja soveltuvuudesta tutkimusongelmien ratkaisemiseen. Pääpaino tutkimuksen tässä osassa onkin sen ajatusrakennelman selkiinnyttäminen, jolla tutkija on tulkintansa kussakin tapauksessa tehnyt. Lähestymistapa on siis induktiivinen eli yksityisestä yleiseen (Patton 1990 40–41, 371–372).

KUVIO 10 Luvun 4 asema tutkimusongelmien ratkaisussa

Tämän luvun suhde tutkimusongelman ratkaisussa ja hermeneuttisessa kehässä on empiirisen aineiston, yrittäjyyden teoreettisen ja tutkimuksen toisen tason alaongelmien avulla intuitiivisesti nostaa esiin havaintoja, joilla on yhteys tutkimuksen aiheeseen ja syvemmän tason ongelmien ratkaisuun.

4.1 Perus-, luonnon- ja ideatieteet

Filosofia

Filosofian koulutusohjelmista välittyvä ammatillinen kuva on niukka ja johtaa useimmiten julkiselle sektorille. Koulutus ei johda mihinkään varsinaiseen ammattiin lukuun ottamatta sitä, että filosofeja on opettajina lukioissa ja korkeakouluissa.

Det finns en begränsad efterfrågan på lärare med filosofiska kompetens i gymnasiet, inom den öppna högskolan, vid olika institut, osv (Å a s 24).

Muu osa toimii hyvin erilaisissa tehtävissä, joissa pääpaino ei ole niinkään jonkin erityisalan kuin asioiden yleisemmässä hallinnassa (esim sanomalehtialan, radion palveluksessa), (ulkoasiainhallinnossa) (He yo s 102).

Toisaalta filosofian opetuksen piirissä on syntynyt huolestuneisuutta työllisyystilanteen johdosta.

Työllisyystilanteesta on vaikea esittää mitään yleistyksiä, mutta koulutusta vastaavien tehtävien osalta se on vaikeutunut viime vuosina (Tu yo s 27).

Koulutusohjelmista välittyykin opiskelijoille tietoa siitä, ettei tutkintoa ole hyvä jättää vain filosofisten opintojen varaan vaan tutkintoa tulisi laajentaa ja poikkitieteellistä työmarkkinoille sijoittumista silmällä pitäen. Yrittäjyys ei eksplisiittisesti näy ammattikuvassa eikä työhön sijoittumisessa. Toisaalta filosofialla näyttää olevan ymmärrystä siitä, että työnsaanti vaatii yrittäjämäisyyttä tai omaehtoista yrittäjyyttä helpottamaan opiskelijan sijoittumista työmarkkinoille valmistumisensa jälkeen.

Yleensä onkin järkevää rakentaa tutkinnon kokonaisuus siten, että se takaa pätevyyden myös jollakin muulla alalla kuin filosofiassa (Jy yo s 46).

Filosofian käsitys itsestään on hyvin omanarvontuntoinen.

Filosofian merkitys tieteiden piirissä on aina ollut suuri; itse asiassa tiede ja filosofia merkitsivät pitkään samaa (Ta yo s 79).

Toisaalta koulutusohjelmista välittyy käsitys siitä, ettei filosofia koulutusohjelmana ole kovin praktinen eikä sen "rahaksi" muuttaminen ole kovin helppoa ja yksinkertaista.

Tämän tutkimuksen aihe eli yrittäjyys näyttelee filosofian koulutusohjelmassa merkityksetöntä ja varsin vähäistä osaa. Toisaalta merkityksettömyys saattaa olla näennäistä ja ilmenee huolestuneisuutena valmistuneiden työnsaantimahdollisuuksista.

Matematiikka

Matematiikan käsitys itsestään on hyvin itsekeskeinen ja omanarvontuntoinen.

Matematiikkaa kannattaa harrastaa myös sen itsensä vuoksi, aivan kuten musiikkia. Matematiikka onkin eräänlaista "järjen musiikkia" (Jean Dieudonné),...matematiikan laitoksella emme pilaa kenenkään taidenautintoa kyselemällä: "mitä hyötyä tästä on" (Jy yo s 112).

Matematiikkaa sanotaan tieteiden kunigattareksi, eikä syyttä, sillä tieteistä juuri matematiikassa ihmismieli voi tietoisesti kaikkein vapaimmin liikkua kohti uusia maailmoita, äärettömiä ulottuvuuksia (Ou yo s 300).

Matematiikka on yliopistollisena oppiaineena luonteeltaan itsenäinen (Ta yo s 90).

Myös ammattirakenne on selvästi opettaja- ja siten

julkishallintopainotteinen. Yksityisektorin mahdollinen työnantaja on suuryritys, eli kaukana pk-yrityksistä ja yrittäjyydestä.

Lähtökohtana on pidetty seuraavia ammattitehtäviä: 1. matematiikan opetus ensimmäisellä koulutusasteella (peruskoulu) ja toisella kouluasteella (lukio ja ammatilliset oppilaitokset) 2. matematiikan tutkimus; 3. matemaatikon tehtävät teollisuudessa, muussa elinkeinoelämässä ja hallinnossa (Jo yo s 133).

Matematiikan opiskelijoiden työnsaantimahdollisuuksissa koulutusohjelmien perusteella näyttäisi olevan jonkin verran alueellisia eroja. Mahdollinen työnsaannin vaikeus ohjelmista viestittyy, mutta suurempaa huolestuneisuutta siitä ei ainakaan vielä ole näkyvissä.

Matematiikan suuntautumisvaihtoehdon opiskelijat ovat löytäneet yleensä hyvin työpaikan (Ta yo s 90).

Matemaattisen alan työllisyystilanne oli erittäin hyvä 1980-luvulla. Kuluva vuosikymmenen alun matalasuuhdanteen aikana tilanne huononi nopeasti. Erityisesti sovelletun matematiikan alalla ja Atk-alalla. Myös jonkin verran opettajia jäi työttömiksi. Työllisyys on kuitenkin paranemassa (Tu yo s 255).

Matematiikan opiskelu ja koulutusohjelmat rakentuvat lehrplan-ajattelun perustalle. Koulutusohjelmia leimaa tiukka koulumaisuus, jossa opiskelijalla opintojen kulun suhteen oletetaan olevan kovin vähän sanomista ja suunnittelemista.

Vaikka luennoilla käyminen ei olekaan pakollista, sitä voidaan suositella varsinkin uusille opiskelijoille, sillä kokemusten mukaan kurssien sisällön omaksuminen itseopiskeluna tuottaa monille vaikeuksia (He yo s 54).

Edellisen perusteella ei voi tehdä kovin pitkällemeneviä johtopäätöksiä esimerkiksi opiskelijan omasta oppimisensa ohjaamisesta. Ehkä matemaatiikan oppisisältöjen omaksuminen on luonteeltaan tämäntyyppisen tiukan ohjauksen vaativaa, jossa hyvin vähän on tilaa ainakaan opintojen alkuvaiheessa yrittäjyyttä tai yrittäjämäisiä toimintatapoja suosiville opetus- tai oppimistoiminnoille.

Tilastotiede

Tilastotieteen piirissä ainakin Åbo Akademissä on osittain humoristinenkin käsitys itsestään.

Löngn, förbannade löngn, statistik (Å a s 147).

Huumorintaju joissain yhteyksissä luetaan kuuluvaksi luovan henkilön (Uusikylä 1996, 114) ja siten myös yrittäjän piirteisiin. Tästä itseironiasta huolimatta yrittäjyys tilastotieteen näkökulmasta on kaukana sen ammattikuvasta.

Korkeakoulujen tutkimus- ja opetustehtävien lisäksi voidaan mahdollisina työhönsijoittumis sektorina mainita erilaiset julkiset ja yksityiset tutkimuslaitokset, vakuutuslaitokset ja muut niihin verrattavat yritykset samoin kuin valtion- ja

kunnallishallinto (Tu yo s 130).

Myöskään yrittäjämäisyydelle ja yrittäjyyteen liittyville ominaisuuksille ei nähdä tarvetta työllistymisnäkökulmasta, koska työllisyystilanne tilastotieteilijöillä nyt ja tulevaisuudessakin on hyvä.

Perusteellisen tilastotieteellisen koulutuksen saaneiden ammatilliset tehtävät ovat yhä lisääntymässä yhteiskunnassamme (Tu yo s 130).

Fysiikka

25% jatkanut opintojaan korkeampia oppiarvoja varten. N. 60% on sijoittunut peruskoulun, lukion ja muiden keskiasteen oppilaitosten opettajiksi ja alan kysynnän odotetaan pysyvän suurena tulevaisuudessakin. N. 15% valmistuneista on sijoittunut teollisuuden, kaupan, tutkimuslaitosten ja terveydenhuollon tehtäviin (Ou yo s 94).

Fysiikka kouluttaa selkeästi opiskelijansa julkishallinnon tai suuryritysten palkkatyöhön. Tämän lisäksi fysiikkaa opiskelevien työllisyystilannetta pidetään nyt ja myöskin tulevaisuudessa erittäin hyvänä.

Laajeneva kansainvälinen yhteistyö avaa työpaikkoja fyysikoille paitsi kotimaisiin myös ulkomaisiin tutkimuslaitoksiin ja teollisuuteen. Opetustehtävät työllistävät fyysikkoja jatkuvasti (Tu yo s 125).

Valmistuneiden työllisyystilanne on ollut verrattain hyvä (Ou yo s 94).

Tarvetta yrittäjyyteen ja oppilaiden yrittäjyysominaisuuksien parantamiseen ainakaan ulkoisen yrittäjyyden viitekehyksessä ei näytä olevan. Toisaalta koulumaiset käytännöt vielä korostavat tiukan kontrollin ja byrokraattisten toimien osuutta opiskelussa.

Kaikilla kursseilla viikon kotilaskut jätetään laskettuina harjoitusten pitäjälle tarkastettavaksi ja ne palautetaan korjattuina harjoitustilaisuudessa (He yo s 120).

Opettaako ylläoleva epäyrittäjämäisyyttä on sinänsä kiistanalaista, mutta viittaa kuitenkin byrokraattisuuteen ja organisaation portaalla työskentelyyn, ja siten ohjaa myös ajattelua. Toisaalta fysiikan koulutus antaa laajat ja monipuoliset valmiudet fysiikan soveltamiseen eri elämänaloilla.

Yliopistossa hankittu fyysikon koulutus antaa hyvät valmiudet ymmärtää ja edistää nyky-yhteiskunnan nopeaa tiedollista ja teknillistä kehitystä sekä antaa laajat ja monipuoliset valmiudet fysiikan soveltamiseen eri elämänaloilla (He yo s 101).

Edelläolevan lainauksen tulkinta ilmentää fysiikan käsitystä omasta itsestään. Fysiikka, matematiikan lailla, on itse keskiössä, josta katsotaan ympäröivää mailmaa.

Fysiikka ja muut luonnontieteet ovat mahdollistaneet modernin teollisen yhteiskunnan syntymisen. Fysiikan peruslait ovat maailmankuvan peruselementtejä ja maailmankuva seuraa fysiikan kehitystä (He yo s 99-101).

Fysiikka liittykin mitä suurimmassa määrin modernin yhteiskunnan syntymiseen ja kehitykseen. Yrittäjyyden suhteen fysiikka onkin mielenkiintoisessa asemassa. Sen oman käsityksen mukaan fysiikan peruslait ovat mailmankuvan peruselementtejä ja niihin ei ainakaan tämän tutkimuksen mukaan mahdu tai ole muuten mukana yrittäjyyttä tai siihen liitettävissä olevia elementtejä.

Kemia

Kemia on eksakti luonnontiede, josta valmistutaan julkisen hallinnon tai suurteollisuuden ammatteihin.

Kemian koulutusohjelmassa...saadaan valmius itsenäiseen kemistin tehtäviin korkeakouluissa, tutkimuslaitoksissa, teollisuudessa, hallintotehtävissä tai kaupan alalla. Koulutusohjelmissa on mahdollisuus valmistua myös kemian opettajaksi (He yo s 161).

Työnsaantimahdollisuuksia pidetään myöskin hyvinä, joten tarvetta yrittäjämäisyyden tai yrittäjyyden edistämiseen ei ainakaan tässä valossa näytä olevan. Kemistit onnittelevatkin itseään siitä, että heillä työnsaantimahdollisuudet ovat paremmat kuin muilla akateemisilla aloilla keskimäärin.

Suomen taloudellinen tilanne ei ole vaikuttanut kemistien työnsaantimahdollisuuksiin siinä määrin kuin monella muulla akateemisella alalla (He yo s 161).

Yrittäjyyttä etsittäessä kemian koulutusohjelma on kovin vaikea tai helppo, miltä kannalta asiaa nyt katsotaankin. Yrittäjyyttä ei näy missään muodossa, vaan ehkäpä päinvastoin.

Kemiantutkijan opintoihin valitut opiskelevat kiinteän ohjelman mukaan (Jo yo s 97).

Lainaus kertoo enemmän koulumaisuudesta ja tiukasta ohjauksesta kuin yrittäjämäisyydestä.

Biologia

Myös biologian kuva opintojen jälkeisistä ammateista on opettajavoittoinen, joskin ammattina tai sijoittumisvaihtoehtona nähdään myös yksityisyrittäjyys yhtenä mahdollisena vaihtoehtona.

Filosofian maistereita (FM) koulutus-, tutkimus-, ympäristönsuojelu-, suunnittelu-, kehitys, ja valvontatehtäviin, samoin kuin hallinto-, konsultti-, käyttö- ja myyntitehtäviin (Ou yo s 50).

Varsinaisesta systemaattis-ekologisen kasvitieteensuuntautumisvaihtoehdosta valmistuvat biologit sijoittuvat korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten opettajan ja tutkijan tehtäviin, biologisten museoiden tai kasvitieteellisten puutarhojen palvelukseen, valtion tai kuntien ympäristöhallinnon tehtäviin, yksityisen sektorin tutkimus-, kustannus-, ja toimittajatyöhön tai yksityisyrittäjiksi (He yo s 233).

Työllistyminen koetaan myös hyvänä, joskin joitain merkkejä uskonpuutteesta on ehkä havaittavissa.

Työllistymisprosentti on viime aikojen vaikeasta kansantaloudellisesta tilanteesta huolimatta ollut jatkuvasti korkea (He yo s 233).

Työtilanne on kohtalainen, joskin vakituisen viran tai toimen saaminen voi kestää vuosia (Tu yo s 68).

Edellä esitetty biologien havainto työnsaantimahdollisuuksien mahdollisesta heikkenemisestä on näkyvissä myös koulutusohjelmissa. Koulutusohjelmissä käsitellään yrittäjyyttä ja yrittäjän ominaisuuksiin luokiteltavia ominaisuuksista, osa kohdistuu omaehtoisen yrittäjyyden ja itsensä työllistämiseen toisen palveluksessa. Myös ulkoiseen yrittäjyyteen kohdistuvaa opintojen ohjausta on löydettävissä ainakin Helsingin yliopistosta.

Vapaasti valittaviin opintoihin on suositeltavaa sisällyttää esimerkiksi työelämään orientoivia tai ammattitaitoa tukevia opintoja kuten yrittäjyyskoulutusta, kieli- ja viestintäopintoja tai ATK-alan kursseja (He yo s 226).

Työmarkkinoita ajatellen kannattaa harkita ennakolluulottomasti laaja-alaista aineyhdistelmää ja varautua siihen, etteivät tutkintoon vaadittavat minimioppimäärät välttämättä takaa työnsaantia (He yo s 233).

Biokemia

Biokemia ohjaa opiskelijoitaan opettajiksi, tutkijoiksi tai teollisuuden palvelukseen. Edellisen tavoin työtilanne todetaan hyväksi, joten yrittäjyys ja siten vielä suuremmassa määrin ulkoinen yrittäjyys tuntuu kovin kaukaiselta ja oudolta käsitteeltä biokemian piirissä.

Biokemistin tavallisimmat sijoittumispaikat ovat tutkijana tai opettajan yliopistossa ja korkeakoulussa tai muissa tutkimuslaitoksissa, sairaalakemisteinä sekä teollisuudessa erilaisissa tehtävissä (He yo s 239).

Työtilanne on tällä hetkellä hyvä (Ou yo s 30).

Biokemian koulutusohjelma on voimakkaasti strukturoitu ja aikataulullisesti muodostettu koulumaiseksi, jossa opiskelijan oma suunnittelu ja aikataulutus on vähäistä.

Opetussuunnitelman mukaan ensimmäiseen lukuvuoteen sisältyy kemian, fysiikan ja matematiikan opetuksen lisäksi mm. opiskeluun ja ammattikäytäntöön orientoivaa opetusta.

Toinen opintovuosi käsittää biokemian, molekyylibiologian sekä kemian opintoja. Lisäksi siihen sisältyy luonnontieteiden koulutusohjelmille tarkoitettut fysiologian opinnot sekä tietojenkäsittelyoppia.

Kolmas ja neljäs opintovuosi omistetaan laaja-alaiselle biokemian ja bioteknologian opiskelulle. Lisäksi silloin suoritetaan eräitä lääketieteen opintojaksoja (biokemian tutkintorakenne). Kolmannen ja neljännen lukuvuoden välinen kesäloma (3kk) on tarkoitettu erityisesti työpaikkaharjoitteluun (Ku yo s 16).

Geologia ja Tähtitiede

Edellä esitettyjen tieteiden tavoin geologian ja tähtitieteen koulutusohjelmat yksipuolisesti näkevät opiskelijoidensa sijoituspaikaksi julkisen hallinnon, toimimisen opettajana tai suurteollisuuden palveluksessa.

Koulutusohjelma kouluttaa geofyysikoita, geologeja ja tähtitieteilijöitä opettajiksi ja tutkijoiksi eri tutkimus- ja oppilaitoksiin sekä näiden alojen asiantuntemusta edellyttäviä tehtäviä varten teollisuuden sekä yksityisen ja julkisen sektorin palvelukseen (Ou yo s 156).

Toisaalta ollaan huomaamassa, ettei suoraa putkea yliopistosta työelämään enää ehkä olekaan olemassa. Vielä ei nähdä ongelmaan ratkaisuja tai niistä ei ainakaan kerrota opiskelijoille opetussuunnitelmien välityksellä.

Geologien työllisyystilanne on kohtalainen, vaikka työtilanteeseen vaikuttavat julkiseen sektoriin kohdistuvat leikkaukset (Tu yo s179).

Ratkaisua työllisyysongelmiin geologia hakee itsestään.

Uusiin ja käyttökelpoisiin sovellutuksiin tähtäävä geologian koulutus antaa tietoja ja taitoja, joilla on kysyntää elinkeinoelämässä (Tu yo s 179).

Geologian koulutuksen kautta "innovatiivisuus" ("uudet ja käyttökelpoiset"), nousee selkeästi esiin. Kysyntä elinkeinoelämässä saattaa viitata työllistymiseen ja sitä kautta organisaation sisäiseen yrittäjyyteen, mutta se antaa mahdollisuuden tulkintaan, jossa myös ulkoisen yrittäjyyden viitekehys näkyy. Puhuttaessa elinkeinoelämästä ei siis tarkoiteta pelkästään työelämää vaan laajempaa käsitettä, johon ulkoinenkin yrittäjyys opiskelijan yhtenä mahdollisuutena mahtuu mukaan.

Maantiede

Perinteisesti maantieteen opiskelijat ovat sijoittuneet koulumaailmaan. Opiskelijat saatetaan tietoiseksi kuitenkin siitäkin, että nykyisin maantieteilijöitä toimii myös itsenäisinä ammatinharjoittajina, joka on myös yksi yrittäjyyden muoto.

Huomattava osa maantieteellisen koulutuksen saaneista on sijoittunut koululaitokseen maantieteen ja siihen yhdistettyjen aineiden opettajiksi. Alue- ja yhteiskuntasuunnittelun palveluksessa on maantieteilijöille tarjolla tehtäviä valtakunnallisella tasolla, läänin ja maakuntatason portaissa, kuntasuunnittelussa sekä elinkeinoelämän piirissä (Tu yo s 229).

Suunnittelumaantieteilijät toimivat nykyisin usein projektiorganisaatioissa ja itsenäisinä ammatinharjoittajina (He yo s 205).

Toisaalta yrittäjämäistä toimintaa ja siihen siten kannustavaa tai auttavaa opetus- tai oppimiskäytäntöjä ei löytynyt, vaan ehkäpä päinvastoin.

Maantieteen opetusohjelma on erityisesti ensimmäisen opiskeluvuoden aikana kurssimainen ja aikatauluiltaan tiukka (He yo s 206).

Meteorologia

Meteorologiaa opiskelevien työ ja ammattirakenne nähdään kapea-alaisena siitä huolimatta, että eräs maailmallakin tunnettu suomalainen yritys, Vaisala Oy, perustaa tietämyksensä ja innovaationsa meteorologiaan.

Meteorologeja toimii pääasiassa Ilmatieteen laitoksen palveluksessa. Jatkossa meteorologeja sijoittunee enemmän tutkimus- ja kehitystehtäviin kuin sääennustustyöhön. Lisäksi Helsingin yliopiston meteorologian laitoksen tutkimusprojektit työllistävät alaa opiskelleita. Meteorologeja toimii myös kansainvälisissä tehtävissä ja Vaisala Oy:n palveluksessa (He yo s 143). Alan työpaikkojen suhteellisen pienen määrän vuoksi satunnaistekijät vaikuttavat helposti työmarkkinatilanteeseen (He yo s 143).

Vaisalan myötä ei näy tarttuneen yrittäjyyttä meteorologian koulutusohjelmiin.

Yhteenveto

Perus-, luonnon- ja ideatieteiden ammattikuva on painottunut hyvin voimakkaasti julkiselle sektorille. Julkisella sektorilla opettajan ammatti nousee esiin hyvin voimakkaana. Työllistyminen ei näytä huolestuttavan ainakaan niitä itseään. Tämä siitä huolimatta, että joitain mainintoja työllistymisen vaikeutumisesta esiintyi. Tältä kannalta katsottuna modernin maailman murros postmoderniksi maailmaksi ei kosketa ainakaan vielä perus- ja luonnontieteiden itsekeskeistä maailmaa vaan ehkäpä päin vastoin. Postmodernin maailman uskotaan muuttuvan näiden tieteiden kehityksen tahdissa ja viitoittamana.

Biologian kuin myös kemian, fysiikan ja matematiikan koulutuksen päätarkoituksena tuntuukin olevan opiskelijoiden valmistuttaminen opettajan ammattiin. Milloin näiden tieteiden suoria tuloksia käytetään yhteiskunnan hyväksi, jos lähes kaikista ainetta opiskelleista tulee opettajia? Toisaalta, jos tällaisella opettajalla on pääaineena jokin edellä mainittu eksakti luonnontiede, niin sivuaineeksi suositellaan jotain toista eksaktia luonnontiedettä. Viimeksi mainitussa korostuu perus- ja luonnontieteiden käsitys niiden kaikkivoipaisuudesta selittämässä maailmaa ja sen ilmiöitä. Samalla opettajien sivuainevalintojen ohjeissa näkyy eräänlainen mustasukkaisuus ja reviiirijattelu, joka samalla ehkä estää laaja-alaisen ja poikkitieteellisen mailmankuvan syntymisen.

Kemian koulutusohjelman aineenopettajan suuntautumisvaihtoehdossa toinen opetettava aine on fysiikka, matematiikka tai tietotekniikka (Ou yo s 236).

Tältä tieteenalalta yrittäjyyttä tai opiskelijoiden yrittäjyyttä tukevaa löydöstä oli hyvin vähän Tulkintani mukaan perus- ja luonnontieteiden yrittäjyys, jos sitä on, on yksipuolisesti tieteenalaa koskevaa ammattitaitoa arvostava

ja korostava. Yrittäjäyys, jos sitä koulutuksen jälkeen syntyy, syntyy se koulutuksen sivutuotteena, joka palvelee itse ainekoulutuksen kautta saatua ammattitaitoa. Yrittäjäyys ja ulkoinen yrittäjäyys näkyy vain harvoissa koulutusohjelmissa ajateltavissa olevana vaihtoehtona, lähinnä silloin on kyse konsultointia koskevasta yrittämisestä. Tieteenalalle itse tietäminen, parhaiden antiikin kreikkalaisten filosofien ihanteiden mukaisesti, on suurelta osalta tämän tieteenalan ihanne. Katsantokanta on eräällä tavalla verrattavissa professionaalisuuteen niin, että tiede itse määrittää asemansa, tehtävänsä ja toimintatapansa ja sääntönsä (Burrage & Torstendahl 1990). Maailma ja ympäristö seuratkoon ja kehittyköön näiden tieteen löydösten perusteella sellaiseksi kuin se deterministisesti niiden perusteella tuleekin muotoutua ja kehittyä.

Koulutusohjelmien rakenne on hyvin lehrplan-ajattelun mukainen, jossa oppiaine on keskeisessä asemassa. Oppiaine muodostaa koulutuksen ytimen ja vain sitä palvelevat ja sen toteutumista edesauttavat selvitykset ovat koulutuksen tavoiteasetannassa niin tärkeitä, että ne otetaan mukaan opinto-oppaaseen. Myös tällä tavalla vahvistuu käsitys oppiainekeskeisestä ajattelusta, maailmankuvasta ja suhtautumisesta ympäröivään todellisuuteen.

4.2 Humanistiset tieteet

Historia

Historian katsantokanta ja suuntautuminen on kohti menneisyyttä ja sen tapahtumia ja niiden selittämistä. Yrittäjäyys ja yrittäjämäinen toiminta on kuitenkin tulevaisuuteen suuntautunutta.

Historiantutkimuksen avulla kuvataan ja selitetään ihmisten toimintaa menneisyydessä. Tapahtumien, tapahtumaketjujen ja kehitysilmioiden analyysillä ja synteillä luodaan tieteellistä kokonaiskuvaa menneisyydestä, jonka tunteminen ja tieteellinen ymmärtäminen auttavat käsittämään myös nykyisiä olosuhteita ja kehitysilmioita maailmassa (Jo yo s 41).

Toisaalta historian koulutuksen avulla pyritään myös kehittämään opiskelijan kykyä jäsentää maailmaansa.

Koulutuksellisenä tavoitteena on kehittää opiskelijan kykyä jäsentää oma maailmansa. Tämä tapahtuu perehdyttämällä historiantutkimuksen välittämän tiedon kriittiseen käyttämiseen ja antaa valmiuksia uuden tiedon tuottamiseen (Tu yo s 44). Tärkeintä on, että vähitellen opitaan hallitsemaan laajoja yhteyksiä, suhdentamaan asioita, näkemään olennaisen ja epäolennaisen ero, löytämään syy-yhteyksiä ja seuraumuksia ja ymmärtämään ilmiöitä (Ou yo s 158).

Maailmanjäsenystaito yrittäjän ominaisuutena on eräs oleellisimmista

siten, että sen avulla yrittäjäpersoonana voi oppia näkemään ympäristössä olevia mahdollisuuksia. Mahdollisuuksien näkeminen ei kuitenkaan yksin riitä vaan yrittävän yksilön tulee myös kyetä tarttumaan kyseiseen mahdollisuuteen. Jos historian koulutusohjelma opettaa näkemyksellisyyttä, ainakaan tämän tutkimuksen valossa ei kuitenkaan löytynyt näkemyksellisyyden toista puolta, mahdollisuuteen tarttumista kannustavaa tai opettavaa ainesta koulutusohjelmien tavoitteissa. Historian koulutusohjelman ongelma yrittäjyyden viitekehyksessä näyttäisikin olevan sen selkeä luonne menneisyyteen suuntautuneisuutena, jossa tulevaisuus on ehkä vain kuriositeetin asemassa. Lisäksi myös yrittämistä ja yritystoimintaa lähellä oleva taloushistoria lähtee modernista ajasta. Onko sitten niin, että esimerkiksi Kyrön ja Nissisen esittämä nykyinen postmodernin ajan yrittäjyyden ymmärtäminen modernin ajan ajatusrakenteen avulla, on vaikeaa, osittain ehkä myös mahdotonta, ja myös tällä tavalla historia johtaa yrittäjyyden suhteen meidät harhaan.

Koska teollistumista voidaan pitää nyky-yhteiskuntien synnyn suurena taustamuuttujana, koskee opetus sekä tutkimus pääasiassa viimeksi kulunutta vuosisataa (Hkkk s 94).

Toisaalta historian koulutusohjelmista on löydettävissä viitteitä yrittäjämäisistä piirteistä tai niiden tärkeydestä yksilön ominaisuuksina esimerkiksi työpaikan hankintaa ajatellen.

Ammattisuunnitelmien teko jo varhaisessa vaiheessa on tärkeää myös siitä syystä, että voi loma-aikana hakeutua haluttuun ammattialaan liittyviin tehtäviin. Tämä helpottaa ehkä ratkaisevasti sijoittumista valmistumisen jälkeen (Tu yo s 16). Käytännössä työhön sijoittumiseen vaikuttavat yhteiskuntatieteellisellä alalla huomattavasti myös henkilökohtaiset ominaisuudet, jo opiskeluaikana luodut yhteydet sekä harjoittelun yms. kautta saadut työkokemukset ja erityisvalmiudet (Tu yo s 46).

Edellä esitetyt lainaukset viittaavat verkostoitumisen ja suhteiden luomisen tärkeyteen. Samalla tavalla yrittäjän toiminnassa erilaisten verkostojen rakentaminen ja ylläpitäminen on onnistuneen yritystoiminnan edellytys. Kukaan ei toimi millään kentällä yksin. Samalla lainauksista välittyy yksilön henkilökohtaisten ominaisuuksien korostaminen. Mitä nämä ominaisuudet ovat ei kerrota. Yksi mahdollinen tulkinta ja viittaus voisi olla omaehtoiseen yrittäjyyteen kannustaminen.

Historian koulutusohjelmien ammattisuuntautuneisuus viittaa voimakkaasti julkisen sektorin ammatteihin.

Historia-aineita suorittaneet voivat sijoittua mm. seuraaville aloille: historia, yhteiskuntaoppin ja taloustiedon opettajiksi peruskouluun ja lukioon, aikuisopetukseen, järjestötehtäviin, sanoma- ja aikakauslehdistöön, muuhun julkiseen tiedonvälitykseen (radio, televisio), hallintotehtäviin, paikallishistorian kirjoittajiksi, arkistolaitokseen, museoihin ja korkeakouluihin (Jy yo s 141).

Ammattivalikoimasta ei löydy viittauksia ulkoiseen yrittäjyyteen. Edellä esitetyt yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet viittaavatkin ehkä sisäiseen

yrittäjyyteen tai omaehtoiseen yrittäjyyteen.

Kielet, kielitieteet ja viestintä

Tässä analysoitavat oppiaineryhmät muodostavat yrittäjyyden suhteen heterogeenisen joukon. Ensiksi kielet ja kielitieteet johtavat ammatillisesti julkisen sektorin työpaikkoihin kuten opettajiksi ja kääntäjiksi.

En examen i nordiska språk öppnar många möjligheter inom arbetslivet såväl i Finland som inom övriga Norden, men också internationellt. Lärarutbildningen ger kompetens som svensklärare inom de finska skolväsendet i Finland, en specialisering på översättning kan ge arbete inom kommunal och statlig förvaltning samt inom företag och organisationer (He yo s 186).

Toisaalta informaatiotutkimus ja tiedotusoppi ohjaa kirjastoihin ja vastaaviin, mutta myös voimakkaasti avoimiin työmarkkinoihin, yrityksiin ja jopa orientoitumisena yrittäjyyteen.

Informaatikot toimivat erityyppisissä kirjastoissa, arkistoissa, tutkimuslaitoksissa, virastoissa ja yrityksissä (Ta yo s 20).
Tiedotusalan markkinat ovat "avoimet" eli tiedotusopin opiskelu - sen enempää kuin mikään muukaan koulutusväylä - ei sellaisenaan anna virallista kelpoisuutta ammattiin tai automaattista etusijaa työpaikkoja täytettäessä (Ta yo s 119-120).
Tavoitteena mm. - orientoituminen yrittäjyyteen (Ou yo s 75).

Viimeksi mainittu kuuluu Oulun yliopiston kansainvälisen yritysviestinnän koulutusohjelmaan, jonka yhteydessä opiskelijat myös suorittavat sivuaineopinnot yrittäjäkoulutuksen opinnot.

Yrittäjyys näkyy siis hyvin monella tavalla riippuen oppiaineesta. Kielten osalta ammattiorientaatio painottuu hyvinkin opettaja ja työntekijäperspektiiviin. Informaatio ja viestintätieteissä puolestaan yrittäjyys, aina ulkoiseen yrittäjyyteen saakka on enemmän esillä kuten edellisistä lainauksista voimme päätellä. Sama jakautuminen oppiaineittain näkyy myös niissä yrittäjämäisyyteen liitettävissä ominaisuuksissa, joita koulutusohjelmista löytyy.

Studierna förutsettär att sturedande tränar upp såväl förmågan att se helheter som sitt analytiska tänkande (Hanken s 52).
Informaatiotutkimuksen tavoitteena on kehittää käsitteitä, menetelmiä ja järjestelmiä, joiden avulla informaatio saadaan vaivattomasti sitä tarvitsevien ulottuville mahdollisimman helposti omaksuttavassa muodossa (Ta yo s 20).
Detta ger förutsättningarna för att kontinuerligt lära sig nytt i takt med utvecklingen och en grund för det livslånga lärandet (Hanken s 52).
Tavoite...kehittää valmiuksia työskennellä ryhmässä projektimuotoisesti (Jy yo s 230).

Edellä esitetyt lainaukset kuvaavat sitä informaatiotieteen yrittäjämäisyyttä, jota se tässä aineryhmässä parhaiten edustaa. Opiskelijalta edellytetään kokonaisuuden näkemistä ja analyttistä tarkastelua, jotka ovat yrittäjän ominaisuutena tai taitona avainasemassa kehitettäessä liikeideaa tai uutta tuotetta. Samalla informaatiotutkimus opettaa tiedonhankintamenetelmiä sitä, miten yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset havaitaan. Myös

viimeksi mainittu on yrittäjän kyky, joka on perustavassa asemassa mahdollisuuksien näkemiseen. Kolmanneksi uuden oppiminen ja elinikäinen oppiminen ovat oppivan organisaation ja yrittäjyyden kulmakiviä. Oppimisen niin oppivassa organisaatiossa kuin yrittäjyydessäkin tulee suuntautua nykyhetkestä tulevaisuuteen. Yrittäjyys tässä mielessä ei siis ole ongelmanratkaisua, jolla pyritään ratkomaan eteentulevia ongelmia vaan oppia toimimaan niin, ettei noita ongelmia edes synny. Yrittäjyys kuten oppiva organisaatiokin pyrkii kohti kehittyneempää toimintaa. Tämä tarkoittaa siirtymistä reaktiivisesta, menneisyyteen suuntautuvasta toiminnasta proaktiiviseen, tulevaisuuden ongelmien ratkaisemiseen ja ratkaisuihin joilla, estetään ongelmat jo etukäteen (Strömmer 1997, 47).

Taiteet

Taideaineet muodostavat kieli- ja informaatiotieteiden kanssa samalla tavalla kahtiajakautuneen ammattikuvan. Ensiksi ne ovat väylä opettajan ammattiin ja julkisen sektorin työntekijäksi. Toiseksi epävarmuus tämän alan työpaikkojen määrästä, kuin myös tietoisuus alan ammattiväylän puuttumisesta huolestuttaa.

Tutkinnot, joissa kirjallisuus on pääaine, antavat muodollisen kelpoisuuden kuntien kulttuuritoimen tehtäviin (kulttuuriohjaajiksi, kulttuurisihteeriksi, kulttuuritoimen johtajiksi) (Jy yo s 179).

Maisterin tutkinnon suorittaneella on pätevyys peruskoulun ja lukion lehtorin virkaan. He voivat toimia kuvaamataidon opettajina myös ammatillisissa oppilaitoksissa, lasten- ja nuorten kuvataidekouluissa sekä vapaan sivistystyön piirissä (La yo s 17).

On odotettavissa, että valtion ja kuntien säästötoimet vähentävät jossakin määrin sijoitumista julkisten laitosten opetus-, tutkimus- ja hallintotehtäviin (Jy yo s 200).

Myös tarvetta uuteen ajatteluun koulutusohjelmista jonkin verran löytyy.

Literaturvetenskapen har under de senaste årtionden varit föremål för ett omskandande. Många vissheter om ämnets tyngpunkter och natur har ifrågasatts. I uppläggningsen av ämnesstudierna vid Akademien syns detta icke minst i ett ansenligt mått av valfrihet från och med det andra vitsordet, cum laude appropatur. Friheten innebär också ansvar och den studerande bör själv på institutionen försäkra sig om att vald kurskombination godtas inom det vitsord som eftersträvas (Åa h s 73).

Estetiikan opinnot eivät johda suoraan ammattiin, ne kuitenkin luovat erityisesti kriitikon ja taiteen tutkijan työn teoreettisen perustan...Sijoittuminen työelämään riippuu suurelta osin opiskelijan omasta toiminnasta ja aineyhdistelmästä (He yo s 226). Opiskelussa korostuu itseohjautuvuus, uusien työtapojen etsiminen ja oman maailmankäsityksen mittaaminen (Teatteri kk s 37).

Ryhmätö on avainsana. Vuorovaikutus ja tiimityö sekä inspiraation ja osaamisen jakaminen ovat keskeisellä sijalla (Teatteri kk s 37).

Myöskin yrittäjyyteen ja yrittäjän ominaisuuksiin ja niihin kannustamista tai opettamista löytyi tämän ainekokonaisuuden osalta.

Ammatillisiin valmiuksiin kuuluu luova kyky ottaa huomioon työssään tuotteiden ulkomuoto, toiminta ja taloudelliset vaatimukset käyttäjän, valmistajan ja

elinympäristön näkökulmasta (Taideteollinen kk s 330).

Koulutuksen tavoitteena on tuottaa kansainvälisesti suuntautuneita, luovia ja monipuolisia ympäristö- ja esinekulttuurin tuntijoita ja tuotekehityksen ammattilaisia. Teollisten muotoilijoiden tehtävänä on toimia osana teollista tuotantojärjestelmää tunnistuen kuluttajien ja yhteiskunnan kulloisiakin tarpeita ja reagoida niihin kehittämällä käyttäjäystävällisiä ja tuotantoon soveltuvia materiaalisia ja viestinnällisiä tuotteita

Teollisen muotoilun koulutus on osa kansallista innovaatiojärjestelmäämme, joka tukee tuotantoelämämme kehittymistä ja monipuolistumista (La yo s 107).

Yhteenveto

Humanististen tieteiden koulutusohjelmien kautta välittyvä kuva yrittäjyyden viitekehityksessä on kahtiajakoinen. Ensimmäisen puolen muodostavat kieleen ja kieltenopetukseen liittyvät tieteet. Niiden ammattikuva on selkeä opettajuuteen ja koulutukseen tai kielenkääntämiseen ohjaava. Tällöin työnantaja on julkinen sektori tai suuret organisaatiot. Myös koulutusohjelmissa lehrplan-ajattelu näkyi selvästi. Opinto-oppaissa on erittäin lyhyen, korkeintaan muutaman rivin, lähinnä itse opiskeltavaan kieleen liittyvä oheisteksti, jonka jälkeen välittömästi oppisisältöjen erittely.

Humanististen tieteiden toisen puolen muodostavat informaatio- ja viestintätieteisiin luokiteltavat tieteet. Näissä korostuu kokonaisvaltaisempi käsitys opiskelusta, siinä otetaan ympäristö ja sen ilmiöt vuorovaikutussuhteeseen itse opiskelun ja oppiaineen kanssa. Oppiaineissa opiskelijaa ohjataan selvittämään suhdettaan ympäristöönsä ja sen antamaan informaatioon. Edellisen lisäksi kehoitetaan tai opiskelua ohjataan opitun innovatiiviseen hyödyntämiseen.

Taide ja taitoaineet sijoittuvat humanistisissa tieteissä näiden edellä mainittujen välimaastoon. Ensiksi niissä on selkeä julkisen sektorin ammattipuoli, lähinnä opettamiseen liittyvänä. Toisaalta taiteen ja taiteellisen näkemyksen hyödyntäminen kaupallis-taloudellisella tavalla. Merkillepantavaa on myös, että osa näistä koulutusohjelmista ohjaa itse opiskelijoitaan taiteelliseen, tekniseen ja kaupalliseen lähestymistapaan ja niiden yhdistämiseen.

Pääaineopinnot antavat valmiudet ammatin harjoittamiseen sekä laaja-alaiset valmiudet taiteelliseen, tekniseen ja kaupalliseen lähestymistapaan (La yo s 153).

4.3 Yhteiskuntatieteet

Sosiologia

Sosiologian opiskelu ei johda suoraan mihinkään tiettyyn ammattiin ja on yleinen perusyhteiskuntatiede. Vaikka sosiologian opiskelu ei annakaan suoraan pätevyyttä ammattiin, niin ura johtaa koulutusohjelmien

perusteella selkeästi joko julkiselle sektorille tai suuriin organisaatioihin.

Sosiologia antaa valmiudet toimia tieteenalan asiantuntemusta edellyttävissä valtion, kunnan, elinkeinoelämän ja järjestöjen suunnittelu-, tutkimus-, koulutus-, tiedotus- ja hallintotehtävissä (Tu yo s 100).

Työllisyystilanne on koulutusohjelmien mukaan hyvä ja kehitysnäkymät tulevaisuudessa hyvät. Sosiologian piirissä ei siis näytä olevan tästä perspektiivistä katsoen tarvetta ulkoista yrittäjyyttä korostavaan lähestymistapaan.

Sosiologit ovat sijoittuneet hyvin mainittuihin tehtäviin mainituille aloille, mutta yleinen työllisyystilanne heijastuu myös sosiologiaa opiskelleiden työsaantiin. Sosiologian asiantuntemusta edellyttävien tehtäväalojen jatkuva laajentuminen kohentaa sosiologien työmarkkinatilannetta (Tu yo s 100).

Toisaalta kaupalliset korkeakoulut ovat kiinnostuneita sosiologian ja sosiologisen tietämyksen tärkeydestä esimerkiksi yhteiskunnallisten ilmiöiden kaupallisen hyödyntämisen suhteen.

Tavoitena on myös ymmärtää erilaisten yhteiskunnallisten muutosten, esimerkiksi globalisoitumisen tai uusien elämäntyylien, merkitystä ja vaikutuksia talouden, kulutuksen ja liiketoiminnan kannalta (Hkkk s 209).

Toisaalta se ei näytä johtaneen sosiologian koulutusohjelmissa yrittäjämäisyyden, yrittäjämäisten ominaisuuksien tai ulkoisen yrittäjyyden esille nostamiseen eksplisiittisesti, mutta ei myöskään implisiittisesti.

Sosiaalipsykologia

Sosiaalipsykologian suuntautuneisuus ja ammattikuva viitta julkisen sektorin tai suurten organisaatioiden palvelukseen.

Sosiaalipsykologit ovat sijoittuneet viime aikoina tutkijoiksi, kouluttajiksi, sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin ynnä henkilöstöhallintoon sekä yksityisellä että julkisella sektorilla (He yo s 144).

Sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka

Ammattiorientaatio koulutusohjelmien perusteella ohjaa opiskelijoita tiukasti julkisen sektorin tai suurten organisaatioiden palkkatyöhön.

Yhteiskuntapolitiikkaa pääaineenaan opiskelevat sijoittuvat tutkinnon suorittuaan johto-, hallinto-, suunnittelu- ja tutkimustehtäviin valtion, kuntien, järjestöjen, yritysten ja tiedotusvälineiden palvelukseen (Jo yo s 110).

Tavoitteena on ammattitaitoisen henkilökunnan kouluttaminen julkisyhteisöjen, yritysten ja järjestöjen hallinnon suunnittelun, koulutuksen ja tutkimuksen tehtäviin (Ta yo s 64).

Toisaalta opiskelijoiden todetaan sijoittuneen koulutuksen jälkeen hyvin erilaisiin tehtäviin. Kolmanneksi julkisen sektorin säästötoimet

vähentävät työpaikkoja, mutta että yhteisöissä ja palvelualan yrityksissä tarvitaan sosiaalipoliittista erityisalanasantuntemusta.

Yhteiskunnassa meneillään olevat muutokset mahdollisesti vähentävät julkisen sektorin työpaikkoja. Tällöin sosiaalipoliittista erityisalanasantuntemusta tarvitaan erilaisissa yhteisöissä ja palvelualan yrityksissä nykyistä enemmän (Tu yo s 64).

Vielä kuitenkin ei näy merkkejä siitä, että yrittäjyys tai ulkoinen yrittäjyys olisi kanava tarjota sosiaalipolitiikan erityisalanasantuntemusta.

Sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka oppiaineena pohdiskelee kuitenkin yrittäjyydenkin viitekehyksen kannalta perustavaa laatua olevia kysymyksiä siitä, miten ihminen voisi hallita omia olosuhteitaan ja luoda omaa tulevaisuuttaan.

Se on ensisijaisesti kiinnostunut siitä, miten ihmiset kansalaisina ja yhteiskunnan jäseninä voivat hallita omia olosuhteitaan ja luoda omaa tulevaisuuttaan (Jo yo s 110).

Yrittäjyyden viitekehyyksessä edellinen on mielenkiintoista. Yrittäjyys ja yrittäminen on tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa, jossa yrittävä yksilö yrittää hallita ja käyttää hyväkseen ympäristössään joka hetki tapahtuvia muutoksia. Tästä perspektiivistä katsoen sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka tarkastelevat maailmaa osittain samasta lähtökohdista käsin kuin yrittäjyyskin. Omalta osaltaan sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka kuitenkin näyttää vähemmän yrittäjämäisenä tai siihen ohjaavana.

Naistutkimus

Naistutkimus on oma pieni tutkimus- ja opetusalueensa suomalaisessa yliopistojärjestelmässä. Yrittäjyys ei tämän alan koulutusohjelmien perusteella ole ainakaan vielä kovin ajankohtainen ilmiö. Yrittäjyyden kannalta naistutkimus voisi olla kuitenkin kiinnostavaa, ensiksi siksi, että maailmanlaajuisesti naisten harjoittama yritystoiminta nähdään yhtenä mahdollisena voimavarana pyrittäessä ratkomaan maailman taloudellisia, sosiaalisia ja ekologisia ongelmia. Toiseksi siksi, että naisyrittäjyyttä pyritään erityisenä alueena edistämään, esimerkiksi Keran myöntämien naisyrittäjälainojen muodossa.

Sosiaalityö

Sosiaalityön koulutusohjelmien opiskelijoita sosiaalistetaan opinto-oppaiden ammattikuvan perusteella voimakkaasti julkisen sektorin virkoihin mutta toisaalta myös yrityksiin ja niiden palkkatyöhön. Yrittäjyys ei ole sosiaalityön opiskelijan päämäärä tai tulevaisuudenkuva.

Sosiaalityöntekijöitä toimii...kuntien sosiaalitoimistoissa, kasvatusta ja perheneuvoloissa, A-klinikoilla, mielenterveystoimistoissa, kouluissa, kriminaalihuollon toimistoissa sekä vankiloissa, terveyskeskuksissa ja sairaaloissa sekä erilaisissa kuntoutus- ja erityishuolto-yksiköissä...sekä yksityissektorin sosiaalipalveluita tuottavissa yrityksissä (La yo s 41).

Kasvatustiede ja aikuiskasvatus

Koulutus antaa valmiudet toimia koulutuksen, tutkimuksen, suunnittelun ja hallinnon tehtävissä koulutoimen aikuiskasvatuksen, julkisen hallinnon, työelämän ja järjestöjen piirissä.

Dessa läroämnen lämpar sig för sturedande, som siktar på att antingen inom den offentliga eller privata sektorn ägna sig åt kommunikation, planering, administration, människovårdande uppgifter eller som vill ägna sig åt pedagogisk forskning (He yo s 99).

Koulutusohjelmista valmistuneita ohjataan voimakkaasti julkiselle sektorille tai suuriin organisaatioihin eli ei välttämättä toimimiseen itsenäisinä yrittäjinä. Toisaalta koulutusohjelman tavoitteina näyttää myös olevan ainesta, joka edistää yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymistä.

Opiskelijan tulee

- perehtyä itsenäisiä valintoja tehden tieteenalan eri osa alueisiin,
- hankkia hyvät valmiudet yhteiskunnan rakenteiden ja toiminnan arviointiin ja kehittämiseen.
- perehtyä elinikäisen oppimisen perusteisiin (La yo s 18).

Itsenäisten valintojen tekeminen ja itseohjautuvuus nousee tämän tutkimuksen teoreettisen osan perusteella erääksi yrittävän yksilön yrittäjämäiseksi ominaisuudeksi. Toisaalta edellisen lainauksen tavoite, hankkia valmiudet yhteiskunnan rakenteiden ja toiminnan arviointiin ja kehittämiseen, liittyvät siihen jo useaan otteeseen mainittuun kykyyn nähdä ja tarttua esiin tulevaan mahdollisuuteen. Johtaako se kasvatustieteen kohdalla yrittäjyyteen, sisäiseen tai ulkoiseen on tutkimatta, mutta kiinnittää kuitenkin huomiota yrittäjälle tärkeisiin ominaisuuksiin.

Kasvatustieteen ja aikuiskasvatuksen koulutusohjelmat, kuten useat edellä esitetyt koulutusohjelmatkin, pitävät tavoitteenaan kehittää valmiuksia jatkuvaan opiskeluun. Jatkuva opiskelu ja oppiminen on eräs niistä "hyvistä" perusominaisuuksista, joiden varassa yrittävä yksilö menestyäkseen toimii. Ovatko ne tässä yhteydessä koulutusohjelmissa edustamassa yrittäjyyttä tai sen ilmentymistä jää epäselväksi. Enemmän kuin koulutusohjelmien laatijoiden omista ajatuksista esimerkiksi yrittäjyyttä kohtaan, taitavat tämänsuuntaiset maininnat tulla koulutusoppaisiin asetustekstistä koulutusohjelman tavoitteena. Näin ollen ne eivät edusta niinkään yrittäjyyteen kannustamista tieteenalan tai oppilaitoksen perspektiivistä, vaan lainlaatijan käsitystä koulutuksen tavoitteista.

Luokanopettajakoulutus

Luokanopettajakoulutuksen ammatillisena päätepisteenä on toimiminen julkisen sektorin koulujärjestelmän palkkatoimessa.

Pääosa opettajiksi valmistuvista sijoittuu koululaitoksen palvelukseen, osa siirtyy esim. kouluhallinnon, suunnittelun tai järjestöjen tarjoamiin tehtäviin (He yo s 183).

Vaikka luokanopettajakoulutus itsessään tähtää julkisen sektorin palkkatyöhön, nousee yrittäjyys koulutusohjelmissa tavoitteeksi eksplisiittisellä tavalla.

Tulevaisuuden kansalaistaitoihin kuuluvat yhä keskeisemmin teknologiavalmiudet ja sisäinen yrittäjyys...Sisäinen yrittäjyys on tutkimusten mukaan läheistä sukua itseohjautuvuudelle ja oma-aloitteisuudelle elämänhallinnassa (Jy yo s 119).

Luokanopettajakoulutus tässä yhteydessä Jyväskylän yliopiston tavoitteena ei ehkä pyri ohjaamaan vain oppilaiden omaa tavoitetta ulkoisesta yrittäjyydestä ja sen asemasta heidän koulutuksessaan. Tähtäin on pidemmällä sillä tavalla, että tämän koulutusohjelman kautta valmistuneet opettajat vaikuttavat omassa opetuksessaan omien oppilaidensa kautta yrittäjyyteen tai yrittäjämäisten ominaisuuksien kasvattamiseen.

Edellisestä avautuu mielenkiintoinen perspektiivi yrittäjyyskasvatuksen asemasta ja olemuksesta koko formaalin koulujärjestelmän osana. Yrittäjyyden tai yrittäjämäisten ominaisuuksien kasvattamisen ja korkeakoulutuksen suhde ei olekaan ainoastaan suhde yliopiston ja jokaisen yliopistossa opiskelevan yksilön välinen suora suhde. Suhde on myös välillinen. Välillinen siten, että formaalin koulujärjestelmämme opettajaksi, ainakin sen viranhaltijaksi, voi tulla vain yliopistollisen koulutuksen kautta. Näin yliopisto ja sen vaikutukset opiskelijoihinsa yrittäjyyskasvatuksen viitekehyksessä tulevat näkyviin näiden opiskelijoiden aikana opettaessa seuraavia oppilassukupolvia. Palaan tähän mielenkiintoiseen perspektiviin luvussa 5 vielä lähemmin.

Yrittäjyys tai yrittäjyyteen ja yrittäjän ominaisuuksiin implisiittisesti liitettävän aineksen osuus ei luokanopettajakoulutuksen osalta jäänyt edellisen lainauksen varaan.

Opettajankoulutuksen opiskelukulttuuria voidaan luonnehtia seuraavilla ominaisuuksilla:

- opiskelijoiden omavastuinen tiedonhankinta siten, että itseohjautuvuus ei ole itsestäänselvyys, vaan sitä tulee kehittää ja tukea mielekkäin projekti- ja ongelmanratkaisutehtävin,
- vaihtoehtoisten ratkaisujen löytämiseksi, kommunikaatiotaitojen kehittämiseksi sekä sosiaalisen vastuun ja yhteistoiminnallisuuden parantamiseksi on harjoitettava runsaasti pienryhmätyöskentelyä sekä opettajankouluttajan vetämissä ohjatuissa pienryhmissä että opiskelijoiden keskenään toteuttamissa opintopiireissä (Jy yo s 119).

Teoreettisessa osassa yhdistin itseohjautuvuuden yrittäjän ominaisuudeksi, saman tekee myös Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos ja vahvistaa siten havaintoa. Toisaalta kommunikaatiotaidot ja yhteistoiminnallisuus ovat yksi nykypäivän yrittäjän toiminnan selkärangoista. Näiden ominaisuuksien saavuttamiseksi ja samalla yrittäjämäisten ominaisuuksien hankkimiseksi toteutettavat projektit, pienryhmätyöskentely sekä omat opintopiirit ovat niitä ohjeellisia toimintatapoja, joilla tämänkin tutkimuksen teoreettisen osan yrittäjyyttä edistäviksi toimintatavoiksi luokiteltiin.

Tavoitteena...

-toimivat rakentavan kriittisesti ja tulevaisuuteen suuntautuvasti (Ou yo s 64).

Tulevaisuuteen suuntautuneisuus saattaa olla itsestäänselvyys puhuttaessa opettajan ammatista, tuleehan heidän kasvattaa oppilaidensa ominaisuuksia, joita nämä käyttävät pärjätäkseen tulevaisuuden yhteiskunnassa. Toisaalta kriittisyys ohjaa ajatuksia vastuullisuuteen sekä omasta että toisten elämästä. Yrittäjäyys parhaimmillaan on juuri sitä, vastuunottamista rakentavasti tulevaisuuteen suuntautuen.

Opettajankoulutuksen tavoitteena on minäkäsitykseltään realistinen, itseohjautuva, ...toimii yhteiskunnassa ns. muutosagenttina (Tu yo s 46).

Edellä esitettyjen lainausten osalta opettajankoulutus näyttäisi hyvin monessa suhteessa edistävän samanlaisia ominaisuuksia kuin tämän tutkimuksen valossa olen yhdistämässä niihin yrittäjämäisiin ominaisuuksiin, joista puhdas liiketoiminnallinen ulottuvuus ja varsinainen ammatillinen osaaminen on jätetty pois. Luokanopettajakoulutus näyttäytyy tähän asti yliopistojen koulutusohjelmien perusteella kaikkein yrittäjämäisimmältä ja näyttäisi parhaiten toteuttavan yrittäjäyden opetus suunnitelmaa, jos sellainen tämän tutkimuksen mukaisena olisi olemassa.

Lisätään oppimisen holistisuutta...opiskelija ottaa itse vastuun oppimisestaan ja oppii oppimisprosessin (Tu yo s 46).

Metakognitiiviset taidot ja metakognition prosessin opettaminen lienee opettajan ammattitaidoista tämänhetkisen ajattelun mukaan niitä kaikkein tärkeimpiä. Yrittäjän tietoisuus omasta metakognitioistaan ja sen hyväksikäyttäminen lienevät elinikäisen oppimisen, näkemyksellisyyden, innovatiivisuuden ja mahdollisuuteen tarttumisen suhteen erittäin tärkeässä asemassa. Tässäkin suhteessa opettajan ja yrittäjän ominaisuudet näyttävät kohtaavan.

Aineenopettaja

Aineenopettajan koulutus tässä kohdassa tarkoittaa kotitalous, tekstiili- ja teknisen työn opettajan koulutusohjelmia. Nimensä mukaan ne viittaavat suoraan opettajan ammattiin.

Kotitalousopettajat toimivat opettajina pääasiallisesti peruskoulussa, mutta saavat pätevyys toimia kotitalouden tai sen sisältöalueiden opettajina lukiossa, kansan-, kansalais- ja työväenopistoissa, joissakin ammatillisissa oppilaitoksissa sekä erilaisilla kursseilla (He yo s 254).

Toisaalta, ainakin osittain, mahdollisten työnantajien kirjo on laajentunut koskemaan myöskin yrittäjänä toimisen mahdollisuutta.

Käsityön (tekstiilityön) opettajat ovat lisäksi hakeutuneet mm. sairaaloihin, kaupan, teollisuuden ja tiedotusvälineiden palvelukseen sekä itsenäisiksi yrittäjiksi (He yo s

276).

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen koulutusohjelmissa nousevat esiin samalla tavalla yrittäjämäiset tai opettajamaiset ainekset kuin luokanopettajakoulutuksenkin koulutusohjelmissa.

Koulutuksen perusteita...opettajankoulutuksen tulee...antaa opiskelijalle valmiudet toimia laaja-alaisesti kasvattajana tulevaisuuteen suuntautuen.

Laaja alaisen kasvatusnäkömyksen tavoitteena on nähdä kasvatuksen koko kenttä yhtenäisenä osana elinikäistä kasvatusta.

Koulutuksen pedagogiset ja didaktiset lähtökohdat...Koulutuksen tehtävänä on ohjata opiskelijaa...ottamaan vastuuta omasta oppimisestaan...Näin opiskelijan rooli muuttuu vastaanottavasta itseohjautuvaksi. Tämä sisältää vastuun omasta opiskelusta, tavoitteen asettamisen ja siihen liittyvän päätöksenteon sekä itsearviointin (kohti opettajuutta 1993).

Opiskelijoiden keskenäistä vuorovaikutusta tuetaan korostamalla pienryhmätyöskentelyä, yhteistoiminnallista oppimista (Jy yo s 230-231).

Tulevaisuussuuntautuneisuus, elinikäinen oppiminen, vastuu oppimisesta oppijalla itsellään, itseohjautuvuus, vuorovaikutustaidot ja pienryhmätyöskentely on otettu esimerkkeinä Jyväskylän yliopiston opinto-oppaasta. Edellä esitetyssä suhteessa Jyväskylä ei jää ainoaksi, vaikkakin ehkä kaikkein selkeimmin tuo esiin aineksia, jotka tässä tutkimuksessa liitän myös yrittäjyyteen.

Koulutuksen arvoilosofisena lähtökohtana on käsitys ihmisestä aktiivisena, itseohjautuvana ja kasvustaan vastuun ottavana oppijana, mikä ilmenee mahdollisuutena itseohjautuvaan työskentelyyn ja valinnaisiin opintoihin. Koulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijan omaa kasvuprosessia ja antaa perustaa jatkuvalla kehittämiselle (Tu yo s 106).

Erityispedagogiikka

Erityispedagoginen opetus ohjaa opiskelijoitaan erityisopettajan virkoihin eli selkeästi julkiselle sektorille. Yrittäjyys opetussuunnitelmissa ei näy eksplisiittisesti, mutta ehkä implisiittisesti osittain samalla tavalla kuin varhaiskasvatuksessa ja luokanopettajakoulutuksessa, joskin suhteellisesti huomattavasti vähemmässä määrin.

Erityisluokanopettajan koulutus (ELO)...Se antaa kelpoisuuden peruskoulun erityisluokanopettajan ja erityisopettajan virkoihin.

Erityisopettajan koulutus (EO)...Koulutus antaa kelpoisuuden peruskoulun erityisopettajan virkoihin.

Erityislastentarhanopettajan koulutus (ELTO)...Koulutus antaa kelpoisuuden erityislastentarhanopettajan virkoihin (He yo s 307-308).

Opiskelijan vastuu omasta oppimisesta korostetaan ja häntä rohkaistaan aktiivisuuteen, omatoimisuuteen, itsenäisyyteen ja itseohjautuvuuteen (Jy yo s 32).

Valtio-oppi

Valtio-opin opiskelu ja opiskelun jälkeinen ammattiura tähtää selkeästi julkiselle sektorille.

Valtio-oppi perehdyttää opiskelijat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä hallinto- ja organisaatiotoimintaan liittyviin tehtäviin. Tämä antaa hyvän perustan julkisen sektorin virkoihin ja toimiin, erityisesti tutkimus- ja selvitystyöhön, suunnittelutehtävien, järjestösuhteiden ja henkilöstöhallinnon alueella. Samoin koulutus antaa valmiuksia järjestöissä ja joukkoviestimissä toimimiseen ja yhteiskuntatieteellisiin opetustehtäviin (He yo s 209).

Toisaalta selkeää ammattikuvaa julkisella sektorilla ei ole.

Studentgåren inom ämnet statskunskap är på intet sätt inriktad på någon särskild yrkesbild eller yrkesprofil (Å a s 162).

Valtio-oppi on siis koulutusväylä julkisen hallinnon palvelukseen ja yrittäjyys tässä mielessä ulkoisen yrittäjyyden viitekehyksessä kaukainen asia valtio-opin opinnoissa.

Oikeustieteet

Oikeustieteellisen opiskelun ammatillinen tavoite on julkisella sektorilla toimiminen.

Ammatillisena tavoitteena ovat erityisesti julkisen sektorin yleishallintoon, henkilöstöhallintoon ja taloushallintoon liittyvät tehtävät (Ta yo s 202).

Toisaalta ammatillinen toiminta koulutusohjelmissa liitetään toimimiseen suurissa organisaatioissa, yritysten ja elinkeinoelämän palveluksessa.

Yritysten, elinkeinoelämän organisaatioiden ja julkisen sektorin asiantuntija- ja johtotehtävissä (Tukkk s 234).

Edellinen johtaa yrittäjyyden kannalta ajatukseen sen kuulumattomuudesta oikeustieteellisten koulutusohjelmien tavoitteisiin. Toisenlaisia ammattiuria voidaan kuitenkin ajatella. Esimerkkinä kaupallisipohjainen Vaasan yliopisto, jossa oikeustiedettä lukevia ohjataan innovatiivisuuteen, mutta myös oman yrityksen perustamiseen.

Ammatillisena tavoitteena on luoda valmiudet toimia itsenäisesti, innovatiivisesti ja vastuullisesti johtavassa asemassa niin elinkeinotoiminnan kuin julkisen sektorin alalla sekä harjoittaa itsenäistä yritystoimintaa ja tuottaa oikeudellista tietämystä edellyttäviä palveluita yritystoiminnalle (Va yo s 86).

Uskonto

Myös uskonnon ottaminen mukaan tämän tutkimuksen empiiriseksi

aineistoksi saattaa tuntua, vahvan evankelis-luterilaisen kirkon Suomessa, kaukaahaetulta. Kuitenkin uskonnon ja vastaavien koulutusohjelmien mukaanottamiseen on kolme syytä. Ensimmäinen syy on se, että tutkimuksen tarkoituksena on selvittää yrittäjyyttä koko yliopistokentän laajuudelta. Ei ole siis syytä jättää uskontoakaan pois, sillä jos uskonto jonkin syyn perusteella jätettäisiin ulkopuolelle, löytyisi yliopistokentästä saman, tai lähes saman syyn perusteella muitakin tieteitä pois jätettäväksi. En halua tehdä tätä rajausta.

Toiseksi uskontotieteissä voi olla myös alueita, joissa ulkoinen yrittäjyys voi olla sen alan opiskelijan toimintamuotona tulevaisuudessa, tällaista on esittänyt julkisesti mm. Helsingin yliopiston kansleri Risto Ihamuotila (1997, 56). Kolmanneksi, yliopistollisen uskonnonopetuksen kautta tullaan kouluihin uskonnonopettajiksi ja siten myös se on vaikuttamassa siihen opetukseen, jota formaalissa koulussamme annetaan. Palaan tähän aiheeseen kappaleessa 5, kuten jo luokanopettajakoulutuksen yhteydessä lupasin.

Uskonnonopetuksen ammattikuva on julkisen sektorin ammatteihin tähtäävä ja jakautunut ensiksi kirkon viroissa toimimiseksi ja toisaalta opettajana toimimiseksi.

Tiedekuntaneuvoston vahvistamien pysyvääsmääräysten mukaan koulutusohjelman tavoitteena on. 1) Antaa valmius toimia teologista asiantuntemusta vaativissa tehtävissä uskonnollisten yhteisöjen, etenkin evankelis-luterilaisen kirkon palveluksessa sekä erilaisissa yhteiskunnallisissa tehtävissä, kuten sairaalalaitoksen, puolustusvoimien tai vankiloiden palveluksessa taikka kehitysyhteistyössä (He yo s 67).

Grunden för ämnesläroslinjen är framför allt uppgifter för ämneslärare i grundskola, gymnasium och övriga mellanstadieutbildning med religion som det ena undervisningsämnet (Å a s 18).

Hallintotiede ja julkishallinto

Nimensä mukaisesti koulutusohjelmat tähtäävät julkiselle sektorille tai suuriin organisaatioihin yritysmaailmassa.

Utbildningen skall ge färdighet att arbeta inom i första hand den regionala och kommunala förvaltningen, dvs. inom kommuner och samkommuner, också med administration och planering inom statsförvaltning, organisationer och företag (He yo s 38).

Toisaalta yrittäminen ja yrittäjänä toimiminen alalla ei ole koulutusohjelmassa kuolleeksi vaiettu ilmiö.

He voivat tähdätä esimerkiksi työsopimusuhteisen toimihenkilön, henkilöstöyrittäjän tai itsenäisen yrittäjän taikka julkisen viranhaltijan rooliin (Ta yo s 174).

Kolmanneksi rutiininomaisuus ja byrokraattisuus nähdään myös ilmiönä, josta myös tällä hallinnon alalla tulisi päästä jo irti.

Vi vill inte betona det rutinmässiga i byråkratens yrkesbild (Å a s

57).

Neljänneksi hallinto nähdään sään kaltaisena ilmiönä, joka on ja jolle ei voi mitään. Hallinto pyrkii myös perustelemaan olemassaoloaan sillä, että se pyrkii tehokkuuteen ja taloudellisuuteen.

Hallinto on kaikkiin organisaatioihin ja yhteiskuntiin sisältyvä ilmiö. Hallinto huolehtii organisaatioiden ja yhteiskuntien olemassaolosta. Hallinto pyrkii siihen että asiat saadaan tehdyksi tehokkaasti ja taloudellisesti (Ta yo s 178).

Yrittäjyyden suhde hallintoon on ambivalentti. Ensiksi yrittäjyys on vastaus ja väylä siihen, että yksilö haluaa pois muun muassa toisten hallinnon alla olemisesta, pois byrokraattisista jäykistä organisaatioista innovatiivisiin luoviin ja joustaviin työskentelytapoihin. Toisaalta, kun ja jos yritystoiminta jossain vaiheessa kasvaa, vaatii se väistämättä hallintokoneiston, joka pitää yrityksen asiat ainakin ympäröivään yhteiskuntaan ja sen byrokraatiaan kunnossa. Muussa tapauksessa yrityksen täytyy lopettaa toimintansa.

Kansantaloustiede

Perinteisesti ekonomistit ovat sijoittuneet valtion ja kuntien suunnittelutehtäviin, taloudellisiin tutkimuslaitoksiin, järjestöihin ja pankkeihin. Yritysten merkitys työnantajina korostuu lähivuosina (He yo s 70).

Yllä olevasta lainauksesta näkyy selkeästi mihin koulutusohjelma opiskelijoitaan sosiaalista. Julkinen sektori on korostetusti esillä mutta myös yritykset. Yritykset nähdään kuitenkin vain työnantajina, ei yrityksinä, joita itse luodaan. Toisaalta siihen ei työelämään sijoittumisen kannalta näytä olevan myöskään tarvetta.

He (ekonomistit) sijoittuvat hyvin koulutustaan vastaaviin tehtäviin (La yo s 155).

Ja kolmanneksi.

Kansantaloustiede eli yleinen taloustiede on yksi Nobel-palkituista itsenäisistä tieteenaloista (Ta yo s 62).

Kansantaloustiede on siis tiede, jolle kansantaloustiede riittää ja riittääköön se silloin muillekin. Lisäksi maininta Nobel-palkinnosta, aivan kuin se olisi jollakin tavalla absoluuttinen mittari, kertoo paljon tästä tieteenalasta. Ja varmemmaksi vakuudeksi seuraava havainto.

Opetuksellisenä tavoitteena on antaa sekä tieteellinen että käytännöllinen valmius sellaisiin työtehtäviin, jotka edellyttävät taloudellisten ilmiöiden kuvaamista, selittämistä, ennustamista, sekä toimenpidesuosituksen laadintaa päätöksenteon tarpeisiin kansantalouden eri tasoilla (Jy yo s 163).

Johtaminen ja organisaatiot

Johtamisen ja organisoinnin pääaineekseen valinneet opiskelijat ovat valmistuttuaan sijoittuneet monipuolisesti esimerkiksi henkilöstöhallinnon, taloushallinnon tai yleishallinnollisiin sekä kansainvälisiin johto- ja asiantuntijatehtäviin (Tukkk s 39).

Edellä oleva lainaus viittaa siihen perinteiseen käsitykseen siitä mitä ovat koulutuksen jälkeiset kauppatieteen maisterin tai ekonomin mahdolliset työnantajat. Kuva on kuitenkin muuttumassa.

Ihmisten johtamisen ja liiketoiminnan johtamisen yhteensovittamisen proplematiikkaa tarkastellaan seuraavista näkökulmista: johtajuus, henkilöstövoimavarojen johtaminen, organisointi, yrittäjyys, strateginen johtaminen (Ta yo s 35).

Eli vaikka tutkinnosta valmistuneet perinteisesti ja ehkä vielä tästä eteenkinpäin sijoittuvat etupäässä toisen palvelukseen isoihin organisaatioihin, on kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan syntymässä. Tästä osoituksena on, että yrittäjyydestä annetaan erikseen opetusta koulutusohjelmien muodossa Helsingissä, Jyväskylässä, Vaasassa, Kuopion yliopistossa ja Hankkenilla. Tähän palaan kohdassa yrittäjyys ja yrityksen taloustiede.

Hallinnon ja organisaation pääaine: Pääaineessa pyritään kehittämään kaikissa johtamistehtävissä vaadittavia johtajuusvalmiuksia ja liikkeenjohdollisia kykyjä kuten intuitiivista ja analyttistä ajattelua, päätöksentekokykyä, henkilösuhteiden hallintaan liittyviä kykyjä, emotionaalisia kykyjä, muutoksen hallintaa, luovuutta, innovatiivisuutta sekä esiintymis- ja ryhmätyöskentelyvalmiuksia...

Opetuksessa käytettävät monipuoliset opetusmenetelmät, mm. ryhmätyöskentely, roolipelit, case-työskentely, yritysvierailijat ja ulkomaiset luennoitsijat sekä itsetuntemusta lisäävät testit ja arvioinnit mahdollistavat monitahoisten tiedollisten ja taidollisten valmiuksien kehittymisen todellisiin työtilanteisiin. Yhteydet yritysmaailmaan ovat tiiviit esim. yrityksissä toimivien tuntiopettajien, yritysvierailujen ja yrityksiä kanssa yhteistyössä järjestettävien luentosarjojen muodossa (Va yo 34-35).

Tämän aineyhdistelmän alle näyttäisi siis keskittyvän kaikki se "hyvä" mitä yrittäjyyden viitekehityksessä voidaan ajatella kuuluvan. Toisaalta sen painoarvoa lisää vielä sen käsitys organisaatioiden tehokkaasta tavasta toimia, "kun ne toimivat tehokkaasti ne toimivat yrittäjämäisesti". Samalla on huomionarvoista se, että myös tästä perspektiivistä yrittäjämäisyys ja oppiva organisaatio voidaan yhdistää toisiinsa.

Vuorovaikutustaidot, onnistunut tiimien johtaminen ja sitoutuminen sekä yrittäjyys organisaatioissa ovat edellytyksiä menestykselle yrityksitoiminnalle (Tukkk s 39).

Opetuksen lähtökohtana on näkemys, että yrityksen jatkuva menestys liiketoiminnan kehittämisessä perustuu toimivaan ja oppivaan organisaatioon (Hkkk s 51).

Ja, ettei tämä jäisi vain korulauseiksi yrittäjyyteen ohjaamisessa, on koulutusohjelmista löydettävissä viittauksia myös suoraan ulkoisen yrittäjyyden suuntaan.

Liikkeenjohdon systeemien opintojaksot ovat laadukkaita, niissä sovelletaan uusimpia opetusmenetelmiä, etsitään luovia ratkaisuja ja käytetään runsaasti sovellusesimerkkejä.

Integroiva lähestymistapa luo vankan pohjan haastaviin työtehtäviin mm. - itsenäisiksi yrittäjiksi (Hkkk s 102).

Laskentatoimi

Laskentatoimi ohjaa opiskelijoitaan ensiksi palkkatoimeen suuriin tai suurehkoihin yrityksiin ja organisaatioihin.

Kirjanpitoapäällikkö, laskentapäällikkö, talouspäällikkö, talousjohtaja, tilintarkastaja, controller, yritysanalyttikko (Hkkk s 125).

Mutta myös ulkoinen yrittäminen ja yrittäjäyys on mukana mahdollisena tulevaisuuden urana.

He voivat tähdätä esimerkiksi työsopimusuhteisen toimihenkilön, henkilöstöyrittäjän tai itsenäisen yrittäjän taikka julkisen viranhaltijan rooliin (Ta yo s 174).

Myös opetusmenetelmällisesti luvataan käyttää yrittäjämäiseksi luokiteltavia ja yrittäjäyttä tukevia opetus- ja opiskelumenetelmiä.

Opetus on monimuotoista ja omatoimisuuteen kannustavaa. Runkoluentosarjojen ohella pienryhmätyöskentely, ammattitason atk-ohjelmilla tehdyt harjoitukset, case-opetus, käytännön asiantuntijoiden erikoisluentoesiintymät ja yrityksille laadittavat tutkielmat ovat merkittävä osa opetusta (Hkkk s 125).

Markkinointi

Markkinoinnin koulutusohjelma kouluttaa opiskelijoita etupäässä yksityiselle sektorille. Ammattikuva on toimimista suurissa organisaatioissa keski- ja ylemmässä johdossa. Ulkoisen yrittäjäyden viitekehyksessä yrittäjäyys jää vähemmälle huomiolle, sillä harvoin yritys ainakaan heti perustamisensa jälkeen on niin suuri, että siinä on sekä keski-että ylin johto. Toisaalta maininta, keski- ja ylin johto, viittaa teylorlaiseen linjaorganisaatiomalliin, joka sinällään ei ole niinkään yrittäjämäiseksi luonnehdittavissa, vaan korostaa ehkä enemmänkin byrokraattista koneistoa, jota vastaan yrittäjäyhdellä yritetään kamppailla.

Markkinointia opiskelleet ovat sijoittuneet pääasiassa yksityiselle sektorille keskijohdon ja ylimmän johdon tehtäviin...työskentelee melko tasan teollisuuden kaupan ja palveluelinkeinojen piirissä. Pieni osa on sijoittunut julkisen sektorin palvelukseen, lähinnä opetus- ja tutkimustehtäviin koti ja ulkomaisiin järjestöihin (Hkkk s 147).

Markkinoinnin koulutusohjelmassa korostetaan yrittäjänkin toiminnalle tärkeitä elementtejä kuten luovuutta, innovatiivisuutta ja suunnitelmallisuutta.

Itse opiskelussa korostuu omaehtoisuus, vaihtoehtoisuus ja tieteidenvälisyys.

Markkinoinnin opinto-ohjelma on tarkoitettu niille, jotka haluavat oppia ymmärtämään miten kuluttaja ja kilpailijat toimivat niin kotimaassa kuin ulkomailla, miten yritystä johdetaan markkinointiorientoituneesti ja suunnitelmallisesti, ja miten luovilla ja innovatiivisilla ratkaisuilla myös pienten yritysten on mahdollista menestyä.

Tavoitteena on opiskelu, joka tuottaa itsenäisiä, omaehtoiseen ajatteluun kykeneviä ihmisiä...

Erityispaino on asetettu innovatiivisuutta, luovuutta ja monitieteisyyttä edellyttävälle ryhmäopinnoille (Va yo 62).

Myös tämän tutkimuksen valossa esiin nousseita yrittäjämäisiä ominaisuuksia kuten omaehtoisuutta ja itsenäisyyttä korostetaan. Monitieteisyys puolestaan viittaa holistisuuteen ja sitä kautta myös yrittämiseen tai yrittäjämäiseen toimintaan.

Yrittäjyys ja yrityksen taloustieteet

Yrittäjyys on erillisenä oppiaineena Jyväskylän, Kuopion ja Vaasan yliopistoissa sekä Helsingin kauppakorkeakoulussa ja Hankkenilla Vaasassa. Näistä koulutusohjelmista ehkä sopii odottaa yrittäjyyden ja siihen kannustamisen koko kirjo. Kuitenkin sanonta "kaikki mikä kiiltää, ei ole kultaa" sopii tässäkin yhteydessä hyvin arvioimaan näitä koulutusohjelmia yrittäjyyden viitekehäksessä. Hyviä ja ehkä parhaita esimerkkejä tutkimusaiheesta löytyi, erityisesti Vaasan yliopiston ja Helsingin kauppakorkeakoulun kohdalta.

Yrittäjäekonomit toimivat yrittäjinä tai erilaisissa ylemmän ja keskijohdon tehtävissä teollisuudessa, kaupp- ja palvelualoilla, vakuutus- ja rahoitusalailla sekä esimies- ja asiantuntijatehtävissä koulutus- ja konsulttiorganisaatioissa, etujärjestöissä ja julkisella sektorilla (Hkkk s 186).

Mutta oli myös toisenlaisia esimerkkejä, joista yrittäjyys loisti nimeä lukuun ottamatta poissaolollaan. Viimeksi mainittuja esimerkiksi Jyväskylän ja Kuopion yliopistot.

Toisaalta myös opiskelijan ominaisuuksien tärkeys ja merkitys on huomattu opintojen jälkeisen työhön sijoittumisen edistämässä.

Todennäköistä on myös, että opiskelija, jonka osaaminen on pitkälle tuotteistettu ja kaupallistettu valmistusvaiheessa, on erinomaisessa asemassa valmistumisensa jälkeisiä työmahdollisuuksia ajatellen (Hkkk s 186).

Myös opetuksen rakenteen ja tavoitteiden voidaan todeta palvelevan yrittäjyyttä ja yrittäjämäistä toimintaa ja toimintatapaa.

Koulutusohjelman rakentamisessa lähtökohtana on ajatus toimintaympäristöstä, jota leimaavat kestävä kehitys sopeutuva, kasvava ja kansainvälistynyt PK-liiketoiminta ja sisäiselle ja ulkoiselle yhteistoiminnalle rakentuvat vastuuta ja tuloksellisuutta korostavat johtamis- ja kehittämismallit (Va yo s 23-24).

Opetus yrittäjyyden koulutusohjelmassa on monimuotoista ja painottaa omatoimisuutta, itsearviointia ja jatkuvaa tulosten aikaansaamista. Opetus rakentuu paljolti

yksilöllisille ja ryhmäprojekteille, joiden sisältönä on mm. tapauskohtainen konsultointi alueen pienyrityksissä tai liiketoimintasuunnitelmien laadinta alkavissa yrityksissä (Va yo s 24).

Opetuksen tavoitteena on antaa valmiudet, joiden avulla opiskelija kykenee ottamaan vastuun nykyaikaisen, verkostoituneen ja kansainvälistyvän yrityksen tai sen yksikön organisoimista, kehittämisestä ja johtamisesta. Toisaalta opetuksen tavoitteena on rohkaista ja auttaa opiskelijoita tekemään omista ideoistaan menestyviä innovaatioita (Hkkk s 186).

Muut yhteiskuntatieteet

Tässä kohdassa käsittelen lyhyesti yhteiskuntatieteisiin luokiteltavia tieteitä, jotka muodostuvat koulutusohjelmista, joita järjestetään vain yhdessä, kahdessa tai kolmessa yliopistossa Suomessa. Nämä koulutusohjelmat ovat: Åbo akademin Ekonomisk geografi, Vaasan yliopiston ja Helsingin sekä Turun kauppakorkeakoulun talousmaantieteen, Lapin yliopiston matkailun koulutusohjelman, Kansainvälisten suhteiden koulutusohjelmat Lapin yliopistossa ja Helsingin ja Turun kauppakorkeakoulussa.

Yhteistä näille kaikille koulutusohjelmille yrittäjyyden viitekehyksessä oli, että niistä opiskelijat valmistuivat pääsääntöisesti yritysten johtotehtäviin tai ylipäättään monipuolisesti elinkeinoelämän palvelukseen. Toisaalta koulutusohjelmien tavoiteasettelu jätti sen kokonaan huomiotta. Yrittäjyyteen ohjaaminen, samoin kuin yrittäjämäisiin toimintatapoihin ja ominaisuuksiin viittaavat menetelmät tai maininnat loistivat poissaolollaan.

Yhteenveto

Yhteiskuntatieteet yrittäjyyden viitekehyksessä muodostavat heterogeenisen ryhmän. Ensiksi tähän ryhmään kuuluu suuri joukko tieteitä, joiden tehtävänä on kouluttaa virkamiehiä julkisen sektorin tarpeisiin. Toisaalta yhteiskuntatieteiden "talousryhmä" on yhtä selkeästi suuntautunut yksityisen sektorin henkilöresurssitarpeiden tyydyttämiseen. Tällä sektorilla pääpaino on suurten organisaatioiden toiminnan tutkiminen ja opetus. Yrittäjyyden ja yrittäjämäisten ominaisuuksien huomioimisen suhteen taloustieteistä nousee esiin erityisesti johtamisen ja organisaatioiden koulutusohjelmat. Nämä selkeästi ilmoittavat ne tavoitteikseen, mutta lisäksi tekevät opiskelijoille tiettäväksi ja itselleen velvoittaviksi myös menetelmät, joiden avulla tavoitteisiin pyritään.

Kolmas ryhmä, ehkä hiukan yllättäen, löytyi luokanopettajien ja varhaiskasvatuksen koulutusohjelmista. Tässä ryhmässä korostuivat puhtaasti yrittävän yksilön yksilöominaisuuksiin kohdistuva koulutus, jossa ulkoinen yrittäjyys ehkä eksplisiittisesti on poissa, mutta joka luo yrittäjämäisten ominaisuuksien kautta edellytyksiä myös ulkoiselle yrittäjyydelle, jos opiskelija niin joskus haluaa. Yliopistoissa annettavan varhaiskasvatuksen- ja luokanopettajakoulutuksen kautta avautuu perspektiivi koko formaalin koulujärjestelmän yrittäjyyskasvatuksen viitekehykseen, tähän palaan lähemmin luvussa 5.

4.4 Soveltavat tieteet

Psykologia

Psykologian opiskelijan "tuleva työnantaja" viittaa julkiselle sektorille tai yksityissektorin organisaatioihin.

Typiska blivande arbetsplatser för psykologer är hälsovårdscentraler, skolor, sjukhus, mentalvårds, uppfostringsrådgivnings och arbetskraftsbyråer, samt organisationer inom den privata sektorn (Å a s 103).

Toisaalta psykologian opiskelun kautta on mahdollisuus ryhtyä ammatinharjoittajaksi, joka myös näkyy joissakin koulutusohjelmissa.

Psykologit ovat lisääntyvästi perustaneet myös omia yrityksiä tarjoten psykoterapia- ja konsulttipalveluja (Jy yo s 19).

Yrittäjyyteen ja sitä kautta itsensä työllistämiseen ei kuitenkaan näytä olevan tarvetta.

Työmarkkinatilanne on Etelä-Suomessakin hyvä. Pohjois-Suomen tilanne on aina ollut vielä parempi. Psykologisen tiedon tarve yhteiskunnassa kasvaa koko ajan ja palvelujen kysyntä lisääntyy (Tu yo s 156).

Yrittäjyyteen implisiittisesti vaikuttavia yksilöominaisuuksia tai niihin kannustamista tai opettamista ei koulutusohjelmissa juurikaan näy muutamaa poikkeusta lukuunottamatta.

Kognitiotiede oppiaineena on vielä nuori ja sen suoritustavat ovat joustavat. Opiskelijan oma-aloitteisuus on tämän vuoksi erittäin tärkeää (He yo s 133). Jatkuvaan opiskeluun (Ta yo s 59).

Lääketieteet

Lääkärikoulutusohjelma

Lääkärinkoulutusohjelmissa korostuu lehrplan-tyyppinen ajattelu siten, että koulutusohjelman tavoitteet varsinaisten oppisisältöjen luettelemisen ulkopuolella on tähdätty vain opintojen sujumiseen ja oikealla tavalla suorittamiseen. Tämä siitä huolimatta, että opinnohdistus ohjaa toisenlaiseen suuntaan.

Opintouudistuksen yleiseksi tavoitteeksi kirjattiin yksilön ja yhteiskunnan tarpeiden entistä parempi palveleminen, opetuksen painopisteen muuttaminen opetuskeskeisestä oppimista tukevaksi, huomion kiinnittyminen motivaatioon, innostukseen ja luovuuden vaalimiseen opinto-ohjelmassa, valmiuksien luominen elinikäiseen oppimiseen sekä parempien lähtökohtien antaminen tieteelliseen tutkimustyöhön. Erityistä huomiota kiinnitettiin vuorovaikutustaitojen oppimiseen (opinnohdistus 31 08 1993 s 17) (He yo s

17).

Toisaalta saattaahan olla, että itse opetus on muuttunut opinnouudistuksen suuntaiseksi, mutta sen vaikutus ei näy muulla tavalla tämän tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi valitussa opinto-oppaiden tavoiteosissa.

Hammaslääkärikoulutus

Hammaslääkärikoulutuksessa on havaittavissa samanlaisia piirteitä kuin lääkärikoulutusohjelmassakin. Tämä siitäkin huolimatta, että niin lääkärit kuin hammaslääkärit psykologien tapaan voivat ryhtyä yrittäjiksi ammatinharjoittajina. Toisaalta edellinen viestii myös siitä, ettei hammaslääkäriin yrittäjänä toimiminen vaadi kovin suurta innovatiivisuutta tai luovuutta, vaan korostaa ainoastaan ehkä ammatillisen osaamisen tärkeyttä ja ensiarvoisuutta yrittäjänä toimimisessa.

Laillistetulla hammaslääkärillä on oikeus harjoittaa hammaslääkäriä ammattia itsenäisesti laillistettuna ammattihenkilönä (Ou yo s 23).

Farmasia

Farmasian koulutusohjelman ammatillinen kuva identifioituu voimakkaasti julkiselle sektorille sairaaloihin ja lääketeollisuuden ja apteekkitoiminnan palkkatyöhön. Yrittäjyyttä ei ammattivaihtoehtona tai urana näkynyt ja lieneekin niin, että yrittäjyys esimerkiksi apteekkarina tulee ikäänkuin lahjana harvoille ja valituille farmasian parissa työskenteleville.

Största delen av farmaceuterna är anställda på apotek, deras antal är för närvarande omkring 3000. Läkemedelsindustrin ger arbete för 200 farmaceuter i tillverknings- och kontrolluppgifter, apoteksvarohandeln för 350 i försäljnings- och kontrolluppgifter, dessutom arbetar en del farmaceuter som läkemedelrepresentanter. På sjukhus behövs farmaceuter som föreståndare för läkemedelförråd och därtill erbjuder sjukförsäkringsbyråer och olika slags laboratorier arbete för ett antal farmaceuter (Å a s 43).

Terveystieteiden opettaja ja hallinnoija

Nimensä mukaan koulutusohjelmasta valmistutaan julkisen sektorin virkoihin.

Elintarvike ja ravitsemus

Alan ammattikuva ohjaa opiskelijoita jo valmiina olevien organisaatioiden palvelukseen.

Tutkinnon suorittaneiden tyypillisiä sijoittumispaikkoja ovat elintarviketeollisuus

aputoimintoinen, elintarvikekauppa, hotelli, ravintola- ja matkailuala, suurtaloudet, elintarvikehallinto ja -valvonta, alan järjestötehtävät sekä alan tutkimus ja koulutus (He yo 16).

Eläintieteet

Yleisenä tavoitteena on kouluttaa eläintuotannon asiantuntijoita tuotannollisiin tutkimus- ja kehitystehtäviin (Ku yo s 72).

Lisäksi antaa valmiuksia toimia eläintuotantoalan opetustehtävissä (Ku yo s 72).

Ehkä yllättävääkin, niin koulutusohjelmista ei löydy mainintaa ammattinharjoittamisesta yrittäjänä. Ongelmaa ei tässä suhteessa kuitenkaan liene, koska tie sitä kautta yrittäjäksi on niin selvä, ettei sitä oletettavasti erikseen tarvitse mainita.

Metsä ja ympäristö

Koulutusohjelmista valmistutaan asiantuntijatehtäviin palkkatyön kautta suuriin tai suurehkoihin organisaatioihin.

Ympäristötieteilijät voivat sijoittua mm. yritysten ja yhteisöjen asiantuntijatehtäviin, kuntien, kaupunkien ja läänien ympäristövirkoihin sekä ympäristölautakuntien ja terveyslautakuntien suunnittelu- ja esittelytehtäviin, erityisasiantuntijoiksi, keskushallinnon palvelukseen suunnittelijoiksi ja tarkastajiksi sekä opetus- ja tutkimustehtäviin (Ku yo s 93).

Toisaalta, vaikka palkkatyö onkin koulutuksen tavoite, on koulutusohjelmista löydettävissä, jos ei ulkoiseen niin ainakin sisäiseen yrittäjyyteen kannustavia piirteitä.

Liikkeenjohdon ja erityisesti markkinoinnin muiden työkalujen ohella korostetaan sosiaalista rohkeutta, esiintymiskykyä ja johtamistaitoja. Innovatiivisuus ja omaehtoisuus ovat opiskelun keskeisiä piirteitä (He yo s 20).

Insinööritieteet

Insinööritieteiden otsakkeen alla käsittelen seuraavia koulutusohjelmia; arkkitehtuurin, aluesuunnittelun, konetekniikan, tuotantotalouden, prosessitekniikan, rakennustekniikan, materiaali- ja kalliotekniiikan, sähkötekniikan, energiatekniiikan, kemian tekniikan, teknisen fysiikan, maanmittauksen ja puunjalostustekniikan koulutusohjelmat.

Yhteisenä piirteenä näille kaikille lukuun ottamatta arkkitehtuurin koulutusohjelmaa, on tiukka pitäytyminen koulutusohjelman sisäisen toteuttamisen ja oppisisältöjen tarkan suorittamisen selvittämisessä. Tämän tulkinnan mukaan yrittäjyys ja yrittäjämäisyys on kaukainen kokonaan vaiettu osa-alue opiskelua. Jos joku opiskelijoista haluaa koulutuksen jälkeen yrittäjäksi, on hänen yrittämisensä kiinnitetty ainoastaan yrittäjän ammattitaitoon ja niihin ominaisuuksiin, jotka hän on onnistunut hankkimaan opiskelunsa ulkopuolelta.

Mielenkiintoiseksi tämän havainnon tekee se, että juuri tältä alueelta löytyvän yrittäjyyden katsotaan ja toivotaan voivan olla se apu, jolla tämä maa nostetaan jaloilleen talouden ja työmarkkinoiden kannalta katsoen. Ehkä erilaiset uusyrityskeskukset tekniikan alan opiskelupaikkakunnilla ja muuallakin ovat yritys korvata koulutusohjelmien jättämää aukkoa. Tai toisaalta saattaa koulutusohjelmien laatijoilla olla uskomus, että nämä uusyrityskeskukset verkostojensa avulla ottavat yrittäjyyteen kannustamisen ja ohjaamisen huolekseen siten, ettei varsinaisten oppilaitosten itse opetuksessaan tarvitse puuttua koko asiaan.

Toisenlaisen poikkeuksen, ainakin johonkin asteeseen saakka, muodostavat arkkitehtien koulutusohjelmat. Ehkä arkkitehtitoiminta on perinteisesti ollutkin yrittäjämäistä ja yritystoimintaa harrastavaa.

Tavoitteena on antaa valmius itsenäiseen ja luovaan suunnitteluun arkkitehtuurin eri aloilla sekä yhteistyöhön suunnitteluun ja rakentamiseen osallistuvien ja suunniteltavaa ympäristöä käyttävien eri osapuolten kesken (Tkk s 31).

Toisaalta edellä olevan lainauksen yrittäjän ominaisuuksiksikin luokiteltavat, luovuus, itsenäisyys, yhteistyö, ovat niin itse arkkitehdin työhön liittyviä ominaisuuksia tai toimintatapoja, että tulkinta niiden yrittäjyysyhteydestä on ehkä uskallettu. Kuitenkin, jos ne ovat ominaisuuksia, joita tarvitaan arkkitehdin työssä ja jotka ovat käyttökelpoisia myöskin yrittäjyydessä, voidaan teoreettisesti ajatella, että siirtyminen jopa ulkoiseksi yrittäjäksi tältä pohjalta on helpompaa kuin ilman sitä.

Tietojenkäsittely

Ammatissa toimiminen julkisella sektorilla opettajana tai yksityisellä sektorilla suurten organisaatioiden asiantuntijoina, on se ammattikuva, johon tietojenkäsittelyn koulutusohjelmat sosiaalistavat opiskelijoitaan.

Koulutusohjelman tavoitteena on kouluttaa tietojenkäsittelyn asiantuntijoita teollisuuden, kaupan, hallinnon, tietojenkäsittelyalan yritysten ja tutkimuslaitosten palvelukseen sekä oppilaitosten opettajia (Tu yo s 286).

Toisaalta tietojenkäsittely liitetään perus- ja luonnontieteisiin opettajan ammatin kautta siten, että muiksi opetettaviksi aineiksi ohjataan tiukasti valitsemaan matematiikkaa, fysiikkaa ja kemiaa. Osittain kysymys on varmasti synergiaedusta, mutta onko se ainoa syy, jää tämän tutkimuksen valossa selvittämättä. Viimeksi mainitun selvittäminen vaatisi näiden oppiaineiden oppisisältöjen perinpohjaista tarkastelua ennen johtopäätösten tekemistä, eikä tähän ole tarkoituksenmukaista tämän tutkimuksen puitteissa mennä.

Opettajalinjalta voi valmistua peruskoulun tai lukion opettajaksi, jos valitsee toiseksi opetettavaksi aineeksi matematiikan, fysiikan tai kemian (Tu yo s 288).

Liikuntatieteet

Liikuntatieteitä Suomessa opetetaan vain Jyväskylän yliopistossa. Koulutusohjelman laatija olettaa opiskelijoiden tietävän, miksi ovat tulleet liikuntatieteelliseen. Opinto-opas tyytyy kertomaan tutkintojen rakenteen ja opintoja koskevista määräyksistä. Opintojen tavoitteet opiskelija saa luettavakseen oppaaseen lainatusta liikuntatieteellisiä tutkintoja koskevasta asetuksesta.

Yhteenveto

Soveltavien tieteiden ensimmäinen painopiste kohdistuu lääke- ja sitä lähellä olevien tieteiden tarkasteluun. Yrittäjyyden suhteen luonnollinen lähestymistapa on ammatinharjoittajayrittäjyys. Yrittäjyys tässäkin mielessä jää koulutusohjelmissa ainoastaan joidenkin opinto-oppaiden mainintojen varaan. Pääpaino on, jos sitä yrittäjyyden suhteen on, ammatillisen osaamisen suunnassa.

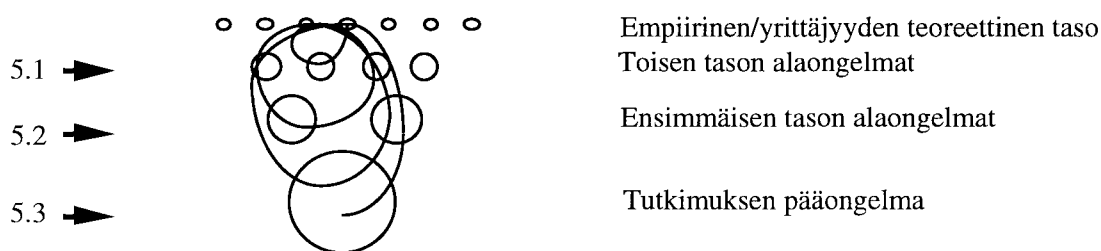
Toinen painopiste asettuu teknillisten tieteiden alueelle. Tätä aluetta arkikeskustelussa pidetään Suomen korkean koulutuksen olosuhteissa lupaavimpana uuden liiketoiminnan alueena. Tämän tutkimuksen valossa muu kuin varsinaiseen työn suorittamiseen kuuluva "yrittäjän" ammattitaito jää lähes kuolleeksi kirjaimeksi, jos kirjaimeksi ollenkaan. Yrittäjyys ja tätä kautta syntyväksi aiottu ulkoinen yrittäjyys ja liiketoiminta on jätetty muiden kuin itse oppilaitoksen edistettäväksi.

Tutkimusta varten oli tarkoitus tarkastella kaikkien Suomen kokeakoulutusta antavien oppilaitosten kaikkia koulutusohjelmia. Näin tehtiinkin. Kaksi on kuitenkin joukosta poissa eli kuvataideakatemia ja maanpuolustuskorkeakoulu. Niiden opinto-oppaita ei löytynyt miltään viimeiseltä kymmeneltä vuodelta empiirisen aineiston lähteenä käytetyn Jyväskylän yliopiston kirjaston arkistosta.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Edellisessä luvussa esittelin niitä yksittäisiä löydöksiä, joita yrittäjyyden viitekehyksessä koulutusohjelmista oli löydettävissä. Kvalitatiivisen tutkimuksen päämäärä ei kuitenkaan ole itsessään datan kerääminen. Kvalitatiivisen tekniikan kulminaatio onkin analyysi ja tulkinta. Haaste on löytää merkityksiä massiivisesta aineistosta käyttäen koko informaatio, identifioida merkittävät mallit ja muodostaa viitekehys, jonka data paljastaa. Tässä kappaleessa on tehtävänä pureutua tuohon viitekehykseen. Luvun käsittelyperspektiivi on lähinnä niiden yrittäjyyden ominaisuuksien ja empiirisen aineiston kautta esiin nousseiden ominaisuuksien yhdistäminen sekä vertaaminen teoriaperustaan ja edelleen, ratkaista tutkimuksen pääongelma.

Tässä luvussa ratkaistaan tutkimuksen ongelmat. Metodisesti ongelmat ratkaistaan kuvion 11 mukaisesti hermeneuttisessa kehässä reflektoiden. Empiiristen havaintojen avulla ensin vastataan toisen tason alaongelmiin kappaleessa 5.1. Tämän jälkeen tarkastellaan empiirisestä aineistosta kerättyä dataa hyödyntäen kasvatusteoreettista pohdintaa ja ratkaistaan tutkimuksen ensimmäisen tason alaongelmat kappaleessa 5.2. Kolmannessa vaiheessa empiirisen aineiston ja toisen ja ensimmäisen tason ongelmanratkaisujen avulla ratkaistaan tutkimuksen pääongelma kappaleessa 5.3.

KUVIO 11

Luvun 5 asema tutkimusongelmien ratkaisussa

Tutkimuksen lähestymistapa on induktiivinen (ks. Patton 1990, 44–45) tai käsitteellis-induktiivinen (begreppsligt-induktiva) (Eneroth 1984, 47, 58), eli tutkimuksen kuluessa aineistosta esiin nousseet teemat ja niihin liittyvät kasvatustieteelliset teoriat ovat ohjanneet tutkimuksen kulkua. Tutkimuksen aikana on pyritty niin kutsuttuun hermeneuttiseen kehään, jonka avulla on pyritty ymmärtämään ongelma-aluetta empiirisen aineiston ehdoilla. Eli mikä aineistossa on, tässä tapauksessa yrittäjyyteen suhteessa tai siinä mukana olevaa aineistoa, ja miten havaittu aineisto yrittäjyyteen mahdollisesti vaikuttaa, jos vaikuttaa. Tässä prosessissa on samalla tarkennettu tämän tutkimuksen ongelma-asettelua yllä olevan kuvion mukaiseksi. Toisin sanoen tutkimuksen kuluessa ongelmien määrittely ja hierarkkisuus on saanut sen muodon missä sen tässä raportissa esitän.

5.1 Yliopisto-opiskelijan tuleva ammattikuva

Pääsääntöisesti yliopisto ohjaa oppilaitaan valtion tai ylipäätään julkisen sektorin virkoihin. Toisaalta myös yksityinen sektori näyttäisi olevan mahdollinen opiskelun jälkeinen työnantaja. Nimenomaisesti työnantaja, siksi vähän opiskelijoita orientoitiin koulutusohjelmissa yrittäjyyteen ja nimenomaan ulkoisen yrittäjän uralle.

Kysymys opiskelijan tulevasta ammattikuvasta on tärkeä pohdittaessa pyrkimyksiä lisätä yrittäjyyttä ja varsinkin ulkoista yrittäjyyttä. Koulutusohjelmat ohjaavat opiskelijoita hakemaan ammatillista identiteettiään sen pohjalta mitä heille mahdollisista ammattikuvista on kerrottu. Identiteetin muodostuminen ja ammatti ja koulutusuralle antautuminen on identiteetin kehittymiseen liittyvä ajanjakso, jonka "herkkyyskausi" ajoittuu murrosiän loppupuolelle. Identiteetin kehityksen "herkkyyskauden" suhteen yliopisto saattaa olla myöhässä, identiteettirakenne on kuitenkin dynaaminen eikä staattinen, ja siihen lisätään ja sitä kartoitetaan jatkuvasti (Marcia 1980 159). Sen kehityksessä saattaa lisäksi olla esimerkiksi elämäntilanteeseen liittyviä syitä (Kuusinen 1995, 127), joiden johdosta myöhempi ajankohta myös identiteetinkehityksen osalta on merkittävässä roolissa (Marcia 1980, 160-161).

Ennen kuin siirryn tarkastelemaan yliopistojen opetus suunnitelmia identiteetin kehittymisen perspektiivistä sekä opetus suunnitelmien ohjailua kohti haluttua tai todennäköistä ammattimallia, esitän lyhyen katsauksen Marcian neljään identiteettistatusluokitukseen.

TAULUKKO 7 Neljä mahdollista identiteettitilastusta Marcian mukaan

- *työskennelty identiteetti (identity achievement)
- *otettu identiteetti (foreclosure status)
- *selkiytymätön identiteetti (identity diffusion)
- *moratorio eli selvittelyvaihe (moratorium).

Työskennelty identiteetti: yksilö on tunnustellut ja kokeillut valittavana olevia vaihtoehtoisia sosiaalisia rooleja, on kokemustensa perusteella valinnut niistä jonkin ja sitoutunut toimimaan sen mukaisesti. Esimerkiksi nuori on harkinnut erilaisia ammatteja, tutustunut joihinkin vaihtoehtoihin ja kokemustensa perusteella sitten tehnyt valintansa ja toimii sen mukaisesti (Kuusinen 1995, 125).

Otetussa identiteetissä yksilö ei ole tunnustellut eikä kokeillut vaihtoehtoja, vaan on sitoutunut rooleja ja arvoja koskeviin ratkaisuihin omaksumalla lapsuuden samaistumiskohteiden, erityisesti vanhempien, arvostusten ja odotusten mukaisen vaihtoehdon (Kuusinen 1995, 126).

Selkiytymätön identiteetti on silloin, kun yksilö ei ole lainkaan selvitetty vaihtoehtoja eikä ole sitoutunut minkäänlaisiin ratkaisuihin tai toisaalta hän on jossain määrin tuntenut identiteetin selvittelyn tarvetta, mutta ei ole kuitenkaan tunnustellut eikä kokeillut eri vaihtoehtoja (Kuusinen 1995, 126).

Moratoriovaiheessa yksilö selvittelee ja arvioi erilaisia vaihtoehtoisia sosiaalisia rooleja, mutta ei ole vielä tehnyt valintaansa ja sitoutunut toimimaan sen pohjalta vaan ponnistelee löytääkseen ratkaisun. Peruskoulun loppuvaiheessa olevat elävät usein juuri moratoriovaihetta. Esimerkiksi peruskoulun 10. luokka ja lukion alkuvaihe ovat monilla lisäaikaa identiteetin, erityisesti ammatillisen, selkiyttämässä (Kuusinen 1995, 125-126).

Tätä persoonallisuuden ja identiteetin kehitysvaiheen (identifikaation) tärkeyttä korostaa esimerkiksi Kaila (1952, 344). Identifikaatiossa yksilö pyrkii samastamaan itsensä toisen ihmisen kanssa niin, että hän käyttäytymisessään, mikäli mahdollista, jäljittelee tätä toista. Tässä yhteydessä merkittävää on, että mainittu identifikaatio saattaa myös olla täysin tiedoton. Tietysti se voi olla tietoinenkin ja voi olla, että asianomainen täysin tietoisesti tavoittelee käyttäytymisensä yhtäläistymistä erään määrätyn ihannekuvan kanssa. Tavallisin tapaus on, että määrätty vieras henkilö on asianomaiseen yksilöön tehnyt syvän vaikutuksen ja että hänessä on sen johdosta virinnyt tarve määrätynsuuntaiseen käyttäytymiseen, ilman että edes syntyy mitään selvää käyttäytymisen ihannekuvaa.

Vaikka yliopistojen koulutusohjelmat eivät suoraan välitäkään mallia identifikaation välineeksi, ohjaavat ne kuitenkin ajattelua ja identifikaatiomallin etsintää. Tätä kautta niillä on vaikutuksensa siihen, mistä yliopistossa oleva opiskelija mallinsa hankkii valitsemallaan opiskelu-uralla. Kyseessä ei varmasti, ammattuuralle ohjauksen tai identifikaation suhteen, ole deterministinen malli, mutta kiistatonta on,

että suuntautuminen tapahtuu luontevimmin osoitetun polun suuntaan, kuin suuntaan, josta kukaan ei mainitse mitään.

Ammatillinen kuva ja opiskelijan mahdollinen työnantaja löytyy *perus-, luonnon ja ideatieteissä* julkiselta sektorilta ja erityisesti opettajan ammatista kun kyseessä ovat filosofia, matematiikka, fysiikka, kemia, biologia, biokemia ja maantiede. Suuryritysten palvelukseen ohjaavat, matematiikka, fysiikka, kemia, biologia, biokemia. Biologiassa ja toisaalta maantieteessä yksityisyritteliäisyys ja ammatinharjoittaminen nähdään yhtenä mahdollisena työllistymisvaihtoehtona.

Humanististissa tieteissä ammattisuuntautuneisuus koulutusohjelmissa viittaa voimakkaasti julkiselle sektorille, opettajuuteen kun kyseessä ovat historia, kielitieteet ja taiteet. Toisaalta julkisen sektorin ohella yksityinen sektori ja jopa yrittäjäyys näkyy selkeästi esimerkiksi informaatiotutkimuksen ja tiedotusopin opintosuunnitelmissa.

Yhteiskuntatieteet ohjaavat opiskelijoita julkiselle sektorille tai suuriin organisaatioihin kun kyseessä ovat sosiologia, sosiaalipsykologia, sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka, sosiaalityö, kasvatustiede, luokanopettaja, aineenopettaja, varhaiskasvatus, erityispedagogiikka, valtio-oppi, oikeustieteet, uskonto, hallintotiede ja julkishallinto, kansantaloustiede. Suuriin yrityksiin ohjaavat johtaminen ja organisaatiot, laskentatoimi, markkinointi, yrittäjäyys ja yrityksen taloustieteet. Yrittäjiksi ohjaavat aineenopettaja (tekstiilityö) ja yrittäjäyys koulutusohjelmat.

Soveltavien tieteiden opiskelija sijoittuu opintojen päättyessä joko julkiselle sektorille tai yksityisektorin organisaatioihin kun kyseessä ovat psykologia, lääketieteet, farmasia, eläintieteet, tietojenkäsittely. Toisaalta viitataan valmistuneiden sijoittuvan palkkatyön kautta suuriin tai suurehkoihin yrityksiin kun kyseessä ovat metsä ja ympäristö, insinööritieteet. Yrittäjänä toimiminen nähtiin mahdollisuutena ainakin psykologian ja arkkitehtuurin koulutusohjelmissa.

Tämän tutkimuksen valossa yliopisto kouluttaa virkamiehistöä julkisen sektorin virkoihin ja toisaalta suurten yritysten ja organisaatioiden palvelukseen, johto tai hallintotehtäviin. Yrittäjäyteen orientointia, jos sitä löytyi, löytyi lähinnä ammattiharjoittajayrittäjiksi ohjaamisen muodossa tai aivan viimeaikoina räätälöityjen yrittäjäyyskoulutusohjelmien kautta joissa myös ulkoinen yrittäjäyys nähtiin mahdollisena ammattivaihtoehtona.

Yliopisto on tällä tavalla edelleen väylä virkamiesammattiin tai toimenhaltijaksi. Yrittäjäyys ja yrittäjämäisyys ei ole yliopiston tavoitteiden mukainen, opiskelun jälkeinen opittujen tietojen ja taitojen kanavointiväylä. Tämä havainto antaa paljon ajattelemisenaihetta yliopiston koulutusohjelmien laatijalle tulevaisuudessa, jos ja kun ympäristömme on edelleen muuttumassa postmodernin yhteiskunnan piirteiden mukaisesti epävarmemmaksi ja ennustamattommaksi ja jossa suoria polkuja koulutuksesta työelämään ei ole.

5.1.1 Tarve merkitysperspektiivin transformaatioon

Työllisyystilanne muuttui dramaattisesti tämän vuosikymmenen vaihteessa. Tutkijoiden mielestä olemme murrosvaiheessa (ks. luku 1), jossa vanhat totutut toimintatavat eivät näytä toimivan esimerkiksi työttömyyden poistamiseksi. Yhtenä lähestymistapana ratkaista työttömyysongelma on esitetty mm. yrittäjyyttä. Onko yliopistolla tarvetta muuttaa opetustaan tästä syystä yrittäjyyttä tukevaksi on seuraava kysymys, jonka kautta pyrin lähestymään tutkimusongelmien ja erityisesti pääongelman ratkaisemista.

Edellä on esitetty, että perinteisesti yliopiston kautta on täytetty ensin kirkon, valtion ja myöhemmin suurten organisaatioiden viran- ja toimentäyttötarpeet. Tilanne joitain poikkeuksia lukuun ottamatta näyttäisi edelleen olevan edellä kuvatun kaltainen. Yhteiskunnassa yleisesti ja esimerkiksi Kyrön (1997) tutkimuksen perusteella näyttäisi kuitenkin meneillään olevan murros, jonka seurauksena yrittäjyys ja yrittäjänä toimiminen saisi uuden aiemmasta tulkinnasta poikkeavan merkityksen. Onko murros tapahtumassa tai onko sitä kautta muutokselle, myös yliopistossa, tarvetta esimerkiksi siten, että se pakottaisi koulutusohjelmien laatijan miettimään koulutusohjelmansa perusteita ja tavoitteita, jää nähtäväksi.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan yliopistojen eli erilaisten tiedeinstituutioiden suhdetta tähän edellä kuvattuun muutokseen. Ovatko nämä instituutiot havainneet tai havaitsemassa murroksen kaltaista muutosta, ja miten ne suhtautuvat omalta kohdaltaan siihen? Tätä ongelmakenttää arvioitaessa voidaan puhua Mezirowin (1995) merkitysperspektiivin transformaatiosta. *Merkitysperspektiivin transformaatio* perustuu niiden merkitysten kriittiselle reflektiolle, jonka perusteella yksilö ohjaa toimintaansa ja luo uutta merkitysperspektiiviä. Koulutusohjelmien laatija ei kuitenkaan ole yksilö, vaan instituutio. Instituutio tai koulutusorganisaatio ei kuitenkaan ole itsenään mitään, vaan se muodostuu niistä ihmisistä, joita sen sisällä on. Tässä mielessä koulutusohjelmat kuvastavat sitä merkitysperspektiiviä, ja siten mahdollista muutostarvetta organisaation koulutusohjelmien laatijan näkökulmasta. Edellä mainittu rakentaakin pohjan tarkastelukulmalle, jossa tutkimuksen empiiristä aineistoa lähestytään edelleen toisen tason alaongelmien kautta, ja jotka ovat tieteenalan käsitys itsestään sekä opiskelijoiden työnsaantimahdollisuudet opintojen jälkeen.

Alan työnsaantimahdollisuudet ja työllisyystilanteen kuvaukset kuvastavat sitä merkitysperspektiivin transformaation tarvetta, joka koulutusohjelman laatijalla on, tai ei ole. Toisaalta koulutusohjelman, tai tieteen käsitys itsestään on pohjana sille tulkinnalle, jonka mukaan tiede, tai ala on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Onko tieteen näkökulma holistinen vai atomistinen, eli kysymys on siitä, onko sillä edellytyksiä muuta kuin itsensä kautta saada tietoa ympäristön muutoksista, ja siinä ilmenevistä muutostarpeista, sitä itseään ja toimintaansa kohtaan. Näen yrittäjyyden tässä yhteydessä holistisena järjestelmänä, jossa

kokonaisuus on määräämässä osien toiminnasta ja tarkoituksesta (vrt. Kaila 1952, 27). Päinvastaisessa tapauksessa, eli atomistisessa, osat ovat määräävässä asemassa kokonaisuuden suhteen. Holistisuus ja yrittäjyys eivät ole synonyymejä, mutta systeemiajattelu on eräs ominaisuus yrittäjämäisille organisaatioille. Aiemmin olen yhdistänyt yrittäjämäisyyden oppivan organisaation metaforaan (Cornwall & Perlman 1990, 94. Strömmer 1997, 43). Oppivan organisaation ja systeemiajattelun kuulumista sen ominaisuuksiin on tutkinut mm Senge. Senge (1990 6-7) kirjoittaa: "Toiminnan osilla on vaikutusta toisiin toiminnan osiin, mutta vaikutus on usein piilossa. Me voimme ymmärtää systeemin vain tarkastelemalla kokonaisuutta, ei vain mallin yksittäistä osaa. Ihmisen yrittäminen ja ponnistelu on myös oma systeeminsä. Myös ne ponnahtavat esiin näkymättömien toimien yhteenkytkeytyneenä toimintana. On epäilemättä hankala nähdä koko mallia, mutta kun pyrimme fokuoimaan yhtä tilannetta ja eristämään sen systeemin osat, ihmettelemme miksi eivät meidän syvimät ongelmamme näytä koskaan ratkeavan". Sengen edellä esittelemän ongelman ratkaisemiseen systeemiajattelu, ja sitä kautta holistinen lähestymistapa, saavat perustelunsa.

Tieteen käsitys itsestään. Perus-, luonnon- ja ideatieteiden kohdalla ilmenee useasti tutkimuksen empiirisessä aineistossa itsekeskeinen ja joskus hyvinkin omanarvontuntoinen käsitys itsestä tieteiden kentässä kun kyseessä ovat filosofia, matematiikka, fysiikka ja kemia. Vastaavaa ei muista tieteenalaryhmistä löytynyt paitsi *yhteiskuntatieteiden* osalta hallintotieteen ja julkishallinnon koulutusohjelmasta, jonka mukaan hallinto huolehtii organisaatioiden ja yhteiskuntien olemassaolosta. Edellisen lisäksi myös kansantaloustiede pitää itseään keskiössä perustellen sitä sillä, että se on yksi Nobel-palkituista itsenäisistä tieteenaloista, aivan kuin Nobel-palkinto olisi jokin absoluuttinen mittari ja määre.

Työllisyystilanteesta ollaan monen tieteen kohdalla huolestuneita. *Perus-, luonnon- ja ideatieteet*, kun kyseessä ovat filosofia, geologia. Matematiikassa, samoin kuin biologiassa kuluvaan vuosikymmenen alussa työllisyystilanne huononi nopeasti, mutta on kuitenkin paranemassa. Työllisyystilanne nyt, ja tulevaisuudessa on hyvä tilastotieteessä, fysiikassa, kemiassa. Jopa niin hyvä, että esimerkiksi kemia onnittelee itseään siitä, että heillä työnsaantimahdollisuudet ovat paremmat kuin muilla akateemisilla aloilla keskimäärin. Eli absoluuttisella työllistymisen tasolla ei ole suurta merkitystä, jos suhteellisesti ollaan muita paremmalla tasolla. Tästä perspektiivistä katsoen perus-, luonnon- ja ideatieteissä ei ole syntynyt, tai syntymässä tarvetta muuttaa merkitysperspektiivejä. Poikkeuksena edelliseen vain biologian koulutusohjelma, jossa kehoitetaan vapaasti valittaviin opintoihin liittämään ammattitaitoa tukevia opintoja, kuten yrittäjyyskoulutusta.

Humanistiset tieteet ei juurikaan kommentoi työllisyystilannetta koulutusohjelmissaan. Toisaalta tarvetta uuteen ajatteluun ja yrittäjämäiseen lähestymiseen ei juurikaan löytynyt. Joitakin merkkejä uuden ajattelun tarpeellisuudesta oli löydettävissä esimerkiksi kirjallisuustieteestä. Kolmanneksi, informaatiotieteissä on tavoitteena mm. orientoituminen yrittäjyyteen, joka kuvastaa sitä käsitystä, etteivät vanhat

mallit ja suora putki yliopistosta työelämään olekaan enää auki. Onko viimeksi mainittu merkki merkitysperspektiivin transformaation tarpeellisuudesta laajemminkin humanistisissa tieteissä jää nähtäväksi tulevaisuudessa.

Yhteiskuntatieteiden kohdalla työllisyystilanne on koulutusohjelmien mukaan hyvä, vaikka yleinen työllisyystilanne heijastuu esimerkiksi sosiologiaa opiskelleiden työnsaantiin. *Soveltavissa tieteissä* työllisyystilanne on hyvä psykologiassa, muita aloja parempi farmasian alalla. Eli myös näillä aloilla suhteellinen paremmuus riittää, vaikka absoluuttisessa tilanteessa olisi toivomisen varaa. Pääsääntöisesti soveltavat tieteet eivät kuitenkaan informoi koulutusohjelmissaan alan työllisyystilanteesta paljonkaan.

Koulutusohjelmien maininnat opiskelijoiden opintojen jälkeisen työllistymisen suhteen kuvastavat asennetta, jollainen yliopistolla koulutusinstituutiona, ainakin tästä perpektiivistä katsoen on. Vaikka absoluuttisesti työttömyys myös akateemisilla aloilla olisi sietämättömän korkea näyttää koulutusohjelmien laatijalle riittävän suhteellinen, parempi työllistymisaste kuin työttömyys on yleensä, tai akateemisilla aloilla erikseen. Tällä tavalla menetellessään tieteenala ja yleensä yliopisto väistää vastuutaan ja kieltää merkitysperspektiivin transformaation tarpeen ja siten se kuvittelee voivansa jatkaa kuin mitään ei olisi tapahtumassa. Toisaalta äänenpainoja yrittäjyyden tai yrittäjämäisten ominaisuuksien tarpeellisuudesta tai hyväksikäytöstä opiskelijan eduksi ja työllistymisen mahdollistajaksi löytyi jo jonkin verran. Kuvastaako viimeksi mainittu merkitysperspektiivin transformaatiota ja tuleeko se leviämään laajemmalle yliopistossa jää nähtäväksi.

Käytettäessä tieteen käsitystä itsestään ja työllistymisarvioita yrittäjyyden lisäämisen mahdollisena indikaattorina ja merkitysperspektiivin muutostarpeen osoittimena, tulee ottaa huomioon seuraavaa. Työllistymisarviot saattavat olla koulutusohjelmissa aivan jostain muustakin syystä kuin kuvaamassa tieteenalan tai tieteen käsitystä itsestään ja muutostarpeesta. Ne saattavat olla siellä esimerkiksi houkuttelemassa opiskelijoita oman tieteen piiriin, lupaamalla tällä tavalla epäsuorasti muita paremmat työnsaantimahdollisuudet opintojen päätyttyä. Kumpi tulkinta tai selitys on oikea, vai onko taustalla jokin kolmas syy, jää tässä selvittämättä, mutta antaa kuitenkin ajattelemisen aihetta ratkaistaessa tutkimuksen pääongelmaa.

5.2 Yliopiston yrittäjämäiset toimintatavat ja yrittäjäominaisuudet

Seuraavaksi käsittelen yliopiston koulutusohjelmia tavoitekuvausten kautta, niitä mahdollisia yrittäjyyteen, yrittäjämäiseen toimintatapaan ja

yrittäjämäisiin ominaisuuksiin kannustavia tai karkoittavia ilmiöitä. Tarkastelun lähtökohtana pidän tutkimuksen teoreettisen osan yrittäjyysominaisuuksia ja edellisten lukujen esiin nostamia teemoja. Tässä kohdassa siirryn tutkimusongelman reflektiossa ensimmäisen tason alaongelmien selvittämiseen. Millaisia valmiuksia yliopisto antaa yrittäjämäisiin ominaisuuksiin? Minkälaisia työtapoja yliopisto suosii? Selvitän itse yrittäjän ominaisuuksiin ja toimintatapaan suoraan, nyt jo eksplisiittisestikin, liitettäviä käytänteitä ja ominaisuuksien vahvistamista.

Perus-, luonnon- ja ideatieteitä leimaa melko tiukka koulumaisuus ja opintoja johdetaan tiukasti oppilaitoksesta käsin. Edellinen näkyy mm. matematiikan, fysiikan, kemian koulutusohjelmassa, sekä maantieteessä. Biokemian koulutusohjelma puolestaan on voimakkaasti strukturoitu ja voimakkaasti aikataulutettu. Poikkeuksen tällä tieteenalalla tekee geologia, joka kertoo olevansa uusiin ja käyttökelpoisiin sovellutuksiin tähtäävää koulutusta.

Kaiken kaikkiaan voidaan makrohavaintona perus-, luonnon- ja ideatieteistä sanoa, että niitä leimaa tiukka kontrolli ja koulumaisuus, jossa opiskelijalla itsellään ei ole suuriakaan mahdollisuuksia vaikuttaa opintojensa itsenäiseen ohjaamiseen. Omalta osaltaan tämä saattaa johtua näiden tieteiden eksaktista luonteesta, joka saattaa vaatia juuri kuvatuista opiskelutapaa. Yrittäjyyden viitekehyksessä sen kautta opitaan kuitenkin, ehkä enemmän byrograattisuuteen ja keskusjohtoisuuteen, kuin yrittäjän toiminnalle leimaa antaviin piirteisiin eli itseohjautuvuuteen, oman toiminnan subjektiksi tulemiseen jne. Oman mielenkiintoisen lisän tähän tulkintaan tuo opinto-oppaissa esiintyvä ohjaus tai määräys siitä, mitkä voivat olla jonkin peruskoulussa opetettavan eksaktin tieteen oppiaineen opettajan opetettavat sivuaineet. Esimerkkinä viimeksi mainitusta kemian koulutusohjelma, jossa aineenopettajan suuntautumisvaihtoehdossa toinen opetettava aine on fysiikka, matematiikka tai tietotekniikka. Palaan tähän aiheeseen vielä myöhemmin, kun pohdin yliopiston suhdetta koko formaalin koulujärjestelmän kautta yrittäjyyskasvatukseen.

Humanistiset tieteet muodostavat heterogeenisen joukon tieteitä yrittäjyyden viitekehyksessä. Ensiksi historiatieteet pyrkivät koulutuksen avulla kehittämään opiskelijan kykyä jäsentää maailmaansa. Kyky on yrittäjälle tärkeä ja merkityksellinen, koska sen avulla voi havaita ja tulkita niitä muutoksia, joita on tapahtumassa, ja siten kyetä myös hyödyntämään nämä muutokset. Toisaalta historia oppiaineena katsoo yrittäjyyden suhteen väärään suuntaan eli menneisyyteen, kun yrittäjän toiminta on aina tulevaisuuteen suuntautunutta. Kuitenkin historia näyttäytyy tärkeänä yrittäjyyden viitekehyksessä, sillä yrittäjyyttä lähellä olevissa taloustieteissä ollaan tällä hetkellä kiinnostuneita ainakin taloushistoriasta.

Vaivaako yrittäjyyden, ja maailman murroksen kautta tätä historiankin lähestymistapaa, se Kyrön esiintuoma ongelma, että "käsitteen muotoutuminen – samalla, kun se kantaa menneitä merkityksiä sisällään – luo kuhunkin aikakauteen ja eri oloihin paremmin soveltuvan merkitysisällön" (Kyrö 1997, 78). Ongelmana on siis, ettei postmodernin ajan kulttuurin ilmiöitä voi täysin selittää modernin ajan tulkintojen

kautta, myös tällä tavalla tulkittuna historia luo edellytyksiä ymmärtää käsitettä, mutta ei kykene sitä tulkitsemaan kuin jälkikäteen, ja siten ehkä myös virheellisesti.

Humanististen tieteiden toisen alueen muodostavat kielitieteet ja viestintä. Kuten humanistiset tieteet yleensä, niin kieli ja viestintätieteet erityisesti, ovat yrittäjyyden viitekehyksessä kahtiajakoiset. Kielet ja kielitieteet ja niiden koulutusohjelmat ovat hyvin lehrplan-tyyppisiä ja siten aineeseen itseensä päin kääntyneitä, ja joissa korostuu vain itse substanssi ja sen suorittamiseen liittyvä informaatio. Informaatiotieteet toisaalla esittävät tavoitteenaan mm. orientoitumisen yrittäjyyteen. Tällä tavalla ne edustavat tieteenalan yrittäjyyteen suhtautumisen myönteisintä laitaa. Taiteet humanistisella tieteenalalla edustavat myös monessa suhteessa tieteenalan yrittäjyysorientoituneinta osaa. Osaltaan tämä saattaa johtua siitä, että yrittäjyyteen tässäkin tukimuksessa liitetty luovuus on taiteiden ominta aluetta. Toisaalta taiteisiin luettavat eräät suuntautumisalueet, kuten esimerkiksi teollinen muotoilu, on selkeästi suuntautunut taiteellisen näkemyksen hyödyntämiseen taloudellisella tavalla.

Yhteiskuntatieteet tieteenalana on mielenkiintoinen. Osa sen koulutusohjelmista tähtää selkeästi julkiselle sektorille. Niitä ovat sosiologia, sosiaalitieteet, kasvatus ja sen tieteet, valtio-oppi, hallintotiede ja julkishallinto, oikeustieteet, kansantaloustiede jne. Toisaalta on koulutusohjelmia, jotka lähinnä taloustieteiden kautta lähestyvät yritystoimintaa ja ovat siten luonnollisella tavalla myös lähellä yritystoimintaa ja yrittämistä.

Toisaalta luokanopettajakoulutuksen ja varhaiskasvatuksen koulutusohjelmista nousee ylös yrittäjämäisiä ominaisuuksia esiin nostavia teemoja ja niiden kehittymisen edellytyksiä. Näissä koulutusohjelmissa huomaa itseohjautuvuuden, oma-aloitteisuuden, omavastuisuuden, kommunikaatiotaitojen, tulevaisuuteen suuntautuneisuuden sekä oppimisen holistisuuden olevan opiskelun kantavia tavoitteita. Tämän lisäksi pyritään siihen, etteivät ne jää vain kirjaimiksi koulutusohjelmaan, vaan tavoitteiden toteutumista pyritään tukemaan oppimiskäytänteillä, joita ovat esimerkiksi projekti-, ongelmanratkaisutehtävät, pienryhmätyöskentely ja opintopiirit. Pääpaino on siinä, että opiskelija muuttuu vastaanottajasta oman opiskelunsa subjektiksi. Oman oppimisen aktiiviseksi subjektiksi muuttumisen Lonka ja Lonka (1991, 126) yhdistävät aktivoivaan opetukseen. Aktivoivilla opetusmenetelmillä he tarkoittavat mm. integrointia, joka on työtapa, jossa pyritään luomaan yhteyksiä eri sisältöjen tai oppiaineiden välille tai jossa menetelmällisiä opintoja yhdistetään tiedollisiin. Tämän työtavan avulla pyritään estämään sellaisten jäykkien, erillisten muistiedustusten syntyminen, jotka eivät auta opiskelijaa hahmottamaan tietoa kokonaisvaltaisesti (Lonka & Lonka 1991 32). Heidän mukaansa kokonaisvaltaista oppimista edesauttavat mm. yhteistyöoppiminen (cooperative learning) ja kumuloiva ryhmä (engl. snowballing), yleensä ryhmässä oppiminen, jossa eri tekniikoiden avulla pyritään siihen ettei ryhmätöissä pääse esiintymään ns. vapaamatkustajia, vaan että kukin on

vastuussa omasta oppimisestaan, mutta jokainen on myös vastuussa oman ryhmänsä oppimisesta (Lonka & Lonka 1991 33, 85–86). Edellä mainitun kaltainen on myös projektityöskentely, joka liittyy kiinteästi integroinnin periaatteeseen. Viimeksi mainittu palvelee opiskelijan aktiivista toimintaa, jossa he itse asettavat tavoitteita työlleen (Lonka & Lonka 1991, 36).

Viimeksi mainituista koulutusohjelmista ja niiden tavoiteasetannasta ja yrittäjyyttä reflektoivista aktivoivista opetusmenetelmistä näyttäisi siis löytyvän juuri niitä aineksia, joiden avulla yrittäjämäisiä yksilön ominaisuuksia opetetaan ja koulutetaan niin, että niissä on otettu huomioon sekä holistisuus että opiskelija oman toimintansa subjektina.

Yhteiskuntatieteiden välimaastoon yrittäjyyden viitekehyksessä kuuluvat valtio-oppi, oikeus-, uskonto- ja hallintotieteet, joista ei yrittäjämäisiin ominaisuuksiin tai niihin vaikuttavia toimintatapoja löytynyt, vaan ehkäpä päinvastoin. Viimeksi mainituista hallintotiede ja julkishallinto byrokraattisin äänenpainoin rajaa itsensä ulos yrittämisestä. Tästä koulutusohjelmasta huokuu esiin weberläinen byrokraattisuus, jota vastaan mm. yrittäjyydellä yritetään taistella. Toisaalta, kuten aiemmin todettiin yrittäjyyden ja byrokratian suhde on ambivalentti. Byrokratia tarjoaa rationaalisuutta mutta toisaalta se ei sovellu pienikokoisille eikä epävaikakkaissa oloissa toimiville organisaatioille, joissa joustavuus on olennaista. Tässä mielessä yrittäjyyttä voidaan siis pitää byrokratian vastakohtana ja byrokraattisuuden korostaminen johtaa pois yrittäjyydestä ja sen viitekehystä.

Taloustieteet ovat itse oppiaineensa kautta kaikkein lähimpänä yrittäjyyttä. Näin ehkä todellisuudessa myös onkin, päätellen siitä, että näiden tieteiden alueelle on syntynyt aivan viime aikoina erityisiä yrittäjyyden koulutusohjelmia. Koulutusohjelmat näyttävät kuitenkin tähtäävän yrittäjyyden tiedollisen aineksen opettamiseen. Näin voi päätellä ainakin tämän tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella, jossa yrittäjän ominaisuuksiin vaikuttaminen ja niiden kehittäminen jätetään vähemmälle huomiolle. Joitain poikkeuksia kuitenkin löytyy, kuten esimerkiksi johtamisen ja organisaatioiden koulutusohjelmat.

Johtaminen ja organisaatiot pääaineessa mm. Vaasan yliopistossa, pyritään kehittämään kaikissa johtamistehtävissä vaadittavia johtajuusvalmiuksia ja liikkeenjohdollisia kykyjä kuten intuitiivista ja analyyttistä ajattelua, päätöksentekokykyä, henkilösuhteiden hallintaan liittyviä kykyjä, emotionaalisia kykyjä, muutoksen hallintaa, luovuutta, innovatiivisuutta sekä esiintymis- ja ryhmätyöskentelyvalmiuksia.

Opetuksessa käytettävät monipuoliset opetusmenetelmät, mm. ryhmätyöskentely, roolipelit, case-työskentely, yritysvierailijat ja ulkomaiset luennoitsijat sekä itsetuntemusta lisäävät testit ja arvioinnit mahdollistavat monitahoisten tiedollisten ja taidollisten valmiuksien kehittymisen todellisiin työtilanteisiin. Yhteydet yritysmailmaan ovat tiiviit esim. yrityksissä toimivien tuntiopettajien, yritysvierailujen ja yritysten kanssa yhteistyössä järjestettävien luentosarjojen muodossa.

Niin Vaasan yliopiston johtaminen ja organisaatiot koulutusohjelmassa kuin edellä erityisesti Jyväskylän yliopiston luokanopettajan ja varhaiskasvatuksen koulutusohjelmissa yrittäjämäiset

ominaisuudet nostetaan kaikkien opiskelijoiden tiedoksi koulutuksen tavoitteeksi. Edellisen lisäksi ei tyydytä vain näiden ominaisuuksien kirjaamiseen, vaan kerrotaan myös ne keinot, joilla noihin tavoitteisiin aiotaan päästä.

Soveltavat tieteet tieteenalana, metsän ja ympäristön sekä arkkitehdin koulutusohjelmia lukuun ottamatta, antavat vain vähän tai tuskin ollenkaan viitteitä yrittäjämäisten ominaisuuksien edistämiseen koulutuksen tavoitteena. Tämä siitä huolimatta, että soveltaviin tieteisiin kuuluu psykologia ja lääketieteet, jotka hyvin usein palkkatyön lisäksi johtavat ammatinharjoittajayrittäjyyteen. Tulkintani onkin, että näillä aloilla yrittäminen, koulutuksen kautta, perustuu pelkästään yrittäjän itse ammattiin liittyvän ammattitaidon varaan, eikä niinkään muihin yrittäjämäisiin ominaisuuksiin.

Metsä- ja ympäristökoulutusohjelmassa poiketen muista insinööritieteistä korostetaan mm. esiintymiskykyä ja johtamistaitoja, innovatiivisuutta ja omaehtoisuutta. Tällä tavalla se muodostaa sääntöä tukevan poikkeuksen soveltavien tieteiden yrittäjämäisiksi luokiteltavista ominaisuuksista, tai niihin ohjaamisesta tai opettamisesta.

Toisaalta myös arkkitehdin koulutusohjelma eroaa selvästi muista "insinööritieteistä". Tämä saattaa olla sen luovasta ja yhteistoiminnallisesta luonteesta itsestään selvänä nouseva havainto, jolla ei ole sen suurempaa yhteyttä tai tavoitetta kannustaa yrittäjyyteen.

5.3 Yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissa

Tässä kohdassa siirryn tarkastelemaan tutkimustuloksia pääongelman tasolta, joka pääongelma on, yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissa?

5.3.1 Yliopistokoulutus suhteessa opiskelijoiden yrittäjyyteen

Yrittäjyys sinällään on monimuotoinen ilmiö, johon katsotaan tämänhetkisen tietämyksen mukaan kuuluvan ainakin ulkoisen yrittäjyyden, sisäisen yrittäjyyden sekä omaehtoisen yrittäjyyden. Yrittäjyyskasvatukseen ja yrittäjyyskoulutukseen, jollaista yliopistokoulutuskin on, katsotaan tämän tutkimuksen viitekehyksessä olevan henkilöön ja hänen ominaisuuksiensa kehittämiseen ja kehittymiseen liitettävää koulutus- ja kasvatustoimintaa. Siten se on hänen persoonaansa ja identiteettiinsä ja sen kehittymiseen liittyvä ilmiö. Tällaisessa viitekehyksessä yrittäjyyskasvatus tulee nähdä koko formaalin koulujärjestelmän tehtävänä, johon luonnollisesti vaikuttaa moni muukin seikka tai kasvatukseen vaikuttava taho, kuin yksin koulu yleensä, tai

yliopisto erikseen. Jos tarkastellaan kuitenkin yksin koulujärjestelmää tässä viitekehyksessä voidaan todeta, että yliopisto on yksi, mutta toisaalta viimeinen toimija koulujärjestelmässämme, jolla siten on mahdollisuuksia vaikuttaa yksilön yrittäjämäisiin ominaisuuksiin.

Tämän tutkimuksen valossa yliopistolla harvoin on suoraa vaikutusta oppilaidensa ulkoiseen yrittäjyyteen. Vapaan valinnan periodin alkaminen heti yliopisto-opintojen päätyttyä saattaa vaikuttaa siten, että ulkoisen yrittäjyyden aloittamisessa usein mukana oleva työelämän avulla hankittu ammattitaito vievät yhteenlaskettuina niin paljon aikaa, ettei yrittäjyys tule harkintaan kuin vasta periodin loppupuolella. Toisaalta sosiaalisen marginaalisuuden teorian kautta ajatellen, yliopiston avulla yksilö saavuttaa aseman, josta katsottuna ulkoinen yrittäjyys ei tunnu houkuttelevalta, ainakaan tämän elämänvaiheen aikana. Vapaan valinnan periodi saattaa näiden yhteisvaikutuksesta ikäänkuin "liukua alata", ennen kuin yksilö vakavasti ehtii yrittäjyyttä harkita.

Ammattitavoitteena yrittäminen ja yrittäjäksi identifioituminen ei kuulu yliopiston koulutuksen tavoitteisiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tämä havainto tukee käsitystä, jonka mukaan yliopisto ei opeta tai ohjaa yrittämiseen ja erityisesti ulkoiseen yrittäjyyteen.

Yrittäjämäisten ominaisuuksien nouseminen esiin yliopiston koulutusohjelmien tavoitteena ei ole tavallista. Ainoastaan muutamia tässä tutkimuksessa esitettyjä poikkeuksia tässä suhteessa löytyi. Johtopäätöksenä totean että yrittäjyyteen kasvattaminen yliopiston koulutusohjelmissa ei tue muita yrittäjyyteen ja yrittäjän ominaisuuksiin luettavia ominaisuuksia kuin yrittämiseen itseensä liittyvän työn suorittamisen ammattitaitoa. Yliopisto tähtää tämän ammattitaidon tason nostamiseen niin korkealle tasolle, että sen varassa yksilö menestyy työntekijänä toisen palveluksessa, mutta halutessaan myös itsenäisenä yrittäjänä. Muiden kuin ammattitaidon osalta yliopistolla on mietittävää yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittämisessä, ja sen tulee ottaa niihin kantaa muodossa tai toisessa lähitulevaisuudessa.

5.3.2 Yliopiston suhde yrittäjyyskasvatukseen

Yllä olen selvittänyt yliopiston suhdetta yrittäjämäisiin ominaisuuksiin. Yrittäjämäiset ominaisuudet ovat yrittäjän persoonaan ja identiteettiin liitettäviä ominaisuuksia joiden kasvattaminen on pitkäaikainen prosessi. Edellä olen eritellyt yliopiston koulutusohjelmien tavoitteiden suoraa suhdetta opiskelijoidensa yrittäjyyteen yleensä, ja ulkoiseen yrittäjyyteen erikseen. Aineiston tulkinnasta nousee kuitenkin esiin mielenkiintoisella tavalla yliopiston suhde koko koulujärjestelmän kautta yrittäjyyskasvatukseen, tai yrittäjämäisiä ominaisuuksia tukevaan kasvatukseen.

Yrittäjämäisiä ominaisuuksia ovat mm. luovuus ja innovatiivisuus, itseohjautuvuus, yhteistyötaidot, oman toiminnan subjektina toimiminen,

tai toisaalta työskennelty yrittäjämäinen identiteetti, systeemiajattelun mukainen holistinen käsitys osien suhteesta kokonaisuuteen, jne. Tällöin ollaan tekemisissä persoonaan ja persoonallisuuteen liittyvän kasvatustoiminnan kanssa, joka aina on pitkäkestoista. Tästä persoonan ja persoonallisuuden perspektiivistä katsoen yrittäjyyskasvatus onkin koko formaalin koulujärjestelmän, päiväkodista aina yliopistoon, yhteinen tehtävä. Tältä näkökannalta katsoen yliopiston vaikutukset ovat paljon kauaskantoisemmat, kuin vain suhde sen omien opiskelijoiden kautta näiden omaan yrittäjyyteen tai yrittäjämäisiin ominaisuuksiin. Yliopiston kautta tullaan opettajaksi kaikille formaalin koulujärjestelmämme eri asteille ja siten yliopiston tämänhetkiset opiskelijat tulevat toimimaan tulevaisuudessa uusien sukupolvien kasvattajina, myös yrittäjyyteen ja yrittäjämäisiin ominaisuuksiin vaikuttavina kasvattajina.

Tässä viitekehyksessä päiväkodeissa ja ala-asteella toimivilla opettajilla koulutuksensa kautta on yrittäjyyttä tukeva holistinen, itseohjautuvuutta, oma-aloitteisuutta ja omaehtoisuutta korostava käsitys oppimisesta, oppilaasta ja opetettavista oppiaineista ja niiden yhteydestä toisiinsa. Yläasteella ja lukiossa siirrytään oppiainekohtaiseen opetukseen. Näistä suurimman osan muodostavat tämän tutkimuksen perus-, luonnon- ja ideatieteet, tai niitä lähellä olevat oppiaineet, kuten esimerkiksi tietotekniikka. Juuri yläasteella ja lukiossa oppilaiden elämässä on meneillään ajanjakso, joka on "etsikkoajan" asemassa ajateltaessa yrittäjämäisten ominaisuuksien omaksumista ja kehittymistä, mutta erityisesti identiteettiin ja yrittäjäidentiteettiin vaikuttavaa aikaa. Yrittäjämäisten ominaisuuksien kasvattamisen kannalta onkin huomioitava, että yliopiston kautta yläasteen ja lukion aineisiin opettajat tulevat koulutusohjelmista, joilla on atomistinen käsitys maailmasta ja jonka keskipisteen juuri tämä kyseinen oppiaine muodostaa. Toisaalta he ovat myös opettajia, jotka ovat oppineet ja tottuneet tiukkaan kontrolliin ja keskusjohtoiseen opettamis- ja oppimiskulttuuriin, jossa omalla ohjauksella, itseohjautuvuudella ja oman toiminnan subjektina olemisella ei ole sijaa.

Varhaiskasvatus- ja luokanopettajakoulutus näyttäisi hyvin tukevan tavoitteita, joita myös yrittäjämäisiä ominaisuuksia edistävälle koulutukselle annetaan. Toisaalta aineenopettajat koulutuksensa kautta saavan aivan päinvastaisen, ei-yrittäjämäisen ja yrittäjämäisiä ominaisuuksia huonosti edistävän koulutuksen. Edellistä havaintoa ja sen vaikutuksia tukee se epätieteellinen, koulutyössä mukana olevien opettajien kanssa käytyihin keskusteluihin perustuva käsitys, että päivähoiton ja ala-asteen opettajista on huomattavasti helpompi saada mukaan opettajia yrittäjyyskasvatuksen piiriin, kuin yläasteen ja lukion opettajista. Näistä edellä esitetyistä havainnosta muodostuukin yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittämisen suhteen dilemma. Miten rakentaa yhtenäisen koulujärjestelmä tässä viitekehyksessä, kun yliopistokoulutus näiden kahden eri kouluportaana opettajainkoulutuksessa on näin poikkeava toisistaan. Tämän ongelmakohdan selvittämiseen ja ratkaisemiseen liittyy myös tämänhetkinen yhtenäiskoulukeskustelu.

5.3.3 Johtopäätökset

Alkuperäisessä tarkoituksessaan yliopisto on tuottanut henkilökuntaa kirkon palvelukseen. Myöhemmin yliopisto on kouluttanut virkamiehistöä valtion ja kunnan virkoihin. Tämän tutkimuksen tulosten valossa tilanne ei sanottavasti ole muuttunut kuin ehkä siten, että valtion ja kunnan ohella suurten yritysten ja muiden suurten organisaatioiden työvoimatarpeen koulutus on tullut myös yliopiston tehtäväksi. Yliopisto ohjaa opiskelijoitaan hakemaan identifikaatiokohteensa julkiselta sektorilta ja suurten organisaatioiden palkkatyöstä. Yrittäjyys ja yrittäjäksi identifioituminen hyvin harvaa poikkeusta lukuun ottamatta ei kuulu yliopistojen koulutusohjelmien tavoitteisiin. Toisaalta saattaa olla, että tulevaisuudessa eksplisiittisiä yrittäjyyden koulutusohjelmia saattaa maamme yliopistoissa olla enemmänkin, koska vuonna 1986 aloitettu Helsingin kauppakorkeakoulun yrittäjyyskoulutusohjelma on saanut aivan viime vuosina seuraa Jyväskylän yliopistosta, Vaasan yliopistosta, Svenska handelshögskolanista Vaasassa sekä Kuopion yliopistosta. Kehitys tulee jatkumaan. Ulkoinen yrittäjyys esiintyy näiden nimenomaisten koulutusohjelmien lisäksi tavoitteena tai identifioitumiskohteena koulutusohjelmissa etupäässä ammatinharjoittamiseen liittyvissä ammateissa, kuten psykologin, hammaslääkärin, lääkärin ja arkkitehdin koulutusohjelmissa, ollen näissä vain maininta muiden mahdollisten ammattien joukossa.

Yrittäjämäisiin ominaisuuksiin aktivoivien ja itseohjautuvuuteen tai luovuuteen ja innovaatioon perustuvien opetusmenetelmien tai tavoitteiden määrän vaihtelu oli koulutusohjelmissa laaja. Yrittäjän ominaisuuksiin kannustivat ja aktivoivat yhteiskuntatieteellisen tieteenalan opettajankoulutus ja varhaiskasvatuksen koulutusohjelmat, joista parhaat esimerkit löytyivät Jyväskylän yliopistosta, mutta myös toisaalta taloustieteiden puolelta johtaminen ja organisaatiot sekä yrittäjyys, joista taas parhaat esimerkit löytyivät Vaasan yliopistosta. Myös tässä havainnossa sanonta "ei kaikki mikä kiiltää, ole kultaa" pitää paikkansa, sillä esimerkiksi Jyväskylän yliopiston yrittäjyyskoulutusohjelman tavoitekuvauksessa yrittäjämäisyys ja yrittäjämäisten ominaisuuksien huomioiminen loisti poissaolollaan. Yleisenä havaintona yliopistoa voidaan kuitenkin pitää varsin kaukana aktivoivia, ja siten myös yrittäjämäistä toimintaa ja opetusmuotoja suosivasta oppilaitoksesta. Erityisen silmiinpistävää se on perus-, luonnon- ja ideatieteiden kohdalla, jotka korostavat opetuksessaan tieteen sisäisyyttä ja tiukkaa keskusjohtoista koulumaista opiskelukulttuuria. Toisaalta myös soveltavien tieteiden insinöörیتieteet edustavat samaa lähestymistapaa ja opiskelijan ohjaamista edeltäkäs in päätetylle polulle. Yrittäjyyden edistämisen viitekehyksessä tämä on paradoksaalista, koska Suomea pidetään korkean mm. teknillisen koulutuksen maana ja näiden teknisten alojen kautta odotetaan, ainakin virallisten poliittisten puheenvuorojen mukaan, nousevan yrittäjyyttä ja uusia yrityksiä. Tämän tutkimuksen mukaan näyttää kuitenkin siltä, että jos näiltä aloilta odotetaan uutta yritystoimintaa, liittyy sen syntyminen

silloin pääsääntöisesti oman erikoisalan muita parempaan hallintaan. Yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittäminen liittyy siten itse opiskeltavan aineen substanssin korostumiseen ja korostamiseen. Aivan uusia polkuja, itseohjautuvuutta ja poikkitieteellisyyden väyliä yrittäjyydelle ei näissä tieteissä etsitä eikä niille ohjata.

Koko formaalin koulujärjestelmän läpäisyperiaatteen mukaiselle yrittäjyyskasvatukselle yliopistokoulutuksella on kauaskantoinen suhde. Varhaiskasvatus- ja luokanopettajakoulutuksen kautta tulevaisuuden päiväkodeissa ja ala-asteilla saattaa hyvinkin olla aktiivisia yrittäjämäisiä oppimismetodeja oppilaidensa kanssa käyttäviä opettajia. Tätä kautta voi olettaa, että yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittämiseen kyetään vaikuttamaan positiivisesti. Ongelmaksi yrittäjyyskasvatuksen suhteen muodostuu yläasteella, lukiossa ja myös yliopistoissa vallitseva käytäntö, jossa aineiden ja opettajien jakautuminen muuttuu aineperustaiseksi. Ala-asteelta yläasteelle siirryttäessä oppilas siirtyy holistisesta atomistiseen oppiainejakoon ja oppimiskulttuuriin. Oppilaan omaksi huoleksi jää oppiaineiden välisten yhteyksien rakentaminen sekä oppiaineiden yhteydet ympäröivään todellisuuteen.

Tämän tutkimuksen viitekehyksen muodostaa se mielipide, että yliopisto tuottaisi oppilaistaan jotenkin kielteisesti yrittäjyyteen suhtautuvia, tai ainakin henkilöitä, jotka eivät suhtaudu yrittäjyyteen positiivisesti, ja jotka muita harvemmin itse ovat valmiita aloittamaan oman yritystoiminnan. Osittain mielipide saa tukea, osittain ei. Pääsääntöisesti yliopisto näyttäisi olevan suuntautunut tai ohjaavan opiskelijoitaan muunlaiseen toimintaan kuin yrittäjyyteen. Toiseksi yrittäjyyteen eksplisiittisesti suuntautunut koulutuskaan ei kaikilta osiltaan näyttäisi olevan yrittäjän ominaisuuksia tukevaa ja edistävää. Kolmanneksi, yksin yliopistoa ei voi opiskelijoiden mahdollisista kielteisistä asenteista yrittäjyyttä kohtaan syyttää. Yliopisto on vain yksi osa formaalia koulujärjestelmäämme, jossa koko koulujärjestelmä vaikuttaa tässä tutkimuksessa yrittäjämäisiksi ominaisuuksiksi määriteltyihin ominaisuuksiin. Tilanne saattaa olla jopa niin, että yliopiston opiskelijat sieltä valmistuttuaan kohtaavat työmarkkinat, joille sen "yrittävin" aines muita helpommin sijoittuu. Näin ollen tälle potentiaalisimmalle yrittäjäainekselle tarjoutuu muita paremmat työnsaatimahdollisuudet koulutuksen jälkeen. Myös tällä tavalla ulkoinen yrittäjyys yliopistosta valmistuneilla saattaa olla alemmalla tasolla kuin väestöllä keskimäärin ja siksi sen käyttäminen mittarina on epävalidi.

5.4 Tutkimustuloksista ja opetussuunnitelmien kehittäminen

Yrittäjyys ja yrittäjämäisten ominaisuuksien edistäminen ja kasvattaminen ei kuulu yliopistojen tavoitteisiin. Edelleen yliopisto on selkeästi

koulutusinstituutio, jonka kautta valmistutaan virkamiesammatteihin tai toisaalta suurten organisaatioiden työsuhteiseen palkkatyöhön. Koulutusohjelmat perustuvat käsitykseen suorasta polusta koulunpenkiltä palkkatyöhön, joka taas puolestaan pohjautuu modernille ajalle tyypilliseen ajatuskulkuun. Maailma on kuitenkin muuttunut ja muuttumassa ja yhä vähemmän on mahdollista hallinnollisin päätösin rakentaa putkia, jotka deterministisesti voisivat taata esimerkiksi työllistymisen edes muutamankaan vuoden aikajänteellä tulevaisuudessa.

Yrittäjäyys laajasti käsitettynä ja yrittäjäyyskasvatus yrittäjämäisiä ominaisuuksia tukevana, kouluttavana ja kasvattavana toimintana muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta loistivat poissaolollaan yliopistojen koulutusohjelmissa. Yliopistot eivät ohjaa opiskelijoitaan harkitsemaan ulkoista yrittäjäyttä yhtenä mahdollisena uravaihtoehtona opintojen päätyttyä. Myöskään sisäinen eikä omaehtoinen yrittäjäyys, vastuu omasta työllistyvyydestä ja toimeentulosta ja näihin liittyvistä etuisuuksista ja riskeistä, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kuulu yliopistojen tavoitteisiin. Yliopisto ei myöskään ohjaa tai edistä opiskelijoidensa yrittäjämäisiksi ominaisuuksiksi luokiteltavia ilmiöitä.

Ympäröivä yhteiskunta, opiskelijoiden tuleva toimintaympäristö on kuitenkin kiihtyvällä vauhdilla muuttumassa erilaiseksi ja epävarmemmaksi. Tässä postmodernissa toimintaympäristössä yliopistokaan ei voi jäädä erilliseksi saarekkeeksi vaan sen on otettava huomioon nämä muutokset, muuten sillä ei ole toimintaedellytyksiä tulevaisuudessa. Toisaalta yliopiston tulisi olla itse mukana tuossa muutoksessa, onhan se korkein opetusta ja tutkimusta tekevä laitos koulujärjestelmässämme ja siksi sen tulisi ensimmäisenä myös olla tietoinen näistä yhteiskunnassa tapahtumassa olevista muutoksista. Tämän tutkimuksen valossa yliopisto tuntuu toimivan tehtävänsä nähden päinvastaisella tavalla puolustautuen reviiirijattelulla ja muuttumattomuudella.

Näistä lähtökohdista katsoen onkin välttämättömältä, että yliopiston tavoitteiden on muututtava ottamaan huomioon ajan ja toimintaympäristön muutos ja tässä muutoksessa tarvittavat ominaisuudet. Tällaisiksi tässä yhteydessä liitän yrittäjäyden ja yrittäjämäiset ominaisuudet. Jotta näin voisi tapahtua tulisi yliopiston ottaa huomioon joitain seikkoja koulutusohjelmia laatiessaan.

Suhteellisen suuri osuus korkeimman asteen koulutuksen kirjoitetuista opetussunnitelmista on lehrplan-tyyppisiä. Lehrplan-ajattelun takana on kuva maailmasta, joka muodostuu eri osien summana, samalla se kuuluu leimallisesti modernille ajalle. Omalle ajallemme tyypillisempää kuitenkin lienee käsitys siitä, että kaikella on vaikutus kaikkeen. Tälle ajatukselle läheisempi lähestymistapa on curriculum-ajattelu, joka ottaa paremmin kokonaisuuden ja ihmisen huomioon. Toivottavaa olisikin, että lehrplan-tyyppinen opintojen sisältöjen listaus, joka tietenkin on välttämätöntä, jotta opiskelijat saisivat tiedon opintovaatimuksista, saisi rinnalleen enemmän opiskeluun, työtapoihin ja oppilaan omaan toimintaan liittyvän osuuden. Tällä tavalla oppisisältöjen "sirpaleisuus" voi saada holistisemman merkityksen ja se auttaa opiskelijaa

suhteuttamaan opiskeluaan ja oppisisältöjä omaan nykyiseen ja tulevaan toimintaympäristöönsä.

Edelliseen liittyen tulisi nykyistä enemmän ohjata opiskelijaa oman toimintansa subjektiksi. Epävarmaa tulevaisuutta ei kukaan koulutusohjelman laatija kykene täydellisesti ennustamaan. Tulisikin antaa valtaa ja vastuuta opiskelijalle tämän opiskelun sisällöstä ja suunnasta. Viimekädessä he itse parhaiten ja kokonaisvaltaisemmin ovat selvillä omista tavoitteistaan ja mahdollisuuksistaan tulevaisuudessa. Tässä toimintaympäristössä yliopiston roolin tulisi muuttua siten, että sen tehtäväksi tulee huolehtia, että "vähimmäismäärä" tieteenalan opintoja tulee suoritettua, jotta itseohjautuvuus voi toteutua ja onnistua. Tähän samaan yhteyteen liittyy myös se joidenkin tieteenalojen reviiiraitojen kaataminen siten, että tutkintoon yhdistettävien sivuaineiden laatua ei saa rajoittaa. Tällä tavalla lisätään aitoa poikkitieteellisyyttä, joka samalla voi tuoda mukanaan myös uusia ajatuksia ja lisätä intuitiivisuutta ja innovatiivisuutta yliopistossa yleisesti ja sen tieteenaloilla erikseen.

Yliopistojen koulutusohjelmissa tulisi tuoda enemmän esiin yksilön ominaisuuksiin ja toimintatapaan liittyviä tavoitteita. Tavoitteiden tulisi koskea itse opiskeluaikaa, mutta myöhemmin myös työntekoaikaa. Tällaisia esiin nostettavia yksilön ominaisuuksia voisivat olla mm. toiminnassa ja ajattelussa sisäinen kontrollin lähde, itseohjautuvuus, suunnitelmallisuus, luovuus, innovatiivisuus, itseluottamus, tulevaisuussuuntautuneisuus, oppiminen, jossa tärkeää metakognitiiviset taidot sekä elinikäinen oppiminen. Edellä esitetyt ominaisuudet liittyvät yrittäjään, mutta ovat hyödyllisiä ja tarpeellisia kelle tahansa huolimatta siitä aikooko tai tuleeeko tästä henkilöstä koskaan ulkoista yrittäjää. Tämänkaltaisten ominaisuuksien esiin nostaminen eksplisiittisesti koulutusohjelmien tavoitteissa on tärkeää kahdesta syystä. Ensiksi ne tällä tavalla ohjaavat ja orientoivat opiskelijaa toimimaan ohjelman tavoitteiden mukaisesti ja siten edesauttavat näiden ominaisuuksien kehittymistä. Toiseksi niiden esiin nostaminen koulutusohjelmien tavoitteeksi ohjaa koko koulutusohjelman toteutusta myös opetusta antavan osapuolen osalta. Tässä viitekehyksessä voidaan todeta, että "on helpompi päästä perille, jos tietää mihin on menossa".

Edellisenkaltaiset ominaisuudet ovat henkilön persoonaan ja persoonallisuuteen liittyviä ominaisuuksia. Samalla on selvää, että niiden edistäminen ja kasvattaminen on pitkäaikainen, koko kouluajan kestävä prosessi. Tästä perspektiivistä katsoen yliopiston suhde yrittäjyyskasvatukseen on perustavaa laatua, koska yliopisto kouluttaa lähes kaikki opettajat formaaliin koulujärjestelmäämme. Yliopistojen koulutusohjelmia tulisi kehittää juuri peruskoulun yläasteen ja lukion aineenopettajakoulutuksen osalta ottamaan huomioon yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittäminen, osana kaikkea opetusta. Formaalin koulujärjestelmän yrittäjyyskasvatuksen viitekehyksessä syntyy ongelma ja haaste siitä, kuinka eri aineenopettajien koulutus saataisiin enemmän palvelemaan myös tätä päämäärää. Ratkaisuksi ei riitä opettajan pätevyyden saavuttamiseksi vaadittavien 35 opintoviikon pedagogisten opintojen suorittaminen, vaan koko aineenopettajan koulutusohjelman

kokonaisuus, myös ainelaitoksien osalta, tulee suunnata tämän päämäärän saavuttamiseen.

Yliopisto ilmeisen hyvin valmistaa oppilaidensa ammattitaitoon liittyviä, yrittäjällekin tässä mielessä tärkeitä ominaisuuksia. Vähemmälle huomiolle yliopisto jättää kuitenkin henkilön persoonaan liitettävien yrittäjämäisiksi ominaisuuksiksikin luokiteltavien ominaisuuksien kasvattamisen, kouluttamisen ja opettamisen. Epävarmassa tulevaisuudessa nämä ominaisuudet nousevat kuitenkin perustavaa laatua olevaan asemaan yksilöiden pyrkiessä sietämään ja hakemaan mahdollisuuksiaan tästä epävarmuudesta. Tulevaisuudessa näiden ominaisuuksien osuus, niin ulkoisen yrittäjän kuin kenen tahansa työntekijän ominaisuutena tulee kasvamaan ammattitaitoon liitettävien ominaisuuksien kustannuksella. Tässä toimintaympäristössä myös yliopiston on otettava näiden ominaisuuksien kehittäminen huomioon tulevien koulutusohjelmien tavoitekuvausten laadinnassa.

Yliopiston kuin koko koulujärjestelmämme, yrittäjyyskasvatuksen viitekehyksessä, tulisikin kääntää katseensa enemmän yrittäjämäisten ominaisuuksien persoonaan ja persoonallisuuteen liitettävien ominaisuuksien suuntaan. Yrittäjyyskasvatus katsotaan tällä hetkellä liittyvän leimallisesti yritystoimintaan ja itse liiketoiminnan hoitamiseen liittyvän tietoaikseksen opettamiseen. Yrittäjyyskasvatuksen tulisi kuitenkin vain pieneltä osaltaan olla yrittämiseen ja yritystoiminnan hoitamiseen liittyvää "tempuoppia". Suuremmalta osaltaan sen tulisi olla ominaisuuksien ja ominaisuuksiin kasvattamista, joiden varassa yksilö voisi toimia menestyksellisesti joko itsenäisenä yrittäjänä tai yrittäjämäisesti toisen palveluksessa.

5.5 Metodisia kysymyksiä ja jatkotutkimusehdotuksia

Tässä pohdinta kohdistetaan erityisesti käytettyyn metodiin eli kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen, induktiiviseen lähestymistapaan sekä käytettyyn empiiriseen aineistoon ja tuloksiin. Tämän lisäksi esitetään esiinnousseita jatkotutkimusehdotuksia, joita ei voitu tässä tutkimuksessa selvittää.

Tutkimusmenetelmän ja aineiston arviointia

Pro gradu -tutkielma on tutkijan ensimmäinen "matka" kohti hänen omaa koeteltua käsitystään itsestään tutkimuksen tekijänä.

Valitsin yrittäjyyskasvatuksen tällaisen "matkan" kohteeksi kolmesta syystä. Kasvatustieteilijänä kiinnostuin aiheesta, koska yhteiskunnassa käytävä keskustelu pitää yrittäjyyskasvatusta tärkeänä kehittämisalueena koko koulujärjestelmän piirissä. Toiseksi, niin tärkeänä kuin sitä pidetään, näyttää vallitsevan epätietoisuus siitä, mitä yrittäjyyskasvatus on ja tulisi olla. Halusin selvittää tätä ongelmaa. Kolmanneksi, yhteiskunnallisessa keskustelussa esitetään voimakasta kritiikkiä yliopiston vaikutuksista oppilaidensa kielteisiin yrittäjyysaikomuksiin, ja toisaalta, yrittäjyys koulutuksen tuloksiin. Tästä syystä itekin yliopisto-opiskelijana halusin tutkia yrittäjyyskasvatusta nimenomaisesti yliopistossa annettavan koulutuksen kautta.

Seuraavaksi oli ratkaistava tutkimusmenetelmä kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tai niiden yhdistelmän väliltä. Jostain, tälläkin hetkellä käsittämättömästä syystä jo tutkimusprojektin alkumetreiltä lähtien halusin tehdä tutkimukseni kvalitatiivisella otteella. Ehkä nimenomaisen aiheen ja kohteen tutkimattomuus vaikutti asiaan, toisaalta myös se, että halusin empiirisen aineiston peittävän mahdollisimman kattavasti koko yliopistokentän. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa näistä lähtökohdista käsin olisin saattanut olla otannan ja luotettavien tulosten kanssa tilanteessa, jossa eivät resurssini ja käytännön järjestelyt tutkimuksen toteuttamiseen olisi riittäneet. Kolmanneksi, kvalitatiivisen lähestymistavan valitseminen mahdollisti tutkimuksen ja sen ongelmien muotoilemisen tutkimuksen edetessä. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ei tässä suhteessa olisi ollut siinä määrin mahdollisuuksia, johtuen sen deduktiivisesta luonteesta. Valitsemani induktiivinen lähestymistapa antoi minulle tutkijana mahdollisuuden oppia uutta tutkimukseni kohteesta aivan sen loppuun saakka, vielä empiirisen aineiston keräämisen jälkeenkin.

Empiiristä aineistoa valittaessa ratkaisevaa oli edellä mainittu seikka, jonka mukaan halusin tutkia yrittäjyyttä koko Suomen yliopistokentän laajuudelta yli tiedekuntarajojen. Empiiriseksi aineistoksi valittiin kaikkien Suomen yliopistojen ja korkeakoulujen kirjoitetut opetussuunnitelmat ja niistä niiden tavoitekuvaukset. Näin menettelin siksi, että kirjoitetut opetussuunnitelmat ovat kaikille samanlaisessa kirjallisessa ja samansisältöisessä muodossa annettava opetuksen ohjekirja. Samalla ne ilmentävät koulutuksen antajan virallista käsitystä opintojen tavoitteista. Kaikissa koulutusohjelmissa ei varsinaista kappaletta opintojen tavoitteista ollut, joten ratkaisuksi päädyin analysoimaan kaikki tekstiosuudet koulutusohjelman nimen ja varsinaisten oppisisältöjen esittelyn väliltä.

Valitun aineiston kautta ei varmasti saa täydellistä ja kattavaa kuvaa kunkin koulutusohjelman suhteesta yrittäjyyden viitekehykseen. Siihen olisi vaadittu, jos olisin halunnut pysyä kirjoitetun opetussuunnitelmatutkimuksen piirissä, kaikkien oppisisältöjen ja valittujen oppikirjojen analysointi ja tulkinta. Tähän ei tämän tutkimuksen puitteissa kuitenkaan ollut mahdollista, eikä tarkoituksenmukaistakaan, mennä. Toisaalta toteutuvan, eletyn opetussuunnitelman, itse opetuksen observointi ja sen raportointi olisi

antanut varmasti täydellisen kuvan itse opetuksen kautta tapahtuvasta vaikuttamisesta yrittäjämäisiin ominaisuuksiin. Mutta myös tämä tutkimuskohteen, kaikki Suomen yliopistojen koulutusohjelmat, laajuudesta ja käytettävissä olevista resursseista johtuen, jäi tutkimuksen ulkopuolelle.

Jatkotutkimusehdotuksia

Tässä tutkimuksessa saatiin vastauksia moneen yrittäjäyyskasvatukseen liittyvään ongelmaan yleisesti, kuin myös yliopiston osalta erityisesti. Enemmän kuin vastauksia, se tuotti kuitenkin uusia ongelmia, joihin ei tässä tutkimuksessa ollut mahdollista, eikä tarkoituksenmukaista puuttua.

Tärkeimmäksi jatkotutkimuksen aiheeksi koko yrittäjäyyskasvatuksen viitekehyksessä nousi yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymisen kehyskertomuksen empiirinen tarkastelu. "Menestyneiden" yrittäjien omaelämäkertaan liittyvä tutkimus saattaisi tuoda evidenssiä tämän tutkimuksen ominaisuuksien kehityksen teoreettiselle tarkastelulle. Samalla se toisi lisävalaistusta sille formaalin koulujärjestelmän mahdollisuudelle olla vaikuttamassa tällaisten ominaisuuksien syntyyn tai vahvistumiseen.

Toiseksi, tässä tutkimuksessa jäivät viittauksenomaiseksi maininnat niistä muista yrittäjäyteen ja yrittäjäyysominaisuuksien kehittymiseen vaikuttavista muista kasvattajista kuten, koti, ystävät, yhteiskunta ja mediat muutamia esimerkkejä mainitakseni, jotka omalta osaltaan nykypäivänä vaikuttavat nuoren asenteisiin mm. yrittäjäyttä kohtaan. Eli mitä vaikutuksia näillä tekijöillä yhdessä ja tai erikseen on yrittäjäyyskasvatuksen kokonaisuuteen. Näiden yhteyksien selvittämisellä olisi koulutuspolitiikan lisäksi myös laajaa yhteiskuntapoliittista merkitystä.

Kolmanneksi jatkotutkimusaiheeksi nousee koetun opetus suunnitelman tutkimus, jolloin päästäisiin pureutumaan niihin asenteiden ja ominaisuuksien todelliseen kehittymiseen, joita koulutusohjelmien kuluttajat, opiskelijat kokevat ja saavat ominaisuuksikseen. Tämän selvittäminen, samalla tavalla tieteenaloja vertaamalla, toisi tämän tutkimuksen tuloksiin lisävalaistusta ja mahdollisesti tukisi tai kumoaisi sen tulokset tai tuloksia.

Neljänneksi, onko yrittäjäyyskasvatuksen kokonaisuuden kannalta tilanne siirryttäessä ala-asteelta yläasteelle juuri sellainen kuin tämän tutkimuksen mukaan näyttää. Edellä esitettyyn liittyen nousi esiin tarve selvittää, onko mainitunlainen ongelmallinen solmukohta olemassa ja miten sen vaikutuksia voisi lieventää. Tämän selvittäminen liittyy myös tähänhetkiseen keskusteluun peruskoulun yhtenäistämisestä.

Viidenneksi, saman tutkimusasetelman uusiminen vuoden tai muutaman vuoden kuluttua toisi lisätietoa siitä, onko opetus suunnitelmien laatijan merkitysperspekteissä tapahtunut muutoksia sillä tavalla, että ne jotenkin näkyisivät myös kirjoitetuissa opetussuunnitelmissa. Samalla se

voisi olla indikaattorina sille, onko murros todella tapahtumassa ja vaikuttamassa myös yliopistoon.

Kuudenneksi, yrittäjyydellä ja itseohjautuvuudella näyttäisi tutkimusten valossa olevan paljon yhteistä niin sisältönsä kuin esiintymisajankohtansa suhteen. Mielenkiintoista olisi selvittää, mitä muuta yhteistä näillä ilmiöillä on ja mikä on niiden keskenäisen vaikutuksen suunta jos sellainen voitaisiin osoittaa.

LÄHTEET

- Aittola, T., Jokinen, K. & Laine, K. 1994. Nuoret, koulu ja uudet oppimisympäristöt. *Kasvatus* 25, 5, 472–482.
- Aittola, T. & Pirttilä, I. 1988. Tieto yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Alexander, D. 1991. Curriculum turmoil in liberal democracies. *Journal of Curriculum Studies* 23, 1, 71–78
- Bird, B. 1989. *Entrepreneurial Behavior*. London: Scott, Foresman.
- Bogdan, B. & Biklen, S. 1982. *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bourdieu, P. 1987. Sosiologian kysymyksiä. Alkuteos: Questions de sociologie. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. 1995. *Refleksiiviseen sosiologiaan*. Joensuu university press.
- Broady, D. 1986. Piilo-opetussuunnitelma.
- Bruhn, K. 1962. Kasvatusopin historian kehityslinjoja. Helsinki: Otava
- Burrage, M. & Torstendahl, R. (toim.) 1990. *The formation of professions: knowledge, state and strategy*. London: Sage.
- Carrier, C. 1994. Intrapreneurship in Large Firms and SMEs: A Comparative Study. *International Small Business Journal* 12, 3, 54–61.
- Cartner, W. B. & Shane, S. A. 1995. Measuring Entrepreneurship Over Time. *Journal of Business Venturing* 10, 283–301.
- Casson, M. 1982. *The entrepreneur: an economic theory*. Oxford: Martin Robertson.
- Chell, E. 1985. The Entrepreneurial Personality: A Few Ghosts Laid to Rest? *International Small Business Journal* 3, 43–54.
- Chrisman, J. J., Hunes, T. & Fraser, S. 1995. Faculty Entrepreneurship and Economic Development: The case of the University of Calgary. *Journal of Business Venturing* 10, 4, 267–281.
- Cooper, A. & Dunkelberg, W. 1986. Entrepreneurship and paths to business ownership. *Strategic Management Journal* 7, 53–68
- Cornwall, J. & Perlman, B. 1990. *Organizational Entrepreneurship*. Homewood: Irwin.
- Crant, J. M. 1996. The Proactive Personality Scale as a Predictor of Entrepreneurial intentions. *Journal of Small Business Management* 34, 3, 42–49
- Cuevas, J. G. 1994. Towards a Taxonomy of Entrepreneurial Theories. *International Small Business Journal* 12, 4, 77–88.
- Daft, R. 1983. *Organization Theory and Design*. Texas A&M university. St Paul, Minnesota: West Publishing Company.
- Doll, W. 1993. *A Post-Modern perspective on curriculum*. New York: Teachers College Press.
- Dunderfelt, T. 1990. *Elämänkaaripsykologia*. Porvoo: WSOY.
- Economist, 1991. Japan encourages its Young. *Economist* 320, 57.
- Eneroth, B. 1984. Hur mäter man "Vackert"? *Grundbok i kvalitativ metod*. Natur och Kultur.

- Fuller-Love, N. 1995. The Impact of The Enterprise in Higher education Initiative on Business and Management Education. *Journal of European Business Education* 5, 1, 61–74
- Garavan, T. N. & O Cinneide, B. 1994. Entrepreneurship Education and Training Programmes: A Review and Evaluation - Part 1. *Journal of European Industrial Training* 18, 8, 3–12.
- Gibb, A. 1987. Enterprise Culture – Its Meaning and Implications for Education and Training. *Journal of European Industrial Training* 11, 2, 1–38.
- Gilard, B. & Levine, P. 1986. A Behavioral Model of Entrepreneurial Supply. *Journal of Small Business Management* 24, 45–53
- Gilder, G. 1992. The Enigma of Entrepreneurial Wealth. *Inc* 14, 10, 161–168.
- Gopakumar, K. 1995. The Entrepreneurs in Economic Thought: A Thematic Overview. *The Journal of Entrepreneurship*, 4, 1, 1–13.
- Hass, G. 1983. Eighty Years of Curriculum Theory. Teoksessa, *Curriculum Planing: A New Approach* Fourth Edition. Boston: Allyn and Bacon.
- Hauta-Aho, S. 1990. Yrityksen perustamisen vaiheet. Työsuhdelahestymistavan teoreettista analysointia ja perustamisen vaiheiden konkretisointia. Vaasan korkeakoulun julkaisuja, tutkimuksia No 146.
- Heinonen, O-P. 1996. Yrittämällä rikastumista ei enää lueta synniksi. *Yrittäjä* 5/1996. 6–8.
- Heiskala, R. 1990. Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa: Mäkelä, K. (toim) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Caudeamus.
- Hietala, K. 1987. Yrittäjyyden edistäminen; myyttejä, mielikuvia, asenneilmastoja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huuskonen, V. 1992. Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turin Kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-2.
- Huuskonen, V. 1995. Yrittäjyys ja yrityksen synty. Teoksessa, Pirkko Suokas (toim.) *Yrittäjyyden Studia Generalia*. Helsingin Kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen julkaisuja M-71.
- Hypen, K., Keskinen, E., Kinnunen, P., Niemi, P. & Vauras, M. 1985. *Aikuisen oppimisen psykologiset perusteet*.
- Ihamuotila, R. 1997. Teologistakin voi tulla yrittäjä. *Optio* 1997, 7, 56–61.
- Ivanicevich, J. M. 1991. A Traditional Faculty Member's Perspective on Entrepreneurship. *Journal of Business Venturing* 6, 1–7.
- Johannisson, B. & Madsén, T. 1997. I Entreprenörskapets Tecken, en studie av skolning i förnyelse. Tukholma: Handels- och Näringsdepartementet
- Jukka, P. 1995. Yrittäjyys Suomessa, Keskeisiä tilastoja ja aikasarjoja yrittäjyydestä. Helsinki: Työministeriö
- Kaila, E. 1952. *Persoonallisuus*. Helsinki: Otava.
- Kajaste M. 1996. Korkeakouluopiskelua ja työelämää. *Korkeakoulutieto* 2/1996, 73–76.
- Kajava, K. 1957. John Deweyn teoksen *Koulu ja yhteiskunta*, kääntäjän johdannossa. Helsinki: Otava.

- Kansanen, P., Uusikylä, K. & Kalla, H. 1980. Opetussuunnitelman toteutuminen: Tutkimusprojektin lähtökohdat. Kouluhallitus, Kokeilu- ja tutkimustoimisto, Tutkimusselosteita No 35.
- Kets de Vries, M. F. K. 1977. The Entrepreneurial Personality: A Person At The Crossroads. *The Journal of Management Studies*, 14, 1, 34–57.
- Kets de Vries, M. F. K. 1985. The dark side of Entrepreneurship. *Harward Business Review* Nov-Dec, 160–167.
- Kodin Tietokeskus 2000/1. 1990. Jyväskylä - Helsinki: Gummerus.
- Koiranen, M. 1993. Ole Yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys. Tampere: TT-Kustannustieto.
- Koiranen, M. & Peltonen, M. 1995. Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta. Valkeakoski: Konetuumat.
- Koiranen, M. & Pohjansaari, T. 1994. Sisäinen yrittäjyys. Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Valkeakoski: Konetuumat.
- Kolb, D. 1984. *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Koro, J. 1993. Aikuinen oman oppimisensa ohjaajana. Itseohjautuvuus, sen kehittyminen ja yhteys oppimistuloksiin kasvatustieteen avoimen korkeakouluopetuksen monimuotokokeilussa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 98.
- Koskinen, A. 1986. Starttirahayrittäjät ja yritystoiminnan käynnistäminen. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia No 66. Helsinki: Työministeriö suunnitteluosasto.
- Koskinen, A. 1989. Pienyritysten kehityskaaret. Starttirahayrittäjät ja -yritysten kehitys. Helsingin kauppakoreakoulun julkaisuja.
- Koskinen, A. 1996. Pienyrityksen kehityskaaret ja areenat. Helsinki school of economics and business administration, A-116.
- Kuratko, D. F., Hornsby, J. S., Naffziger, D. W. & Montagno, R.V. 1993. Implement Entrepreneurial Thinking in Established Organizations. *SAM Advanced Management Journal* 58, 1, 28–33.
- Kuratko, D. F., Montagno, R.V. & Hornsby, J. S. 1990. Developing An Intrapreneurial Assessment instrument For An Effektive Corporate Entrepreneurial Enviroment. *Strategic Management Journal*, 11, 49–58.
- Kuusinen, J. (toim.) 1995. *Kasvatuspsykologia*. Helsinki: WSOY.
- Kylä-Tuomala, K. & Ahola, J. 1995. Koulutuksen ja työllisyyden suhteet. *Korkeakoulutieto* 4/1995, 11–14.
- Kyrö, P. 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksessa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Computer Science, Economics and Statistics* 38.
- Kyrö, P. & Nissinen, J. 1995. Yritä itse. Murroksen kautta jälleenyrittäjyyteen. Helsinki: Työministeriö.
- Lahdenpää, M. 1984. *Esseitä strategiasta (moniste)*
- Lessem, R. 1985. *Building a community of Action Learners*. Teoksessa Pedler, M. (toim.) *Action Learning in Practice*. Aldershot: Gower Publishing. 165–172.

- Levinson, D. J. 1979. Mannens åldrar. Malmö: Liber.
- Littunen, H. 1996. Uusien yritysten menestymiseen vaikuttavat tekijät. Piirreteoreettisen ja kontigenssiteoreettisen lähestymistavan empiiristä koettelua. Keski-Suomen Taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 137.
- Lonka, K. & Lonka, I. (toim) 1991. Aktivoiva opetus Käsikirja aikuisen ja nuoren opettajalle. Helsinki: Kirjayhtymä.
- MacDonald, R. 1996. Welfare Dependency, The Enterprise Culture And Self. Employed Survival. *Work, Employment and Society*, 10, 3, 431-447
- Marjosola, I. 1979. Yrittäjyys tahtona ja mahdollisuutena. Jyväskylän Yliopiston Taloustieteen laitos. Julkaisuja N:o 49.
- Malinen, P. 1985. Opetussuunnitelmat nykyajan koulutuksessa. Helsinki: Otava.
- Malinen, P. 1992. Opetussuunnitelmat koulutyössä. Helsinki: VAPK
- Marcia, J. E. 1980. Identity in adolecence. Teoksessa Adelson, J. (ed.) *Handbook of adolecence psychology*. New York: Willey, 159-187.
- McClelland, D. C. 1961. *The Achieving Society*. Princeton, New York: Van Nostrand.
- Meri, M. 1992. Miten piilo-opetussuunnitelma toteutuu. Helsingin yliopiston opettajainkoulutuslaitos. Tutkimuksia 104.
- Merimaa, E. 1995. Yrittäjyyskasvatuksen aihekokonaisuus. Teoksessa Ojala, A & Pihkala, J. *Alkutaival yrittäjyyteen koulussa*, 79-81.
- Mezirow, J. Et al. 1995. Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki.
- Miettinen, R. 1990. Koulun muuttamisen mahdollisuudesta. Analyysi opetustyön kehityksestä ja ristiriidoista. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkilä A (koonnut) 1996. Asiakaspalautetta ekonomikoulutuksesta. Suomen ekonomiliitto.
- Niittykangas, H. & Tervo, H. 1993. Työttömyys ja uusien yritysten synty. Keski-Suomen Taloudellisen Tutkimuskeskuksen Julkaisuja, 125.
- Nurmi, J. & Salmela-Aro, K. 1992. Epäonnistumisen psykologiaa. Katsaus toiminta- ja ajattelustrategioiden tutkimukseen. *Psykologia* 27, 20-30.
- Nurmi, K. E. 1988. Johdatus kasvatuksen filosofisiin ja historiallisiin perusteisiin. Helsingin Yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki, Yliopistopaino.
- Nyyssölä, K. 1996. Työvoimakoulutus ja akateeminen yrittäjyys. Relander-kurssien työllisyyspoliittinen vaikuttavuus yrittäjyyden näkökulmasta. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 34.
- Patton, M. 1990. *Qualitative Evaluation and Research Methods*, Second edition. London: Sage.
- Peltonen, M. 1984. *Koulutus ja Yrittäjyys*. Helsinki: Teollisuus ja Koulutusvaliokunta.
- Peltonen, M. 1987. *The Role of Education in Entrepreneurship*. Industrial Education Committee. Series B/3.
- Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Ransakankieliset

- alkuteokset; *Six études de psychologie, Problèmes de psychologie Génétique, Psychologie et épistémologie.* (1964). Helsinki: WSOY
- Pinchot, III, G. 1985. *Intrapreneuring. Why You Don't Have to Leave the Corporation to Become an Entrepreneur.* New York: Harper & Row.
- Puttonen, M. & Syväoja, M. 1993. Kansantaloustieteen oppihistorian keskeiset vaiheet. Vaasan Yliopiston julkaisuja, Opetusmonisteita No 48.
- Ristimäki, K. & Vesalainen, J. 1997. Arvioiva kartoitus suomalaisesta yrittäjyyskavatusmateriaalista. Vaasan yliopisto. Selvityksiä ja raportteja 22.
- Robinson, P. B. & Sexton, E. A. 1994. The effect of education and experience on self-employment success. *Journal of Business Venturing* 9, 2, 141–156.
- Routamaa, V. 1993. Yrittäjyys, luovuus ja innovaatiot. Teoksessa, *Yrittäjyyden ulottuvuudet*, Sanomalehtiyliopisto. Vaasan yliopisto, täydennyskoulutuskeskus 11-17.
- Senge, P. M. 1990. *The Fifth Discipline. The Art & Practice of The Learning Organization.* New York: Doubleday.
- Strömmer, R. 1997. Pk-yrityksen oppimisprosessi kansainvälistymisen alkutaipaleella. Vaasan yliopisto, Kaupallis-hallinnollinen tiedekunta, Johtamisen laitos, Lisensiaattitutkimus.
- Solomon, G. T. & Winslow, E. K. 1988. Toward A Descriptive Profile of The Entrepreneur. *The Journal of Creative Behavior*, 22, 3, 162–173.
- Storey, D. J. 1994. *Understanding The Small Business Sector.* New York: Routledge.
- Suomen tilasollinen vuosikirja 1996. Helsinki: Tilastokeskus
- Tamminen, R. 1988. Jyväskylän ekonomiopiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet. Jyväskylän Yliopiston Taloustieteen laitos. Julkaisuja N:o 76.
- Tervo, H. & Niittykangas, H. 1995. The Impact of Unemployment on New Firm Formation in Finland. *International Small Business Journal* 13, 1, 38–53.
- Ulrich, T. A. & Cole, G. S. 1987. Toward More Effektive Training of Future Entrepreneurs. *Journal of Small Business Management*, 25, 4, 32–39.
- Uusikylä, K. 1996. Isät meidän. luovaksi lahjakkuudeksi kasvaminen. Jyväskylä: PS viestintä.
- Vaherva, T. & Juva, S. 1985. *Koulutuksen talous.* Helsinki: Tammi.
- Vesala, K. 1991. Kontrolliodotuksen käsite ja kulttuurin premissit. *Psykologia* 26, 366–374.
- Vesala, K. 1992. Pienyrittäjän Kontrollipremissit Sosiaalipsykologinen tarkastelu. *Acta Psychologica fennica. Soveltavan psykologian minigrafioita* 5.
- Vesalainen, J. 1996. Yrittäjyys. Teoksessa, *Johtaminen ja organisaatiot - perusteet.* Vaasan yliopisto, Johtamisen laitos 159–181.
- Vuonamo, H. 1987. Intraprenööri esiin. Teoksessa: *Yrityksen sisäinen yrittäjyys.* Hki: Rastor
- Väljjarvi, J. 1991. Uudistavan opetussuunnitelma-ajattelun lähtökohtia. Teoksessa Kangasniemi, E. & Saari, H. (toim.) *Arviointia ja ajatuksia*

- koulun kehittämistä. Kasvatustieteen tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoria ja käytäntö 69.
- Väljärvi, J. 1993. Kurssimuotoisuus opetussuunnitelman modulierakenteen sovelluksena lukiossa. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 54.
- Weber, M. 1947. *The Theory of Social and Economic Organization*. Toronto: Collier-Macmillan.
- Weber, M. 1990. *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Alkuteos: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Helsinki: WSOY
- Winslow, E. K. & Solomon, G. T. 1989. Further Development of a Descriptive Profile of Entrepreneurs. *The Journal of Creative Behavior*, 23, 3. 149-161.
- www.spl.fi/-pyykkma/event/ekehitys/etipal/einnov/iproses.htm
- Yliopistolaki. Annettu Helsingissä 27 päivänä kesäkuuta 1997
- Yliopisto opinnot 1996-1997. Tietoa yliopisto-opintoja suunnittelevalle. Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosasto
- Yrittäjyyskasvatuksen opetussuunnitelma 1995. Opetussuunnitelmatyöryhmä Vaasa

LIITE 1

Luettelo tutkimuksessa analysoiduista opinto-oppaista ja niiden sivunumeroista.

Helsingin Yliopisto:

Teologisen tiedekunnan opinto-opas 1996-1997:

Kirkkojen ja yhteiskunnan teologisiin tehtäviin valmistava koulutusohjelma (A), s, 67.

Koulun uskonnonopettajan tehtäviin valmistava koulutusohjelma (B), s, 68.

Oikeustieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1996-1997:

Oikeustieteen kandidaatin tutkinto, s, 64-65.

Oikeusnotaarin tutkinto, s, 152.

Lääketieteellinen tiedekunta:

Hammaslääketieteen peruskoulutuksen opinto-opas 1996-1997, s, 23-25, 90-92

Lääketieteen peruskoulutuksen opinto-opas 1996-1998, s, 17-18, 22-23, 30.

Erikoislääkärikoulutuksen opinto-opas 1995-1997, s, 16-18

Humanistisen tiedekunnan opinto-opas B. Yleisiä määräyksiä. Tutkintovaatimukset 1995-1997:

Aasian ja ahtikan kielet ja kulttuuri, s, 30.

Filosofia, kognitiivitiede, s, 64-65, 133.

Historia perinne- ja kulttuuritutkimus, s, 83.

Klassiset kielet ja antiikin kulttuuri, s, 118.

Kääntäminen ja tulkkaus, s, 138

Lingvistiset aineet, s, 162.

Logopedian koulutusohjelma, s, 180.

Nordiska språk, (Pihjoismaiset kielet), s, 186.

Psykologian koulutusohjelma, s, 193

Suomen kieli ja sen sukukielet, s, 205

Taiteentutkimus, s, 226.

Vieraat kielet, s, 260.

Monitieteelliset opintokokonaisuudet, s, 314.

Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1996-1997:

Matematiikka, s, 53-55.

Tietojenkäsittelytiede, s, 72-73.

Fysikaaliset tieteet, s, 99-101, 120, 134-135, 143, 152-153.

Kemia, s, 161.

Geologia, s, 189-190.

Maantiede, s, 204-209.

Biologian koulutusohjelma, s, 224.

Biokemian, s, 293-294.

Farmasian opinto-opas 1996-1997: s, 12-13, 50, 68.

Kasvatustieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1996-1997:

Kasvatustieteen opinnot, s, 54

Aikuiskasvatustieteen opinnot, s, 77

Svenskspråkig undervisning i pedagogik ock vuxenpedagogik, s, 99-100.

Luokanopettajan koulutus, s, 183-184,

Lastentarhanopettajan koulutus, s, 232

Kotitalousopettajan koulutuslinja, s, 254-255

Käsityönopettajan koulutuslinja, s, 276-278.

Erityisopettajan koulutuslinja, s, 307-308.

Valtiotieteellisen tiedekunnan opinto-opas. Osa I. Tutkintovaatimukset 1996-1997, 1997-1998:

Kansantaloustiede, s, 70-71
 Käytännön filosofia, s, 102.
 Poliittinen histori, s, 115.
 Sosiaalipolitiikka, s, 123-125.
 Sosiaalipsykologia, s, 144-146
 Sosiologia, s, 158-161.
 Talous ja sosiaalhistoria, s, 181.
 Tilastotiede, s, 194-196.
 Valtio-oppi, s, 208-211.
 Viestintä, s, 228.

Svenska social- och kommunalhögskolans studiehandbok 1996-1997:
 Socionomexamen, s, 37-41

Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1996-1997:

Elintarvikealan koulutusohjelma, s, 16-17
 Kotitalousalan koulutusohjelma, s, 17-18.
 Maatalouden koulutusohjelma, s, 18.
 Metsäekologian ja metsävarojen käytön koulutusohjelma, s, 18-19.
 Metsäekonomian ja markkinoinnin koulutusohjelma, s, 19-20.
 Ympäristöhoidon koulutusohjelma, s 20-21.

Eläinlääketieteellinen tiedekunta opinto-opas 1996-1997:

Eläinlääketieteen koulutusohjelma, s, 27

Joensuun yliopisto

Humanistinen tiedekunta opinto-opas 1992-1993

Suomen kielen koulutusohjelma, s, 19
 Kulttuurin tutkimuksen koulutusohjelma, s, 26-27
 Vieraiden kielten koulutusohjelma, s, 32
 Historian koulutusohjelma, s, 41

Kääntämisen ja tulkkauksen koulutusohjelman opetussuunnitelma 1996-1997, s, 1

Teologian opinnot 1996-1997:

Ortodoksisen teologian koulutusohjelma, s, 15.

Kasvatustieteiden tiedekunnan opinto-opas 1992-1993:

Kasvatustieteen ja sosiologian koulutusohjelma, s, 24-25
 Erityiskasvatuksen koulutusohjelma, s, 55.
 Luokanopettajan koulutusohjelma, s 85.
 Oppilaanohjauksen koulutusohjelma
 Aineenopettajan kasvatustieteelliset opinnot opetussuunnitelma ja opetusohjelma 1993-1994, s, 3.

Savonlinnan opettajainkoulutuslaitos 1996-1997:

Luokanopettajan koulutus, s, 11
 Kotitalouden ja tekstiilityön opettajien koulutus, 75
 Lastentarhanopettajan koulutus, 130.

Matemaattis luonnontieteellinen tiedekunta. Opinto-opas 1996-1997:

Biologian ala, s, 37

Fysiikan ala, s, 79.
 Kemian ala, s, 97.
 Maantieteen ala, s, 119.
 Matematiikan ala, s, 132-133.
 Tietojenkäsittelytiede, s, 151-152.

Metsätieteellinen tiedekunta. Opinto-opas 1996-1998:
 Metsäteknologia ja puutalous, s, 23
 Metsäsuunnittelu ja -ekonomia, s, 28.
 Metsäympäristön hoito ja suojelu, s, 35

Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan opinto-opas 1992-1993:
 Aluesuunnittelun koulutusohjelma, s, 32
 Kansantaloustieteen koulutusohjelma, s, 40
 Psykologian koulutusohjelma, s, 74
 Sosiologian tieteenalaohjelma, s, 87.
 Tilastotieteen tieteenalaohjelma, s, 102
 Yhteiskuntapolitiikan koulutusohjelma, s, 110.
 Sosiaalityön erillinen opintokokonaisuus, s, 127.
 Filosofia, s, 129.
 Julkisoikeus, s, 138.
 Kehityskaantiede, s, 150.
 Naistutkimuksen opintokokonaisuus, s, 173.

Jyväskylän yliopisto

Humanistisen tiedekunnan opinto-opas 1996-1998
 Englantilainen filologia, s, 8-9
 Pohjoismainen filologia, s, 19.
 Romaaninen filologia, s, 40.
 Klassiset kielet, s, 64.
 Latinan kieli, s,66
 Germaaninen filologia, s, 75-76
 Venäjän kieli ja kirjallisuus, s, 94.
 Suomen kieli, s, 108-109.
 Itämerensuomalaiset kielet, s, 117
 Hungarologian kielilinja, s, 123
 Soveltava kielitiede, s, 140
 Suomen historia, s, 141
 Taloushistoria, s, 141.
 Yleinen historia, s, 141.
 Etnologia, s, 164
 Folkloristiikka, s, 165
 Kirjallisuus, s, 179.
 Musiikkitiede, s, 200.
 Musiikkikasvatus, s, 207.
 Taidehistoria, s, 216.
 Taidekasvatus, s, 224
 Journalistiikka, s, 240.
 Puheviestintä, s, 246.

Kasvatustieteiden tiedekunnan opinto-opas 1996-1997:
 Erityispedagogiikan opetussuunnitelma, s, 31-33
 Kasvatustieteen ja aikuiskasvatuksen koulutus, s, 68-70.
 Opettajainkoulutuksen opintosuunnitelma, s, 109-111.
 Varhaiskasvatuksen operussuunnitelma, s, 230-234.

Kasvatustieteen kandidaatin (lastentarhanopettajien koulutuksen) opetussuunnitelma, s, 235.

Liikuntatieteiden koulutuksen, terveydenhuollon koulutusohjelman ja terveydenhuollon opettajan koulutusohjelman opinto-opas 1996-1997, 1997-1998:

Liikuntatieteiden koulutuksen tutkintorakenne, s, 10-14

Terveydenhuollon opintoja koskevia ohjeita ja määräyksiä, s, 178-179

Terveydenhuollon opettajien pätevöittämisskoulutus (pääaineena hoitotiede), s, 273

Matemaattis luonnontieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1995-1996:

Biologian koulutusohjelman tutkintovaatimukset, s, 28-29.

Fysiikka, s, 70-72.

Kemian koulutusohjelman tutkintovaatimukset, s, 96

Matematiikka ja tietotekniikka, s, 112-117.

Tilastotieteen tutkintovaatimukset, s, 145.

Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1995-1996 ja 1996-1997:

Psykologia ja kehityspsykologia, s, 18-19.

Filosofia, s, 45-46.

Sosiologia, s, 68-69.

Tilastotiede, s, 85-86.

Valtio-oppi, s, 107-108.

Yhteiskuntapolitiikka, s, 123-124

Tietojärjestelmätiede, s, 139-140.

Kansantaloustiede, s, 163-165.

Yrityksen taloustiede, s, 163, 183.

Yrittäjyys, s, 190

Multimedia -opintokokonaisuus, s, 230.

Kuopion yliopisto

Farmasia opinto-opas 1994-1996:

Farmasian koulutusohjelma, s, 6-9.

Luonnontieteet opinto-opas 1995-1996

Biokemian ja bioteknologian koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 16

Fysiikan koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 37-38

Tietojenkäsittelytieteen koulutusohjelma, s, 51-52.

Soveltavan eläintieteen koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 72.

Ympäristötieteen koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 93.

Lääketiede ja ravitsemustiede Opinto-opas 1995-1996:

Lääketieteen koulutusohjelman opetussuunnitelma 13-14

Ravitsemustieteen koulutusohjelman opetussuunnitelma 32-34.

Erikoislääkärikoulutus Opinto-opas 1995-1997

Erikoislääkärikoulutus, s, 2-4

Perusterveydenhuollon lisäkoulutus, s, 8.

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta Opinto-opas 1995-1996

Terveydenhuollon koulutusohjelma, s, 41-42

Sosiaalitieteiden laitos, sosiaalityö, sosiologia, sosiaalipsykologia, sosiaalipolitiikka, s, 72-74.

Terveyshallinnon ja talouden laitos, terveydenhuollon koulutusohjelma, terveydenhuollon hallinnon suuntautumisvaihtoehto, s, 122-123.

Yrityksen taloustieteen laitos, johtamisen ja yrittäjyyden koulutusohjelma, s, 136-137.

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta opinto-opas 1996-1997, 1997-1998:

- Historian aineet, aate ja oppihistoria, s, 14-15.
- Antiikin kielet ja historia, s, 20.
- Elokuva- ja televisiotiede, s, 23
- Elämänkatsomustieto, s, 25-26.
- Englantilainen filologia, s, 28-29
- Eurooppa opinnot, s, 37-38.
- Filosofia, s, 38-39
- Informaatiotutkimuksen koulutusohjelma, s, 63.
- Kansainvälisen yritysviestinnän koulutusohjelma, s, 75.
- Kirjallisuus, s, 75-
- Kulttuuriantropologia, s, 89
- Logopedinen koulutusohjelma, s, 93.
- Naistutkimus, s, 104-105.
- Pohjoismainen filologia, s, 109.
- Puheviestintä, s, 119.
- Sosiologia, s, 133.
- Suomen ja Skandinavian historia, s, 138.
- Suomen kieli, s, 140-141.
- Taidehistoria, s, 145.
- Uskonto, s, 147.
- Valtio-oppi, s, 152-153.
- Yleinen arkeologia, s, 156.
- Yleinen historia, s, 158
- Yleinen kielitiede, s, 164.

Kasvatustieteiden tiedekunta Opinto-opas 1996-1997 Käyttäytymistieteiden laitos Oulun opettajainkoulutuslaitos:

- Kasvatustieteiden koulutus, s, 38
- Luokanopettajan koulutus, s, 64
- Teknologiapainotteinen luokanopettajakoulutus, s, 141-142.
- Varhaiskasvatuksen koulutus, s, 157-158.
- Musiikkikasvatuksen koulutus, s, 177.

Kajaanin opettajankoulutuslaitos opinto-opas 1996-1997:

- Luokanopettajan koulutus, s, 37
- Varhaiskasvatuksen koulutus, s, 63.

Luonnontieteellinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:

- Biokemian koulutusohjelma, s, 30.
- Biologian koulutusohjelma, s, 50.
- Fysikaalisten tieteiden koulutusohjelma, s, 94.
- Geotieteiden ja tähtitieteen koulutusohjelma, s, 156.
- Kemian koulutusohjelma, s, 236-237.
- Maantieteen koulutusohjelma, s, 280-281.
- Matemaattisten tieteiden koulutusohjelma, s, 300-301.
- Tietojenkäsittelyopin koulutusohjelma, s, 340.

Lääkietieteellinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:

- Terveystieteiden koulutusohjelma Hallinnon suuntautumisvaihtoehto, s, 80
- Terveystieteiden kandidaatin tutkinto Terveystieteiden opettajan koulutusohjelma, s,

Erikoislääkärikoulutus Perusterveydenhuollon lisäkoulutus Opinto-opas 1995-1996, 1996-

1997:
s, 4-7, 23

Teknillinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1998.
Arkkitehtuurin koulutusohjelma, s, 16-17.
Konetekniikan koulutusohjelma, s, 60-61.
Prosessitekniikan koulutusohjelma, s, 103.
Rakennustekniikan koulutusohjelma, s, 147.
Sähkötekniikan osaston koulutusohjelmat, s, 201-202
Tietotekniikan koulutusohjelmat, s, 220-221.
Tuotantotalouden koulutusohjelmas, 264.

Tampereen yliopisto

Humanistinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1997, 1997-1998:
Filologian laitos, s, 23
Englantilainen filologia, s, 23-25
Germaaninen filologia, s, 28-29
Pohjoismaiset kielet, s, 44-45
Slaavilainen filologia (ensisijaisesti nykyvenäjä), s, 50-51
Historiatieteen laitos, s, 62-63.
Kansanperinteen laitos, s, 75
Käännöstieteen laitos, s, 83.
Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, 108-109.
Taideaineiden laitos, s, 122-123.

Kasvatustieteiden tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:
Kasvatustieteiden laitos, s, 26.
Tampereen yliopiston opettajainkoulutuslaitos, s, 63-65
Lastentarhanopettajan koulutus, s, 65

Lääkietieteellinen tiedekunta Terveystieteiden kandidaatin tutkinto Opinto-opas 1994-1995, 1995-1996:
Terveystieteiden koulutusohjelman Hallinnon suuntautumisvaihtoehdon opetussuunnitelma, s, 16
Terveystieteiden opettajan koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 18
Terveystieteiden koulutusohjelman hoitotyön asiantuntijan (mielenhäiriötyö) opetussuunnitelma, s, 20
Terveystieteiden koulutusohjelman hoitotyön asiantuntijan (perhekeskeinen hoitotyö) opetussuunnitelma, s, 22.
Lääkietieteellinen tiedekunta Erikoislääkärikoulutus Opinto-opas 1995-1996, 1996-1997:
Kuuden vuoden koulutusohjelma, s, 17.
Kahdeksan vuoden koulutusohjelma, s, 88-89.

Taloudellisen hallinnon tiedekunta Opinto-opas 1994-1995:
Laskentatoimen koulutusohjelma, s, 19
Markkinoinnin koulutusohjelma, s, 27.
Yrityshallinnon koulutusohjelma, s, 35.
Yritysjuridiikan runko-ohjelma, s, 42.
Kansantaloustieteen koulutusohjelma, s, 62.
Filosofian koulutusohjelma, s, 79.
Matematiikan ja tilastotieteen koulutusohjelma, s, 90
Matematiikan suuntautumisvaihtoehto, s, 90-91
Tilastotieteen suuntautumisvaihtoehto, s, 109.
Tietojenkäsittelyopin koulutusohjelma, s, 126.
Fysiikka, s, 144.

Kemia, s, 145.
 Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan koulutusohjelma, s, 156
 Hallintotiede ja finanssiahallinto ja julkisyhteisöjen laskentatoimi, s, 174,
 Hallintotiede Opetuksen tavoitteet ja sisältö hallintotieteessä (julkishallinnossa), s, 178.
 Finanssiahallinto ja julkisyhteisöjen laskentatoimi, s, 189
 Julkisoikeus, s, 202-203
 Vero-oikeus, s, 224-225
 Kunnallisalan koulutusohjelma, s, 242-
 Hallintovirkamiestutkinto, s, 274.

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta Yhteiskuntatieteiden kandidaatin ja maisterin ja psykologian kandidaatin ja maisterin tutkinnot Opinto-opas 1996-1997, 1997-1998:
 Informaatiotutkimus, s, 20-21
 Kansainvälinen politiikka, 42-43.
 Kansantaloustiede, 49.
 Psykologia, 59-61.
 Sosiaalipolitiikka, 72,
 Sosiaalityö, s, 81.
 Sosiaalityö, sosiaalipedagogikan linja, s, 96-97.
 Sosiaalipsykologia, s, 102-103.
 Sosiologia, s, 110.
 Tiedotusoppi, s, 119-120.
 Valtio-oppi, s, 142.
 Käytännön filosofia, s,151.
 Tilastotiede, s, 156

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta Opinto-opas 1993-1994:
 Historian koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 15-18
 Klassisten kielten koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 46.
 Kulttuurin tutkimuksen koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 51.
 Kääntämisen ja tulkkauksen koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 69.
 Suomen kielen ja sen sukukielten koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 92-93
 Fonetikka, s, 105
 Yleinen kielitiede, s, 110.
 Taiteentutkimuksen ja kulttuurihistorian koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 117-118.
 Uskonnontutkimuksen koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 141-142.
 Vieraiden kielten koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 151-152.

Kasvatustieteiden tiedekunta Opinto-opas 1996-1997
 Kasvatustieteen koulutuksen opintosuunnitelma, s, 17-19
 Aikuiskasvatustieteen koulutuksen opetussuunnitelma, s, 37.
 Luokanopettajan koulutuksen opetussuunnitelma, s, 46-47
 Teknisen työn aineenopettajan koulutuksen opetussuunnitelma, s, 88
 Lastentarhanopettajan koulutuksen opetussuunnitelma, s, 106.

Lääketieteellinen tiedekunta Terveydenhuollon kandidaatin tutkinto Opinto-opas 1996-1997: 10-12
 Terveydenhuollon opettajan opinnot, s, 46
 Kliinisen hoitotieteen asiantuntijan opinnot, s, 60
 Lääketieteellinen tiedekunta Lääketieteen lisensiaatin tutkinto Opinto-opas 1996-1997: 18-21.
 Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:
 Biokemian koulutusohjelma, s, 26-27.
 Biologian koulutusohjelma, s, 67-68.

Fysikaalisten tieteiden koulutusohjelma, s, 123-125.
 Geologian koulutusohjelma, s, 177-179.
 Kemian koulutusohjelma, s, 200-205
 Maantiede, s, 228-229.
 Matematiikan koulutusohjelma, s, 251-255.
 Tietjenkäsittelyopin koulutusohjelma, s, 286-288.

Oikeustieteellinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:

OTK-tutkinto, s, 17.
 Oikeusnotarin tutkinto, s, 191-193.

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:

Filosofia, s, 27-28.
 Poliittinen historia, s, 44-46.
 Sosiaalipolitiikka, s, 63-64.
 Sosiologia, s, 99-100.
 Taloustiede, s, 117-118.
 Tilastotiede, s, 129-130.
 Valtio-oppi, s, 145.
 Psykologia, s, 155-156.

Åbo akademi

Åbo akademi Humanistiska fakulteten Studiehandbok 1996-1998:

Engelska, s, 12-13.
 Filosofi, s, 24-25.
 Finska, s, 29-30.
 Franska, s, 42.
 Grekiska litteraturen, s,48.
 Historia, s, 54.
 Konstvetenskap, s, 58-59.
 Latin, s, 65.
 Literaturvetenskap, s, 73-74.
 Musikvetenskap, s, 85.
 Nordisk etnologi, s, 90.
 Nordisk folkloristik, s, 96.
 Psykologi, s, 103
 Religionsvetenskap, s, 119-120.
 Ryska, s 125.
 Svenska sproket, s, 129-130.
 Tyska, s, 168

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten studiehandbok 1996-1998:

Biokemi, s, 23
 Farmaceututbildning, s, 40-43.
 Biologi, s, 58-59.
 Fysik, s, 91.
 Geologi, s, 111.
 Informationsbehandling, s, 124.
 Kemi, s, 137.
 Matematik, s, 168-169.

Ekonomisk- Statvetenskapliga Fakulteten Studiehandbok för samhällsvetenskapliga studier 1995-1997:

Institutionen för biblioteksvetenskap och informatik, s, 25-26.
 Kvinnovetenskap, s, 41-42.

Nationalekonomiska institutionen, s, 46-47
 Institutionen för offentlig förvaltning, s, 56-57.
 Rättsvetenskapliga institutionen, s, 64-65.
 Socialpolitiska institutionen, s, 117.
 Sociologiska institutionen, s, 133-134.
 Sociologi, s, 135.
 Statistiska institutionen, s, 146-147.
 Statvetenskapliga institutionen, 161-162.
 Ekonomiska- Statvetenskapliga fakulteten Studiehandbok för ekonomutbildning 1995-1997:
 Företagsekonomi, s, 32.
 Ekonomisk geografi, s, 70.
 Nationalekonomi, s, 92.
 Privaträtt, s, 103.

Kemisk- Tekniska fakulteten Studiehandbok för läsåret 1996-1997:
 Procestekniska utbildningsprogram, s, 19.
 Datatekniska utbildningsprogram, s, 37.

Teologiska fakulteten Studiehandbok 1996-1997:
 Utbildningsprogrammet i teologi, s, 17-18.
 Ämneslärlinje, s, 18.
 Teologie kandidatexamen, s, 25.

Pedagogiska institutionen Studiehandbok huvudämnesstudier i pedagogik Fristoende studier i Pedagogik Vuksenpedagogik 1996-1997: s, 1-3

Pedagogiska fakulteten Studiehandbok inriktningalternativet för klasslärare 1996- 1997: s, 5.
 Pedagogiska studier för ämneslärare Pedagogiska studier för ämneslärare i musik, teckning, gymnastik Pedagogiska studier för lärare vid yrkesläroanstalter 1996:
 Pedagogiska studier för ämneslärare, s, 9.
 Studier för ämneslärare i musik, s, 39.
 Studier för ämneslärare i teckning, s, 45
 Studier för ämneslärare i gymnastik, s, 51.
 Cum laude i pedagogik, didaktisk linje med inriktning på yrkesundervisning, s, 57

Samhälls- och Vårdvetenskapliga fakulteten Studiehandbok 1996-1997:
 Nationalekonomi, s, 46.
 Offentlig förvaltning, s, 63.
 Sosiologi, s, 73.
 Socialpolitik, s, 82.
 Socialekonomi, s, 86.

Lapin yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta Opinto-opas 1995-1996, 1996-1997:
 Kasvatustieteen kandidaatti, maisteri, s, 18-19
 Luokanopettajakoulutus, s, 69-70.

Oikeustieteiden tiedekunta Opinto-opas 1996-1997:
 Oikeustieteen kandidaatin tutkinto, s, 17
 Oikeusnotaarin tutkinto, s, 25.

Taiteiden tiedekunnan Opinto-opas 1996-1997:
 Kuvaamataidon opetuksen koulutusohjelma ja opetussuunnitelma, s, 17.
 Audiovisuaalisen mediakulttuurin koulutusohjelma, s, 61-62.

Teollisen muotoilun koulutusohjelma, s, 107.
Tekstiili ja vaatetusalan koulutusohjelma, s, 153.

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta Opinto-opas 1995-1996, 1996- 1997:
Sosiaalityön koulutusohjelma, s, 41-42.
Talouden ja hallinnon tieteenalaryhmä Hallintotiede, s, 64-65.
Julkisoikeus, s,65-66
Kansantaloustiede, s, 66-67.
Yrityksen taloustiede, s, 67.
Yhteiskuntatieteiden tieteenalaryhmä sosiologia 153-154
Kansainväliset suhteet, s, 154-155.
Kansantaloustiede, s, 155.
Matkailun koulutusohjelma, s, 181-182.

Vaasan yliopisto

Humanistinen tiedekunta Opinto-opas 1995-1996:
Nyky-suomen opinnot, s, 42.
Huvudämnet modern finska, s, 50.
Ruotsin kielen ja pohjoismaisten kielten opinnot, s 58.
Saksan kielen ja kirjallisuuden opinnot Tyska språket och litteraturen, s, 77-78
Englannin kielen opinnot, s, 88.
Viestintätieteiden opinnot, s, 100.
Ranskan kielen opinnot, s, 116.
Venäjän kielen opinnot, s, 120.
Terminologian opinnot, s, 123.
Tulkkkaus, s, 126.

Kaupallis hallinnollinen tiedekunta Kaupallis tekninen tiedekunta Opinto-opas 1995-1996:
Hallinnon ja organisaation opinnot, s, 34-35.
Kansantaloustieteen opinnot, s, 51.
Markkinoinnin opinnot, s, 62.
Oikeustieteen opinnot, s, 86.
Talousmaantieteen opinnot, s, 101.
Laskentatoimen opinnot, s, 111.
Menetelmätieteiden opinnot, s, 128.
Tietotekniikan opinnot, s, 139.
Tuotantotalouden opinnot, s, 155.

Yhteiskuntatietellinen tiedekunta Opinto-opas 1995-1996
Hallintotieteiden kandidaatin ja maisterin tutkinnot, s, 13-15
Hallintotiede, s, 13
Julkisoikeus, s, 13-14
Sosiaali- ja terveyshallinto, s, 14
Taloussosiologia, s, 14.

Helsingin kauppakorkeakoulu

Opinto-opas 1996-1997:
Yrittäjyyden ohjelmat, s 29
Akateeminen yrittäjyystutkinto, s 35.
Johtamisen laitos, s, 51
Organisaatiot ja johtaminen, s, 51
Tietojärjestelmätiede, s, 68.
Oikeustiede, s 77.
Kansantaloustieteen laitos, s, 86.

Kansantaloustiede, s, 86.
 Taloushistoria, s, 94.
 Technology management and policy, s, 98.
 Liikkeenjohdon systeemit, s, 101-102.
 Filosofia, s, 118.
 Laskentatoimen laitos, s, 125
 Laskentatoimi, s, 125
 Rahoitus, s, 125,
 Markkinoinnin laitos, s, 145
 Markkinointi, s, 147,
 International business, s, 161
 Area studies program (ASP), 176-177.
 Yrittäjyys ja pk-yritysten johtaminen, s, 186-187.
 Logistiikka, s, 192-193.
 Talousmaantiede, s, 201.
 Taloussosiologia, s, 209.
 Kielten ja viestinnän laitos, s, 214-215.

Hanken Svenska handelshögskolan

Studiehandbok undervisningsplan 1996-1997:
 Ekonomisk politologi, s, 42, 61.
 Finansiell ekonomi, s, 43.
 Företagande och företagsledning, s, 45.
 Företagsledning och organisation, s, 46-47.
 Företagsgeografi, s, 48.
 Handelsrätt, s, 50-51.
 Informationsbehandling, s, 51-52.
 Marknadsföring, s, 53-54
 Nationalekonomi, s, 55.
 Redovisning, s, 56-57.
 Statistik, s, 59.

Turun Kauppakorkeakoulu

Opinto-opas 1996-1997:
 KTK- ja KTM-tutkinnot, s, 25
 LTT, laskentatoimi, s, 31.
 LTT, johtaminen ja organisointi, s, 39.
 LTT, markkinointi, s, 48.
 Kansainvälisen liiketoiminnan koulutusohjelma, s, 61.
 Kansantaloustiede, s, 76.
 Kauppaoikeus, s, 84.
 Talousmaantiede, s, 92.
 Taloussosiologia, s, 102.
 Talous- ja tilastomatematiikka, s, 113.
 Tietojärjestelmätiede, s, 119.
 LTT, laskentatoimi, s, 180-181.
 LTT, Johtaminen ja organisointi, 191.
 LTT, Markkinointi, s, 200.
 LTT, Kansainvälinen markkinointi, 213.
 Kansantaloustiede, s, 222.
 Kauppaoikeus, s, 234.
 Talousmaantiede, s, 238.
 Taloussosiologia, s, 244.
 Talous- ja tilastomatematiikka. s. 249.

Tietojärjestelmätiede, s, 252.

Teknillinen korkeakoulu

Arkkitehtiosasto Arkkitehtuurin ja Maisema-arkkitehtuurin Koulutusohjelmat Opinto-opas 1996-1997 ja 1997-1998:

Arkkitehtuurin koulutusohjelma, s, 31.

Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma, s, 99.

Kemian tekniikan osasto Opinto-opas 1996-1997:

Kemian tekniikan koulutusohjelma, s, 12-13.

Konetekniikan osasto Opinto-opas 1995-1996:

Konetekniikan koulutusohjelma, s, 13.

Rakennus ja maanmittaustekniikan osasto maanmittaustekniikan laitos Opinto-opas 1995-1996:

Maanmittauksen koulutusohjelma, s, 18-19.

Materiaali- ja kalliotekniikan osasto Opinto-opas 1996-1997:

Materiaali ja kalliotekniikan koulutusohjelma, s, 38-42.

Puunjalostustekniikan osasto Opinto-opas 1996-1997:

Puunjalostustekniikan koulutusohjelma, s, 40-41.

Rakennus- ja maanmittaustekniikan osasto Opinto-opas 1995-1996:

Rakennus- ja yhdyskuntatekniikan koulutusohjelma, s, 28-29.

Sähkö- ja tietoliikennetekniikan osasto Opinto-opas 1996-1997:

Sähkötekniikan koulutusohjelma, s, 42-45, 53.

Teknillisen fysiikan laitos Matematiikan ja systeemianalyysin laitos Opinto-opas 195-1996:

Teknisen fysiikan koulutusohjelma, s, 25

Tietotekniikan osasto Opinto-opas 1996-1997:

Tietotekniikan koulutusohjelma, s, 8-9.

Tuotantotalouden osasto Opinto-opas 1996-1997:

Tuotantotalouden koulutusohjelma, s, 38-43.

Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu

Diplomi-insinöörin tutkinto Opinto-opas 1993-1994:

Tietotekniikan koulutusohjelma, s, 342-343.

Konetekniikan koulutusohjelma, s, 356-357.

Tuotantotalouden koulutusohjelma, s, 372-373.

Energiatekniikan koulutusohjelma, s, 387.

Kemiantekniikan koulutusohjelma, s, 398-399.

Ekonomian tutkinto Opinto-opas 1993-1994:

Teollisuusyritysten taloushallinnon suuntautumisvaihtoehto, s, 26

Kansainvälisen markkinoinnin suuntautumisvaihtoehto, s, 26

Pienten ja keski suurten yritysten johtamisen suuntautumisvaihtoehto, s, 26.

Tampereen teknillinen korkeakoulu

Koneosaston opinto-opas 1994, s, 9-10

???

Sibelius-akatemia

Opinto-opas A opetussuunnitelmat 1996-1997

Esittävän säveltaiteen koulutusohjelma, s, 9

Jazzmusiikin koulutusohjelma, s, 25.

Kansanmusiikin koulutusohjelma, s, 29.

Kirkkomusiikin koulutusohjelma, s, 33.
Musiikkikasvatuksen koulutusohjelma, s, 38.
Oopperalaulun koulutusohjelma, s, 43.
Orkesteri- ja kuorolaulun koulutusohjelma, s, 46.
Sävellyksen ja musiikkiteorian koulutusohjelma, s, 51.

Taideteollinen korkeakoulu

Opinto-opas 1996-1997: s, 16-19, 38.
Graaffisen suunnittelun osasto, s, 88-89.
Keramiikan- ja lasisuunnittelu, s, 118.
Lavastustaiteen osasto, s, 133-135.
Sisustusarkkitehtuurin ja huonekalusuunnittelun osasto, 156-157.
Kuvaamataidon opetuksen koulutusohjelma, 172-173.
Tekstiili ja vaatesuunnittelun osasto, s, 269-270.
Vaatesuunnittelun ja pukutaiteen koulutusohjelma, s, 293-294.
Teollisen muotoilun koulutusohjelma, s, 330.
Käsi- ja taideteollisen alan koulutusohjelma, s, 351-352.
Valokuvataiteen osasto, s, 361-362.

Teatterikorkeakoulu

Opinto-opas Studiehandbok 1996-1997:
Näyttelijätyön laitoksen opetussuunnitelmat, s, 17.
Musiikkiteatterin koulutusohjelma, s, 37.
Ohjaajatyön ja dramaturgian laitoksen opetussuunnitelmat, s, 47
Svenska institutionen för skådespelarkonst undervisningsplan 1996-1997, s, 59-60.
Tanssitaiteen laitoksen opetussuunnitelmat, s, 69-70.
Valo- ja äänisuunnittelun koulutusohjelman opetussuunnitelma, s, 80.

Kuvataideakatemia

Maanpuolustuskorkeakoulu

LIITE 2

Luettelo Katja Sillanpäälle lähetetyistä koulutusohjelmista.

Perus-, luonnon ja ideatieteet

Oulun yliopisto: Filosofia
 Helsingin kauppakorkeakoulu: Filosofia
 Tampereen yliopisto: Matematiikan koulutusohjelma
 Joensuun yliopisto: Tilastotieteen tieteenalaohjelma
 Turun yliopisto: Tilastotiede
 Joensuun yliopisto: Fysiikan ala
 Turun yliopisto: Fysikaalisten tieteiden koulutusohjelma
 Oulun yliopisto: Kemian koulutusohjelma
 Helsingin yliopisto: Biologian koulutusohjelma
 Turun yliopisto: Biologian koulutusohjelma
 Turun yliopisto: Biokemian koulutusohjelma
 Åbo Akademi: Utbildningsprogrammet i geologi
 Helsingin yliopisto: Meteorologia

Humanistiset tieteet

Oulun yliopisto: Yleinen historia
 Oulun yliopisto: Suomen ja Skandinavian historia
 Oulun yliopisto: Kulttuuriantropologia
 Oulun yliopisto: Aate- ja oppihistoria
 Oulun yliopisto: Yleinen kielitiede
 Tampereen yliopisto: Suomen kieli
 Åbo Akademi: Finska
 Åbo Akademi: Svenska språket
 Jyväskylän yliopisto: Hungarologian kielilinja
 Vaasan yliopisto: Englannin kielen opinnot
 Åbo Akademi: Tyska
 Jyväskylän yliopisto: Venäjän kieli ja kirjallisuus
 Oulun yliopisto: Antiikin kielet ja kulttuuri
 Helsingin yliopisto: Logopedian koulutusohjelma
 Tampereen yliopisto: Käännöstieteen laitos
 Åbo Akademi: Utbildningsprogrammet i Informationsbehandling
 Jyväskylän yliopisto: Puheviestintä
 Jyväskylän yliopisto: Multimedia -opintokokonaisuus
 Jyväskylän yliopisto: Taidehistoria
 Teatterikorkeakoulu: Musiikkiteatterin koulutusohjelma
 Teatterikorkeakoulu: Valo- ja äänisuunnitelun koulutusohjelma
 Taideteollinenkorkeakoulu: Lavastustaiteen osasto
 Taideteollinenkorkeakoulu: Teollisen muotoilun koulutusohjelma
 Sibeliuksen akatemia: Kansanmusiikin koulutusohjelma
 Sibeliuksen akatemia: Sävellyksen ja musiikkiteorian koulutusohjelma
 Åbo akademi: Konstvetenskap

Yhteiskuntatieteet

Helsingin yliopisto: Sosiologia
 Tampereen yliopisto: Sosiologia
 Helsingin kauppakorkeakoulu: Taloussosiologia
 Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikka
 Turun yliopisto: Sosiaalipolitiikka

Helsingin yliopisto: Socialt arbete
 Lapin yliopisto: Sosiaalityön koulutusohjelma
 Tampereen yliopisto: Kasvatustieteen tieteenalaohjelma
 Jyväskylän yliopisto: Opettajankoulutuslaitoksen opetussuunnitelma
 Helsingin yliopisto: Kotitalousopettajan koulutuslinja
 Helsingin yliopisto: Käsityönopettajan koulutuslinja
 Joensuun yliopisto: Lastentarhanopettajan koulutus
 Helsingin yliopisto: Erityisopettajan koulutuslinja
 Oulun yliopisto: Valtio-oppi
 Helsingin yliopisto: Oikeustieteiden kandidaatin tutkinto ja oikeusnotaarin tutkinto
 Åbo Akademi: Rättsvätenskapliga institutionen
 Svenska handelshögskola: Handelsrätt
 Turin yliopisto: Uskonnontutkimuksen koulutusohjelma
 Lapin yliopisto: Talouden ja hallinnon tieteenalaryhmä
 Lapin yliopisto: Yrityksen taloustiede
 Tampereen yliopisto: Kansantaloustieteen koulutusohjelma
 Lapin yliopisto: Kansantaloustiede
 Tampereen yliopisto: Yrityshallinnon koulutusohjelma
 Tampereen yliopisto: Laskentatoimen koulutusohjelma
 Turun kauppakorkeakoulu: Laskentatoimi
 Turun kauppakorkeakoulu: Markkinointi
 Åbo Akademi: Företagsekonomi
 Vaasan yliopisto: Talousmaantieteen opinnot

Soveltavat tieteet

Jyväskylän yliopisto: Psykologia ja kehityspsykologia
 Helsingin yliopisto: Lääketieteen koulutusohjelma
 Turun yliopisto: Lääketieteen opetus, lääketieteen lisensiaatti
 Kuopion yliopisto: Farmasian koulutusohjelma
 Oulun yliopisto: Terveystieteiden koulutusohjelma
 Helsingin yliopisto: Eläinlääketieteen perusopetus
 Joensuun yliopisto: Metsäympäristön hoito ja suojele
 Teknillinen korkeakoulu: Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma
 Teknillinen korkeakoulu: Maanmittauksen koulutusohjelma
 Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu: Energiatekniikan koulutusohjelma
 Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu: Konetekniikan koulutusohjelma
 Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu: Kemiantekniikan koulutusohjelma
 Helsingin yliopisto: Tietojenkäsittelytiede
 Oulun yliopisto: Tietotekniikan koulutusohjelma
 Åbo Akademi: Datatekniska utbildningsprogram
 Jyväskylän yliopisto: Liikuntatieteiden koulutus

LIITE 3

Kuvio ja taulukkuuettelo

KUVIOT

KUVIO 1	Yrittäjyyden merkityksen muuttuminen kahdessa murroksessa	10
KUVIO 2	Yrittäjän taustatekijät	24
KUVIO 3	Yrittäjyyskasvatuksen sisällölliset painotukset eri kouluasteilla	32
KUVIO 4	Yrittäjyys valikoitumisen tuloksena	32
KUVIO 5	Kolbin kokemuksellisen oppimisen sykli	41
KUVIO 6	Tutkimusongelmat ja empiirinen/yrittäjyyden teoreettinen asetelma graafisesti esitettynä	47
KUVIO 7	Tutkimusongelmat ja hermeneuttinen kehä graafisesti esitettynä	47
KUVIO 8	Yrittäjyyden ja oppiaineiden välinen suhde	50
KUVIO 9	Tutkimusaineiston käsittelyruudukko	51
KUVIO 10	Luvun 4 asema tutkimusongelmien ratkaisussa	54
KUVIO 11	Luvun 5 asema tutkimusongelmien ratkaisussa	85

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Yritystiheys Suomessa	8
TAULUKKO 2	Yrittäjyyden lähikäsitteitä	16
TAULUKKO 3	Intraprenöörin tunnusmerkit	18
TAULUKKO 4	Yrittäjäominaisuudet aiemman tutkimuksen valossa	25
TAULUKKO 5	Itseohjautuvan oppijan piirteet	29
TAULUKKO 6	Tärkeää korkeakoululle, tärkeää yrittäjyydelle	43
TAULUKKO 7	Neljä mahdollista identiteettitilaa Marcian mukaan	87